

AD

IRODALMI
MŰÉSZETI
TÁRSADALMI
FOLYÓIRAT

I

1956

Január

XX. évfolyam

TARTALOMMUTATÓ

<i>Majtényi Mihály</i> : A poézis határtalan országútján — — — —	1
<i>Csépe Imre</i> : Gödérshéli gondok (vers) — — — — — — — —	8
<i>Méhes György</i> : A leszerelt kápiár (elbeszélés) — — — — — —	10
<i>Dér Zoltán</i> : Szépségek vándora (vers) — — — — — — — —	24
<i>Dér Zoltán</i> : Ha már így van (vers) — — — — — — — —	25
<i>Kossa János</i> : Az anyanyelv kérdése napjainkban — — — — —	26
<i>Sinkó Ervin</i> : Versek — — — — — — — — — — — — — —	36
<i>Ray Bradbury</i> : 451 Fahrenheit — — — — — — — — — — —	41
<i>Gál László</i> : Búcsú Szabadkától (vers) — — — — — — — —	56
<i>Herceg János</i> : Terus (novella) — — — — — — — — — —	58
<i>Laták István</i> : Csak föl! (vers) — — — — — — — — — —	65

ÉLET ÉS DOKUMENTUM

<i>Orosz Irén</i> : A vagongyáriak — — — — — — — — — — —	66
<i>Lévay Endre</i> : Ember és homok — — — — — — — — — — —	75

ÍRÓK — KÖNYVEK

<i>Szirmai Károly</i> : A nagy káder írója — — — — — — — — — —	84
<i>Szirmai Károly</i> : Két vajdasági regény — — — — — — — — — —	89
<i>Tomán László</i> : Gondolatok a regényről — — — — — — — — —	92
<i>Tomán László</i> : Amuletti — Primitív népek költészete — — — — —	92
<i>Tomán László</i> : Oto Bihalji Merin: Savremena nemačka umetnost —	94
<i>G. Czimmer Anna</i> : A Luminát lapozgatva — — — — — — — — —	95

A címlapon *Dobrovics Péter* rajza

— Emlékezés Jeszenyinre —

Az orosz költészet — a lírára gondolok — Puskin és Lermontov óta adósa volt a világirodalomnak. A nagy és legnagyobb prózaírókat nem követte költözseni; száz év is eltelt, ... aztán hirtelen mint a gépfegyver ha megszólal, belerobbant néhány név... egy egész sorozat. S a sorozatból a lehangosabban, legértékállóbban Jeszenyin neve maradt itt. Jeszenyiné, aki kitöltötte a poézis határait a költészet határtalan országútján...

oOo

Jött egy parasztivadék a rjazani kormányzóságból — Jeszenyin legtöbb életrajzában szülőfalujának neve nem is szerepel, Konsztantinovónak hívják — igen, 1913-ban történt, hogy egy parasztivadék verseivel házalt a pétervári szerkesztőségekben. Bizonyára sokan vele, mindennap százan kopogtattak így, poéták, titkos drámaírók, utánérzők, kócosok, a „kutyanyelv” megszállottjai. Otthonról hozott verseiben — Jeszenyinnél — idillikus hang; a fiatal poéta szépnövésű, megnyerő arcú, legfeljebb talán a hangja kissé túlöntudatos. Dehát — tizennyolc éves mindössze!

Jeszenyinről ez az első képünk. Lelkesen dalol a tájról, faluról, otthonról; mint az olvasztott méz a hangja:

*Villog már az ősznek rozsdaszín sörénye
Acélosan csillan patkójának fénye.*

*A pataknak partját boróka borítja
Csöndben borul rá az esti csillag hídja*

*Kolduló barátként esti szellő ballag
Lába nyomán sárgult levelekből szalag.....*

(Az ősz)

A misztikum ott leselkedik majd minden sorában. Nyelvének szépsége, képeinek gazdagsága és újszerűsége meghökkentette és kalapemelésre készítette az irodalmi vezéreket, Alekszandar Blochot, Nikoláj Klujevet, Andrej Bjelijt (Jeszenyin a haladókhöz csatlakozott, ahhoz a csoporthoz amely körülbelül azt a szerepet játszotta, mint a magyar irodalomban a Nyugat). Talán ekkor született a Kék versek sorozata is; ekkor még Jeszenyin szinte bukólikus hangért jár vissza a faluba.

*Hol vagy ó hol, apai ház?
Mögötted dús aranykalász,
Hol vagy ó hol, kis kék virág,
Gyümölcstől rengő lombos ág,
Hol vagy ó hol, apai ház?*

*A vízen túl kakas rikolt,
A pásztor nyája sárga folt,
Csillogó tükrén a patak
Három kis csillagot mutat
A vízen túl kakas rikolt.*

*Zúg az erdő — vén szélmalom,
A ház mögött szelid halom
Mentén lengeti a mezőt
És láthatatlan poresőt
Hint rá a vén időmalom...*

Életét ebből az időszakból innen a nagy földrajzi és időbeli távolságból nehéz követni. „Sok volt belőle a hamvas barackból” — írták róla ekkor.

Aztán elnyelte a nagy háború, a világháború.

Sokéves szünet után ott találjuk fegyverrel a kezében az októberi forradalom harcosai között. Később Moszkvában Anatol Marienhof, Vadim Sersenevics és Vszevolod Ivanov társaságában kiadja az ugynevezett „imaginista” manifesztumot. Az imaginizmus egyike volt a „modern” expresszionista irodalmi irányzatoknak; a győzelmes forradalom nyomán ott Moszkvában is sok mindennel kísérleteztek az írók. Táborokra szakadva harcoltak, absztrakciót hirdettek — ilyen versekkel vélték a forradalmat legjobban szolgálni. „Le kell rombolni a tekintélyeket” — ez volt egyik jelszavuk. (Ez volt a proletkult korszaka is). Volt ebben a táborban tehetséges és tehetségetelen egyaránt. Nemcsak költészetükkel hökkentették meg a moszkvaiakat, viselt dolgaikkal is. Későbbi orosz regényekben nyomát találjuk ezeknek a kalandoknak; a forradalmi heroizmus

mellett ezeket a furcsaságokat, extravaganciákat is felsorolják. Erre az időre utal Jeszenyinnek „Az állatok pajtása” című verse:

*Nem csalom többé magam. A bánat
És a gond elült ködös szivemben.
Miért rágalmaznak sarlatánnak?
Miért tartanak botrányhősnek engem?*

*Moszkvai vagyok, szájtató, hetyke
Ilyennek tud az egész Tverszkája,
Könnyű lépteim nyomát követve
Ismer a környék minden kuttyája.*

*Elöttem, ha lovak elkocognak
Üdvözölnek a fejükkel intve
Pajtása vagyok az állatoknak
Lelkük meggyógyul szeszélyeimre.*

*Cilinderben járok, nem a nőkért
Ilyen vágyak szivemben nem élnek,
Hanem könnyű búfeledtetőként
Zabot adni benne a gebéknek.*

(Az állatok pajtása)

A poétáknak, művészeknek és bohémeknek ez a cilinderes menete — a lovak etetése Moszkva központjában, cilinderből — nem jelkép, túlzás, hanem fizikai valóság volt ezekben az években.

Alekszej Tolsztoj Jeszenyinről írva éppen ezekből az évekből így idézi alakját: „Szergej Jeszenyin vérbeli falusi parasztlegény, szókehajú, kékszemű, szemtelen piszeorrú. Ha 300 évvel korábban élt volna, 300 gyönyörű nótát ír... lelkes kikeleti könyekkel sírt volna, fiúkat és lányokat nemzett volna és földi életének alkonyán valahol erdei remetlakban halk és bánatos ábrándozásban fejezte volna be életét. De a sors napjainkba sodorta... Moszkvában élt kicsapongások, kőkeményre fagyott vértócsák és rothadó hullák között, gramofonok között amelyek a piactéren átkokat recsegtet, tetves, bűzös káposztafőzelék és álmok közepette hatalmas betonvárosokról és elektrifikálásról. A nagy orosz regényíró őszinte szókimondása sokban hozzájárult Jeszenyinről kapott képünk tisztázásához. Valóban „a forradalom után” a hatalmas események, amelyek mennydörgésszerű robajjal zúzták össze a régi orosz világot, annyira lenyűgözték az értelmet és olyan ellenállhatatlan erővel sujtottak le... az emberi lélekre hogy csak a hullámok elültével jelennek meg az első objektív költői képek Jeszenyinnél is”.

Már ebben az időben világosan láthatjuk a kettősséget Jeszenyin művészetében. Szinte mértani pontossággal szétkülönböztethetjük nála a „falusi” és „városi” verseket. Amazok tobzódó színek, tájleírások, túlcsgorgó érzés — emitt városi hetykeség, gaminos hang, cinizmus. S ebben a kettőtségben fuldoklik — látszólag — élete végéig. Ez azonban csak felületes, külső kép róla, annak öröm, aki szereti a dolgok beskatulyázását. Valójában a költő lelkében folyó hatalmas művészi birkózásnak igen sok „átmeneti” megnyilvánulása van s éppen legcsodálatosabb verseiben szárnyal magasba a vágy: összeforrasztani a kettőt.

oOo

Egyszer így jellemezték Jeszenyint „Nála... tökéletesebben senki sem tudta megénekelni a csöndesvizű folyók ködborította partjait, beláthatatlan erdők lombjának zöld zúgását s a végtelen szeppe fűvének hullámlzását, az őszi szél bánatos suttogását, az északi nyír szűz tavaszi köntösét, a tó vizén vörös hattyúként úszó nyári alkonyatot, dagadozó vitorlákkal felvonuló viharfelhőket, a napsugarak fésűjével fésülködő partmenti bokrokat... akiknél megragadóbb és elbájolóbb képekkel senki sem tudta elénkvarázsolni a nagy orosz föld minden titokzatos szépségét”. A fullasztó szöveget, amelyet idéztem, Jeszenyin képeiből szedhette össze a korabeli méltató — természetimádó szektarianizmus lenne azonban ennél maradni és Jeszenyinből csak ennyit hallani. A táj költészet még legmagasabb fokán is csak egyik fejezet Jeszenyin poéziséban. Különbben nála a tájban, az ember felesel folyton! Ő ekkor már a klasszikus, mértéktartó lélek, aki megelégszik a tájhangulat frisségével vagy rezignációjával, belopja mindenütt a szavak forradalmát.

*Az eső nedves seprője réten,
Füzesen tisztogatásba fog.
Kavard szél a lomb-avart serényen, —
Mint te, én is csavargó vagyok.*

*Szeretem, ha fák az erdőn sorba
Mint bikák, nehézkés léptűek,
A csikorgó galyakat tiporva
Térdig mocskolják törzsüket*

*Ott van, ott az én rőt színű nyájam!
Rólam jobban vajj' ki énekel?
Látom, amint az ember nyomára
Lassan ráhull az alkonylepel.*

*Hazám! erdőm, hazám! egyedül
Vagyok dalnokod, rikkancsod szinte.
Mentha — s zsályaillatod vegyül
Bánatos, vadizű verseimbe.*

*Fehér nyírfák tetejébe merit
Most a holdköcsög, azt önti széjjel.
Meg akar fojtani valakit
A temetőkereszt két kezével.*

(Az örök csavargó)

Ez a táj már a robbanásig feszült; a városból megtérő poéta ujságkiabáló rikkancsot ültet az erdőszótárba, a fákat előnyomuló nehéz bikának látja, vállalja a versben a szél sorsát mint örök csavargóét... a tájszépség tehát nem idillikus, hanem merész és meggondolkoztató.

Ó ezek az örök visszajárások a faluba! A városból megtérő poéta, mondom — meghozta magával az örök feleselést, magyarázkodást és magával hozta a nyugtalanságot is. Altatónak és elzsongítónak teszi meg kirándulásait a tájba — de mi lesz mégis kirándulásaiból? S hol van már a kék versek alaphangulatától.

Művészete beérik. A költözseni kezdi kitólni a poézis határait. Ezek már új ösvények, s micsoda ösvények! Az állatsors milyen forradalmi lázadását írja meg a „Tehén”-ben:

*Foga hullt, gyenge csontja
Szarván évek árka nőtt
Aszott mezőkre goromba
Hajcsárja kiverte őt*

*Zajt nem szível és a csendbe
Tünődvén eszébe jó
Messzi multból fölmerengve
Egy fehér lábú üsző*

*Fiát sem hagyták meg nála
Első kedve búra vált.
A szellő a rezgőnyárfa
Alatt borjúbórt cibált*

*Cölöp mellett nemsokára
Rá is a fia sorsa vár.
Hurkot vetnek a nyakába
Viszik a vágóhídra már*

*S míg lerogy és elfoly vére
Szeme valamit keres
Álomként villan elébe*

Aztán az aratásról és a kenyérről szóló verse (az aratás nála: „buzagylkosság”)

*Bizony ő a zord és nyers valóság,
Erte kínlódnak az emberek.
A kalászba úgy suhint a sarló
Mintha hattyúnyakba metszenek*

(Dal a kenyérről)

A feleselő városi hang aztán már mindent, mindent kikezd. Ha pedig odabent az aszfalton vonszolja fáradt testét — felnéz az égbe és a magas házak között: nini, kék az ég! Jaj, kék az ég! A falut a város, a várost a falu felől ostromolja képeivel

Egész életét versein át követni persze lehetetlen feladat számomra — mégha csak pár tucatnyi is ez a termés. Fordításunk aránylag kevés van róla, legnagyobb forradalmi poemája az Inonia nem került magyar átültetésre. Úgynevezett „falusi” versei felé a két háború közötti időszakban főleg olyanok nyúltak, olyan fordítók, akik idillt kerestek vagy emberi önvallomásra utaló sorait szedték elő. De már ezekből is utólérhetetlenül lép elénk a zseni, aki az újat ujszerűen mondja, a megkopott szavaknak új értelmet ad és új szöfűzéseiben sejteti, hogy milyen határtalan is a poézis országútja.

Örök rejtély marad, hogy az orosz falunak — ahogy ő nevezte magát: utolsó poetája (valójában ő volt az első, aki költői szívvvel leszállt az orosz faluhoz) mondom, hogy ez a különös prófétalélek az érzéseknek ilyen hitese nagy őre sohasem látta meg az éhséget és a nyomort az orosz faluban, még a forradalom előtti faluban sem. Egyetlen képe sem utal hogy együttérzése lenne, szociális együttérzése falusi parasztjaival. Hazajáró verseiben mindig csak övét, családját keresi fel s ezekbe a versekbe valami fanyar életuntság, kiábrándulás keveredik. Tisztán érezni bennük valami nagy ellenkezést. Menekülést a szólamidézettől? S ha elkerülhetetlen a „lojalitás” kinyilvánítása félmegoldásokkal és fáradtan teszi csak. Ezek a költői levelei különben lényegesen különböznek — erő dolgában — többi költeményeitől; hol van például az „Otthon” című poemának hangja attól, melyet az „Oroszország”-ban megütött?

Melyik volt az igazi Jeszenyin? Ő — öngyilkossággal válaszolt erre, így döntötte el a kérdést. 1925 december 27-én Leningrádban eldobta magától életét. Két év előtt még hírneve csúcán álló poeta, aki egyízben 25.000 ember előtt szavalta verseit s a tömeg lelkesé-

dése határtalan volt. Aztán világcsavargó, aki a Szovjet határain túl eljut Amerikáig, Perzsiáig. Irigyelt szépasszony férje; Isidora Duncan, a felesége világhírű táncosnő (jellemző: beszélni nem tudtak egymással, a feleség nem tudott oroszul, Jeszenyin meg csak oroszul beszélt). Mi hajtja vissza hazájába a poetát? Bizonyos, hogy a kapitalista világban odakünn kiábrándulás érte — mégis csak az Október, a forradalom gyermeke volt — az orosz táj mégegyszer utánanyult. Éppen, mint egyik korábbi versében oly megdöbbenően írja:

*A láncodat letépni nem tudom, benőtt a csontomig
De mint csendülő fohász, úgy csönget és panaszkodik
S az álmat is, lehet, levetném
De kiborult a puszták végtelenjén.*

A szteppék végtelenjén, a nagy orosz rejtélyben, kiborult az évtized s talán az egész évszázad legnagyobb orosz poetájának álma, lelke és élete. Olcsó drámai hatás ideiktatni hogy költőtársa és legnagyobb ellenlábasa Majakovszki öngyilkossága nyomán „korholó” verset intézett hozzá. S hogy pár év múlva ő maga is öngyilkos lett.

Egy fiatal parasztlegény dalos lelke megindult meghódítani a poezist. S olyan utakra olyan költői ösvényekre tévedt ahová előtte nem lépett senki. Aztán megölte magát. Tragédiájából ne vonjunk le semmilyen következtetést, legfeljebb azt: hagyjuk a költőket virulni, hagyjuk meg a hangjukat, talán ők tudják mégis legjobban, mi van a szívükben...

Csépe Imre

Gödérszéli gondok

Nézem ezt a hólyagos két,
bütykös nagy kezet,
s a karcsúra kopott kemény
akácfa lapátnyelet,
mellyel tenyérbe írom a kint,
hogy szenvedek . . .

Karjaim, mint odvas fák,
eresen tartanak öt-öt ágat,
vérbimbókat olvasok
rajtuk tizenhármát,
míg a gödör szélén ülve
szívom a pipámat.

Kubikolok. Kell a kenyér,
éhes az asszony, a gyerek.
Kezeim, a fáradtan remegők,
belőle szegni alig mernek,
mert minden karéjnál
a több napok fenyítenek.

Fejemet lehajtom rájuk,
túrja a szél piszkos tincsem,
mélyről pattan a könny-göröngy.
s megdobom vele az istent,
mert teremtett szegényt,
nyomort és nincsent.

Lábam is, a repedt sarkam,
mindig a sarat tapossa,
ruhám csak egy rongy van,
az asszony rajtam foltozgatja,
hogy mindig így legyen,
ki az úristen akarja?

Bocskorban jártam iskolába is,
kapunktól az orra odáig ért,
apám sapkája alól lestem
a háború csak tőlünk szedi a vért,
s mi szó nélkül csorgattuk
lidérces álmokért.

Akkor is és most is bűnös vagyok,
nyomomban fájdalom szisszen,
hitem létráját az égnek döntve
térden is kerestem az istent,
ha van, szóljon, merre van,
s vegye el a nincsent.

Jólakni szeretnék már egyszer,
mint ott azok a nagyok,
kik lefetyelve mondják,
hogy: hagyok, hagyok,
mint tej felett a kutyák,
kikre az isten se acsarog.

(1944)

Elbeszélés

Vállán vitte katonaládáját, füttyült s olyan vitézül, keményen dobogtatta a földet, vágta sarkával a sarat, mintha maga az anyaföld noszogatná hazafelé.

Az esti szellő is melléje szegődött és máris sussantotta a fülébe: „Siess! Várnak erősen!”

Azzal a szél, mint aki átadta üzenetét, tovább surrant, nekinyargalt az oldalnak és zúgatni kezdte a fiatal cserfák rozsdás üstökét. Nem is hagyott maga mögött csak egy kis borzongást és a legény fölé terítette puha fátyolként falujának illatát.

Füst szállongott ebben az illatban, trágya szaga csipett, de megnyihítette valami édes, édes... tán a lányok hajából illant feléje.

Gyurka nem is kanyarog tovább engedelmesen a dombok között bujkáló úton, hanem katonásan, ahogy egy leszerelt káplárhoz illik és való, tarlón, bokrosan, ciheren keresztül nekivág egyenest a hegynek. Árkot ugrik át, horgosan kapaszkodik fel, szántóföldek novembri sarában bukdácsol, s egyet se szusszant, de még a verejtek is éppen csak kiserked a homlokán, míg a bivaly lusta hátához hasonló hegygerinchez ér.

Itt földre zökkenti a lábát s ráül.

Lenéz, és öröm, legényes jókedv virágzik ki a lelkében. Tekintetével, így a messzeségből, kezdi dédelgetni a kövér, barna dombok közé nyugovásra megtelepedett faluját, ez meg újabb köszöntőt küld elébe: kutyaugatást, egy-egy tehén szelíd bögését, meg sorra gyuladó lámpák vidám hunyorítását.

Aztán ismét vállára lódítja a lábát és nekiereszkedik a feketülő hajlatnak. Egyenest célba veszi a házukat, és nem veszi el az irányt hazáig.

Utitársnak ajánlkozik az ösvény, előtte lábatlankodik, csikóformán rakoncátlankodó gyerekként, majd szalad előre, mintha hírül vinné: „Megjött Gyurka! Boros Gyurka leszerelt!”

Mire Gyurka keresztül bujkált a levetkezett, sovány szálfák között, már künn várja apja, anyja.

Mama akkorákat sikít, hogy a tyúkok egytől-egyig megrebbennek ülökéjükön, még a kakas is emelint egyet bibortaréjos generálisfején.

Aztán mama sírni kezd, tapogatja a fiát, tán még a hazakerült katonaládát is végigcsókolná. Márton bácsi, Gyurka édesapja, nem szól semmit, csak áll a tornác fejénél, mint akit cölöpnek vertek be oda.

De ez a cölöp is örömet hirdet.

Nem is tehet másként, akinek ilyen fia van, még hozzá leszerelt káplár. Mikor a legény eléje ér, Márton bácsi kezét ad, majd megveregeti a vállát. Mintha jól megkovácsolt vasat lapogatna.

Márton bácsi elégedett, amint a fia inas, veres nyakára csúszik tekintete. Olyan ez a nyak, hogy be sem lehet gombolni rajta a gallért.

„Ez osztán legény — dicsekszik saját magának — én is éppen ilyen voltam.”

Ez ugyan igaznak nem igaz, mert az egész Márton bácsi csak egy nagy bajusz. Örök életében keszeg volt, köhögős, tán csak a tornyos kucsma tette, hogy nem szivárgott el mostanáig a lelke. De ha az ember a fiatalságára emlékszik, megszépülnek a régi idők s úgy jönnek elébe, hogy csupa virág hajlik útjába, ő maga pedig lelkületében vitéz lesz, teste sudár s annyi erő ficánkol benne, hogy hét hegyet is átlépne.

Vigasságban tellik el az este, az arcokon öröm melegszik. A lámpa is mindegyre megrebbenti pillangósan fénylő szárnyát az üveg alatt, hogy legalább így ünnepeljen.

Gyurka levetette a kabátját, feltúrta az inge ujját és mama nem állhatja meg, hogy mindegyre meg ne símogassa. Szeretné azt mondani egy cseppecske siránkozással, hogy „jaj lelke, gyereke, de meghúzott a katonaság. Ne búsulj, ne félj, anyád főztjén majd erőre kapsz.” Így szólna, hiszen sok-sok évtizede ezt mondták mindig az anyák leszerelt katonafiuknak, közben rítottak, a könnyük csordogált, már nem is annyira bánatukban, inkább az elmúlt baj utáni megkönnyebüléssel.

De mama ezt semmiképpen se mondhatja, mert ha Gyurka erős volt, mikor bokkrétával és behívó cédulával a kalapja mellett végigénekelte a falut, most olyan, akár a mesebeli szegénylegény, akit csudaírral kentek meg, hogy hétszerte erősebb és eszesebb legyen, mint annak előtte volt.

S valahogy így is van. Csak meg kell nézni, hogy jó haza minduntalan egy-egy üzenethozó. Egyszer a pírfalvi állami gazdaságból telefonáltak a néptanácshoz: beszélhetnékünk volna Boros elvtással,

mármint az ifjabbikkal, látogassa meg őket. Másszor a telekesi traktorállomás üzenetvivője keszeleg be hozzá, hogy nézzen be az irodájukba, szívesen látnák. A traktorállomásiak nem sajnálták a 17 kilométeres utat Boros Gyurkáért.

Boros Márton bácsi mindennap nagyobb lesz egy fél fejjel, hogy ilyen nagyra becsülik az ő fiát, s ha ez még sokáig így tart, kiüti fejével a mennyezetet.

— Hja, vizsgázott gépész, — símogatta lombos bajuszát, aztán hozzát teszi — könnyű neki. Minket pofoztak a katonaságnál, ezt a fiút meg úgy kicsiszolták, mint a karbunkulust.

Ebből megértheti, aki ért a szóból, hogy a matéria volt jó, azért lehetett. Mert úgy, kavicsból, üvegből sohse lesz gyémánt, ha porrá csiszolják, akkor se.

Igy dicsekszik faluszerte Boros Márton. Még olyat is mond, hogy úgylátszik, eljött annak az ideje, mikor a kakóca többet tud a vén kakasnál.

De ez a nagy büszkeség csak a kapufélfáig tart. Oda akasztja fel örömét, s helyébe a búbánatot teszi vállára. Mert Gyuri azt mondja: ő nem megy Pírfalvára, se Telekesre, de idehaza se marad. Megy vissza.

— Nem nyúztak eleget a katonaságnál?

— Engem nyúztak? — mosolyog elnézően Gyuri. — Ott lettem eszkavátor-gépész... Tudják maguk mi az? Dehogy is tudják!

Ha azt mondaná: tábornok, azt se mondhatná büszkébben.

Bele van bolondulva ez a legény az eszkavátorba! Még le is rajzolja. Mama úgy nézi, leginkább szövőszékhez hasonlít. Márton bácsi azt állítja, ő a K. und K. 31. Artillerie Regimentnél látott ilyet, mert a tüzérségnél volt ő hajtó az első háborúban.

De akár ágyú, akár szövőszék, nem jó, nem helyes, hogy Gyuri végig kolindálja az egész országot, ma itt, holnap ott, mint a cigányok. Tisztességes ember ilyet nem tesz, s hiába mond akármit Gyuri, hidegen gyanakodva hallgatják.

— Istenem, istenem mennyi bánat nyomja az anyai szívet... búsul mama és már könnyezni sem tud, mert ennél még sokkalta nagyobb csapást is mért rá a jóisten.

Ez a Gyuri, ez a Gyuri, olyan volt mint a... nem volt több ilyen legény a faluban!

Most pedig alig hat óra, máris készülődik.

Mama kezében megáll a varrótű, Márton bácsi a gyufát ugyan meggyújtotta, de a cigarettához érinteni már elfeledi.

Összenéztek ők ketten, öregek, aztán hallgatnak. Gyuri a cipőjét keféli, fésülködik.

Valakinek meg kell már szólalnia, s ez a valaki mama.

— Megint elmész? — kérdi, mintha kést döfne a levegőbe.

— El.

Azt már senki sem kérdi, hogy hová. Úgyis tudják: Judithoz.

S hogy nem kérdez senki, hanem hallgatnak, ez csak rosszabb, mert úgy megkeseredik közöttük a szoba levegője, hogy szívni is alig lehet. Kíváncoznának kifelé a házból, egyik, hogy sírjon a másik foga közt morzsolni a káromkodást, a fiú pedig, Gyuri, hogy koknukul belemeredjen a tornácról a semmibe.

Megveti lábát az ajtóban, visszafordul és megfelel a levegőben függő, de ki nem mondott kérdésre.

— Igen. Judithoz megyek.

De ézt úgy mondja, hogy mindenki megtudhatja belőle, itt nem lehet másként, csak ahogy ő akarja: Judit a felesége lesz.

Márton bácsi keserű tréfával csak annyit mond erre, hogyha mindenáron asszonyt kíván, olyat vegyen el, akinek urát felakasztották. Az legalább nem mondhatja, hogy első férje jobb volt nála.

Bezzeg mama, ő tud többet is, mindennap másat.

— Elvált asszony — megkóstolt gyümölcs... öreg hozzád, egyidős veled. Szégyen, hogy ilyet vegyél el; azt mondják, nem is talál-tál jobbat...

Mert Judit asszony. Vagyis volt asszony. Az ura megvolna, de nem élnek együtt, elváltak. Senki sem tudja egészen pontosan, miért, de azt mindenki helybenhagyja, hogy Judithoz nem talált az a savószín ura.

Mert Judit olyan asszony, akinek keze alatt virágot hajt még a jég is, de nem jégvirágot, hanem égőtüzűt, forró illatút, mint ahogy az asszony maga is csupa lángoló színű forró mosoly. Ember legyen, aki nem szédül bele, akit Judit szerelemmel szeret.

A legény az anyja csípős szavára felkapja a fejét, de aztán láncot vet az indulatára.

— Magamnak veszem el, nem maguknak.

Azzal szép csöndesen beteszi az ajtót. Bár inkább bevágná, hogy rezegjen a ház!... De ez a megfontolt hidegség... Honnan vette ez a fiú?

Olyan elszánt szerelmében ez a legény, hogy még csak nem is haragszik. Megy az úton és csak öreá gondol, alig látja az embereket.

Kinek is mondhatná el, de ki is tudná megérteni, hogyan vágyik Juditot ölelni a két karja.

Olyan ez a Gyuri, mint az ifjú fa, mikor a tavasz megzendíti benne a nedveket, s a sok izmos fiatal ág rügyeket pattantva nyújtózik a cirmosan füstölgő tavaszi világban.

Juditnál a kutya is boldog, ismerős csaholással csörgeti láncát, mintha máris a gazdáját köszöntené. Gyuri meg... Gyuri úgy fogja meg a kilincset, mintha simogatná.

A félfalu azt sustorogja, hogy ezek ketten, alighogy beteszik az ajtót, máris ... hm ... szóval tudják a falusi vének, hogy mit írgyelnék tőlük.

Pedig nem igaz.

Nem mintha a vágyakozás hiányzanék, hiszen csak egymásra néznek és lobot vet körülöttük a levegő.

Ha lány lenne ... ha őriznék ... ha éhezett egéreként ki-be surranó vénasszony vigyázná ...

De asszony, akit senki sem őriz.

Senki, csak ő maga.

Ezért ül terített asztal mellett is éhesen Boros Gyuri.

Ilyen asszony Judit.

A haja barnásarany, a szeme is aranszín. Arca magyaros, kerek. Lehet, hogy húsz esztendő múlva már magának való írgység vékonyítja halványná az ajkát, harag tépi homlokát, élesíti szúrossá tekintetét. Most még ruganyosan, simán borít mindent az ifjúság. Ki tudná megmondani, mi rejtőzkodik mögötte.

Szép is Judit, jó is, de azért ...

Hej Boros Gyurka, Boros Gyurka, csak igazat mond a nóta: „Ritka az a búza, kiben konkoly nincsen, ritka a szerelem, kiben hiba nincsen ...”

Igaz, kicsike hiba, de néha apró morzsától keseredik meg az egész hordó méz.

Mert nehéz a két öreggel, de Judittal sem könnyű. Nem mondja, hogy nem megy el majd Gyurival, de azt se mondja, hogy megy. Nem mond semmit, csak hallgat, mosolyog, mint akinek kedves titka van.

Neki aztán mind magyarázhatja Gyuri, hogyan és ő gépével egymaga annyit, mint százötven napszámos. Judit nem csodálkozik, nem szól se jót, se rosszat, csak megint mosolyra húzza, azt a feszülő piros ajkát, mintha gyerekmesét hallgatna.

— Maga, gépek bolondja ... — fogja meg a Gyuri kezét és rávillan a szeme. — Ugye jobban szereti őket nálam? Ha igen, akkor én valamennyit felgyujtom. Mert én úgy szeretem magát.

Ilyesmiket mond neki, csoda-e, hogy amikor hazaindul, Gyurka úgy érzi, hogy egész lelke, egész szíve fénnel tellik meg. S ha az kisugároznék belőle, ragyogna az utca, az egész falu, az egész világ,

II

SÁRBAN KOTYOG a kerék, a fojtogató ködök már magukba nyelték a bokros hegyoldalt s hátuk mögött az eget döfködő templomtornyot is. Már-már attól lehetne tartani, hogy következőnek felszip-pantják a lovat, hisz alig látni már a lassú baktatásban lógó fejét.

Füstölgő semmi veszi körül a szekeret és rajta Juditot meg Gyurit.

Szorosan egymáshoz húzódtak, eléggé indokolja ezt a körülöttük hidegen párálló csuromvíz világ. Együtt, egy ütemre döccen a testük a szekérrel, összesimuló izmuk, idegük játéka a ruhán keresztül is átadta egymásnak minden moccanásukat. Nem sokat törődtek az alattomos hideggel, az ő ifjan parázsló szerelmük tán még a csúztól is megvédi őket.

Kilenc is elmúlt, mire beértek a városba. A piac sarkán válnak el, Gyuri leadogatja az összekötözött csirkepárokat, majd a tojásos kosarat, aztán mintha darazsat akarna elhessenteni, megpattintja ostorát és elhajt a beszállóhelyre.

Bosszankodik. Nem szereti ezt a kofatempót. Mi a bogra kötött istennyilának kellett az a csirke, ha egyszer látogatóba jöttek? De Judit nem hagyta, ő ingyen nem jön a városba, minden kis pénzt meg kell fogni.

Jól van, fogja meg, ha olyan nagyon oda van érte.

Gyurkának akad egy s más elintéznivalója és jól elmúlt már tizenegy, mikorra visszatér. Megy, megy a lökdösődő, egymásba ütköző, ezer hangon kiabáló hadonászó piaci embertömegben, amely fölött ázott káposzta és petrezselyem csiklandós szaga úszik.

Még nem szállt el egészen bosszúsága, de a szeme már Juditot keresi. Aztán meglátja s mintha egyszerre megpuhulnának csontjai. Neheztelni szeretne rá, de az asszony a csípős hidegtől olyan pirosan szép, hogy megdöbben bele. Mintha megvidámodnék körülötte a világ. Még a rekedt piaci kereskedő is igazít egyet tarkakockás sálján, mielőtt odasúgná neki:

— Valódi kályhafesték... géptű... varrótű...

Majdnem úgy hangzik, mint egy szerelmi vallomás.

Juditot elégedetten, vidáman találja. Az utolsó tyúkot árulja; odatartja minden vásárló formájú embernek.

Kéri harmincért többen is, de Judit harmincötön alul nem adja.

Gyuri türelmetlenül topog, nem mintha fáznék, de nem szereti ezt a kofázkodást.

— Add már oda és gyerünk.

— Hogyne, megéri ez a harmincötöt is!

Gyuri tréfásan — mérgesen kezd alkudozni a tyúkra.

— Ez harmincöt? Vén ez a tyúk lelkem, csupa toll, bőr; egy egész nap se fő meg a húsa.

Judit érti a tréfát, hogyne értené. Az égnek fordítja a szemét.

— Ennek? Gyöngé húsu ez, szinte csirke még. El se adnám, ha...

— ... ha nem szeretnék kupeckedni... — vág oda neki Gyuri.

De ezért már megharagszik Judit. Egyszerre szigorú lesz az arca s odébb lép. Nem látja meg többé, nem is ismeri meg Boros Gyurkát. Alljon ott estig, száradjon meg a lábán.

A legény ott topog két lépésnyire tőle, egészen elanyátlanodott ez a nagy darab férfi. Olyan az arca, mint egy gyereké.

Hej, mézbe estél Boros Gyurka, most aztán próbálj röpülni!

Dehogy próbál hisz ez is csak cicomázás. Judit máris odapillant, békülnek, de ekkor vevő kezdi emelgetni a tyúkot. Erre az asszony rögtön megfélelkezik a haragszomrádról.

Sovány, kopottruhájú ember a vásárló, de Judit tőle sem sajnálja a jó szót és megint gyöngéhúsúnak, csirkének dícséri a szíjas vén tyúkot.

— Adja harmincért?

— Harmincöt.

A rosszruhájú szó nélkül elmegy, később visszaódalog, vár. Lesi Juditot, hátha megunja és odaadja.

— Na, harmincér . . .

— Harmincöt.

A vevő előhalászik a zsebéből három rózsálló tízest. Odatartja az asszony elé.

— Harmincöt.

Hogy is tud ilyen keményen szólni azon a mély hegedűhangján?

A vevő odébb lép, Juditot figyeli, aki játssza a sértődöttet, mint-ha most már semmi pénzért nem adná a tyúkját.

Így tart ez egy darabig, végül a vevő visszajön.

— Adja na, igazán. Hozzáragsztom ezt is. Összegyűrt egylejest tesz a tízesek tetejére.

— A cigarettapénzem volt. Szenvedek egy szépasszonyért, — így próbál tréfálkozni a vedlett külsejű vevő, hátha megenyhíti vele Juditot, de az nem tűr tréfát egy ilyentől.

Adja, nem adja, így tart ez még egy darabig. Gyuri háromszor is int Juditnak a szemével, hogy „add már a fenébe s gyerünk, mit cigánykodszt”. De Judit visszaint holdas szemöldökével, valami olyasmit, hogy „ne szólj a dolgomba”.

Gyuri nem is szól többet, de egy szusszanásnyi idő alatt előnti a méreg. A zsebébe nyúl, majdnem leszakítja, pénzt ránt elő és a vevő kezébe nyom egy ötöst.

— Na, itt van! Vigye a tyúkot.

A vevő hol az egyikre, hol a másokra pillant. Mi ez? — nem érti, de aztán, bánja is ő, nyújtja Juditnak a pénzt.

Eppen jónak! Az asszony úgy fogja a tyúkot, hogy mindjárt a fejébe vágja, még maga sem tudja, a vevőnek vagy Gyurinak.

Elönti a pirosság, szebb most, mint a haragvó angyalok és oda-csapja a verdeső, kotkodácsoló tyúkot a vevő lába elé.

Hanem azért, akármilyen dühös, a pénzt, a harmincöt lejt, azért elveszi.

A vevő kezdi érteni, minek köszönheti váratlan szerencsését, köszönésfélét motyog, hóna alá kapja a tyúkot és elinal.

Juditéktól akár maradhatna, mert ők úgy néznek egymásra, hogy az ember azt gondolná: kettejük közül valamelyik mindjárt meghal.

Mikor elindulnak, még akkor sem enyhülnek meg. Némán mennek a bezálló helyre, némán vetik a hámot a lóra és döcögnek végig a város szekeret ugráltató macskakövein. Mert sógor bácsi majdnem az utolsó házban lakik.

Még ez a szerencse. A hosszú úton összerázkódnak egy kicsit; beszélni ugyan még nem beszélnek, de az arcuk már megenyhült s ha válluk összeér, nem húzzák odébb. Ez már csak olyan félig-meddig harag, inkább duzzogás.

Mikor a sógor bácsi elébük szalad és kitarja a kaput, hallgatag egyezséggel megszüntetik az ellenségeskedést. Igaz is, vendégségbe nem való a veszekedés.

Sógor bácsi atyafiságos csókot vált Judittal, aztán Gyurit is megölelgeti.

— Te vagy az? — és kacskaringósan huncut példázatba kezd a házasság almájáról, amely bármilyen kívánatosnak mutatkozzék, csak kiderül róla a végén, hogy vagy férges vagy keserű.

Ez már így szokott lenni. Akik már a csutkát is elrágogatták, szívesen tréfálkoznak azokkal, kik még csak most nyúlnának a házasság egyelőre pirosan mosolygó almája után.

No, tréfát is mondtak már jobbkor!

Gyuri úgy válaszol, hogy Judit megérzi a szúrást.

— Tudom, sógor bácsi. A házasság kálvinista kereszt.

Az öregember nagyokat kacag, átöleli vállukat, így irányítja őket befelé.

A két fiatal kényszeredetten vele nevet, így lépnek be a hőszi-nűre meszelt lakásba. A sarokból zöld cserépkályha duruzsol feléjük, középen villogó poharakkal, evőeszközökkel várakozik a terített asztal.

Sógor bácsi fehér fejű, okos szemű ember; egyenes mint a pálcá. Egyetlen élő rokona Juditnak; amolyan bemutatkozó félére került ide Gyuri. Sógor bácsi már régen előzvegyült, magában él, de ha fiatal menyecskét tartana, akkor se lehetne nagyobb itt a rend. Még az ételét is maga főzi, igaz mészáros volt valamikor, onnan a szakértelem.

Hamarosan asztalhoz ülnek és a csigatészta húsleves versenyt aranylik a felvinci borral.

Melyik jobb? Jó mind a kettő. Fogyasztják is. Judit kipirul, most már nem a hidegtől vagy haragtól, hanem az étel jó ízétől. Gyurival is közelebb fészkelődnek egymáshoz, ha nem is illik, de a sógor bácsi majd csak megbocsátja.

Esznek sokáig, jó étvégygal, jókedvűen. Mindent dicsérnek s a pecsenye, a töltött káposzta, a rétes, minden megérdemli a dicséretet.

Már nagyon összekedveskedtek; a délelőtti haragnak se füstje, se parazsa. Nem is lehet ez másként, hisz egy-két pohár borban sok jó barát lakik. Hát még négyben! Bár az is lehet, hogy az ötödiknél tartसानak, azaz főképpen Gyuri, mert az öreg csak kortyol egyet-egyét és köszöneteket mond.

— Bor s pecsenye mellett virágzik a szerelem, — emeli poharát sógor bácsi, de csak Gyuri koccint vele és issza fenéig. Judit megállt a másodiknál.

Vigyázz magára, ő tudja miért.

Lassan, lassan megcsendesednek s a beszélgetés, mint áldozata fölött a héja, mindinkább egy valami körül kezd kerengni Akörül, hogy is lesz, miképpen élnek majd a fiatalok.

Judit, aki mostanáig szép ernyedtségben ült a széken, egyszerre megfeszült, miközben Gyuri csöndesen felelget sógor bácsinak. Igen, megélnék majd úgy csöndesen, egy ezrest biztosan megkeres, de lesz amikor többet is . . . Egyszerre megszínesedik az egész ember és kezdi előlről a százötven napszámorsól, akikkel ő meg a gépe versenyt dolgozik; belefog az eszkavátor-nótájába, amit úgy megunt már Judit, hogy legszívesebben belevágná az egész eszkavátort santierestől, mindenestől a feneketlen semmibe.

— Van aki az állatot szereti, van aki a gépet. De azért a magáét szereti mindenki legjobban — bólint az öreg.

Boros Gyuri nem bánná, ha még tovább beszélhetne az ő kedves gépéről, meg arról, hogy legjobban vizsgázott valamennyi közül a gépkezelő vizsgán, hogy az ő eszkavátora az olyan volt mindig, megnézhette akárki, örökké babrált vele, kente, olajozta, csavarokat szorított, lazított. Szóval volna neki még mondanivalója bőven az eszkavátorról, de nem hagyják. Sógor bácsinál megint a szó és ha elébb még csak keringett a cél felé, most egyenesen rácsap.

Gyuri hallgatja, hallgatja és hülni kezd benne a kedv. Hát még mikor Juditra pillant. Az asszony egészen ellágyult a hálától és örömtől. Hogyisne, mikor sógor bácsi arról beszél, hogy van valahol, ő tudja hol, egy cséplőgép, régi fajta, igaz, gőzgépes, de azért jó. Nem kell ahhoz más, csak egy szakértő gépész, aki megreperálja. A következő fordulóban kiderül, hogy nem is kell ott nagyon reperálni, csak éppen össze kell állítani, mert annak idején szétszedték, minek kerüljön az állam kezébe, — igaz-e? — de most előszedték, mert most már lehet és érdemes. A gépes, a vállalkozó pedig lehetne, te-

szem azt Boros Gyuri, akiben a tulajdonos megbízik, felesbe adná, még a tulajdonjogot is ráiratná. És ezt ő, mármint sógor bácsi, jószívvel, tiszta rokoni szeretettel, hogy lendítsen Judit húga sorsán.

Gyuri még mindig hallgat, leszegi busa fejét.

Ó, hát ezek nem értik, hogy ő szépre, nagyra, nagyszerűre vágyik? Ezen a száraz öregemberen, ezen nem csodálkozik, de hogy az ő Juditja... a legszebb, legkedvesebb, akinek annyit magyarázta...

S ennyit ért belőle?

Hát még csak nem is sejti, ki ő, mit akar?

Keserű világossággal lát most, majd megroppan bele.

Legyen örökké csak kicsire néző, csak magának kaparó, ócska gépet toldozó-foldozó, parasztbecsapó, parasztnyúzó?

Csak ennyit érnek a szép szerelmes Juditnak az ő vágyai, az ő tervei, az ő egész élete?

Hát szolgál legyen belőle, egy ócska cséplőgépe, meg azé az öregemberé, de akár Judité is, míg felrobban, darabokra hull, megrozsdásodik nemcsak a gép, az ő életük is?

Agyarkodjék, ha meglátja traktorállomás szépre festett új cséplőgépeit?

Sohse látta, és hogy gyűlölte máris azt az ócska cséplőt!

Az igazi gép, az az ő gépe. Végigmegy vele az egész országon, hegyet bont, új folyókat indít el, biztos mély alapot ás.

Nincs szebb annál! Az egyedüli szép élet csak az lehet. Ettől akarja őt Judit elszakítani. Azt hiszi — lehet? Milyen életre szánja őt ez az asszony?

Felkavarodik benne az egész ma reggeli piaci komédia és ettől még dühösebb lesz.

Hohó! Rosszúl ismeri, aki így ismeri Boros Gyurit!

A bor, a düh, a szerelem még mindig tusakodtak egymással. Végül feláll a legény, csak éppen egy kicsit tántorodik meg. Kődös tekintettel néz Juditra és valósággal beleharapja a levegőbe ezt az egyetlen szót:

— Nem!

Judit és az öreg úgy mered reá, mint akit arcul ütöttek.

Nem kell és nincs is magyarázat. Minek? Megértették mind a ketten, hogy Gyuri a túloldalra állt — szemközt velük.

Sógor bácsi, aki sok piacot, vásárt bejárt, sokat látott, tanult, Judit karjára teszi a kezét, mikor látja, hogy az asszonyban feltámadna a tigrisindulat. Olyasmit mond, hogy „nocsak, semmit sem kell elsietni, gondolkozz még öcsém, időd van, több, mint nekem”. Egészen kedélyesen búcsúzik.

Már az úton járnak, mikor Judit kitor.

— Azt hiszi, elmegyek magával vándorcigánynak? Egy rossz bugyorral cipekedjek végig az országon?

Sír és villámlik egyszerre.

De most hiába, Gyuri az előbbi boros nekibúsulás után józan, sőt rideg.

Megráncigálja a gyeplőt, s a ló poroszkálni kezd. Egész hidegen mondja:

— Ha szeret, velem jön.

Máris csattan a Judit válasza:

— Nem megyek!

Várta ezt Gyuri? Akárhogy is volt, de akkorát vágott ostorával a ló hátára, hogy az felhorkant és vágatni kezdett. Egymásba harapó, egymást marcangoló fák és vasak csattogása-csikorgása vette őket körül. Meg kellett kapaszkodniok. A szekér ugrálva vágatott a gödrökön át, mintha kettejük haragba szilajodott lelke hajszolná.

— Megállj! — sikoltja Judit s a gyeplőhöz kap. — Minek pusztítja a lovamat? A magáét üsse!

A ló fájdalmasan felnyihog, úgy rántja vissza Gyurka. A szekér farol, majdnem az árokba csúszik, a legény odaveti a gyeplőt az asszony ölébe, átugrik a sáncon és elindul toronyiránt a mezőn keresztül.

Judit dermedten áll a szekéren, már kiáltana, hogy Gyuri, de nem! Ő még senki után nem kiáltott.

Sápadt az indulattól, liheg, úgy néz a legény után, aztán ő sujt olyat az ostorával, hogy a ló, tán még vadabbul, mint az előbb, vágatni kezd.

Gyuri a szekérzörgésre sem fordul vissza. Megy tovább, dühösen tapodja maga alá a földet és nem áll meg csak a domb élén.

A nedvesen fojtogató ködök fölé került. Elnéz messzire. Merev, mozdulatlan, jégbefagyott köröskörül az egész világ. Semmi se zavarja meg ezt a halott némaságot, csak az egyre messzébb, egyre halkabban zörgő szekér.

Ott áll Gyuri magányosan. Ő is fagyott, merev.

Varjak szállnak a köd felett. Idáig hallatszik kiáltozásuk:

— Kár... kár...

Hallod-e Boros Gyuri, nem volt-e kár?

III.

BESZÉLTEK-E sokat Juditról? Egész télen őt beszélték. Aki irigyelte a szépségét, fiatalságát, az mind rajta fente a nyelvét — s volt-e olyan asszony a faluban, aki ne irigyelte volna? De ő állta. Nem hallotta meg a kacagást, nem a sugdolózást, még a kajánul sajnálkozó vénasszony-beszédre is csak vállrándítással felelt.

Büszkébb volt ez az asszony annál, semhogy megtörhették volna. Elment Boros Gyuri? Isten áldja!

Nehezebb akkor lett neki, amikor visszajött.

Mert visszajött. Igaz, hogy nem hozzá, nem Judithoz, de itt járkált megint a faluban, vállravezett bekecsben, félrevágott sapkában.

S nem is egymaga jött, hanem egész seregre menő társsal. S itt volt itt, az az eszkavátor. Árkot, csatornát ásnak, így mesélik Juditnak, átvágják a nagy kanyarját ennek a vad Szamosnak; ott, ahol örökké kiöntött és annyi szép káposzta- meg répaföldet mosott el, a falu legjobb földjeit.

Judit csak egy pillantást vetett rá az ablakon keresztül — nem Gyurira, hanem az eszkavátorra, — amint nyolc pár bivallyal végighúzták a falun.

Még el is mosolyodott gúnyosan. Na, híres gép, hiába puffog a motorod ki nem vergődne a sárból bivalyok nélkül.

Ezért hagyta őt el Boros Gyurka?

De aztán nem törődik vele. Még gondolatban sem.

Hanem az az egy mégis bosszantotta, hogy ez a Gyurka úgy járja a falut, mintha ő soha itt nem lett volna, mintha soha nem szerette volna.

Igaz, ezt is inkább csak gondolta, mert meg nem kérdezett soha senkit affelől, hogy mit tesz Boros Gyuri. Ha említették a nevét, csak legyintett és elfordult, olyan könnyedén, hogy az emberek már kezdték igazán hinni: elszállt a szerelem, nyári pille volt csak.

Mi volt az igazi igazság, azt csak Judit tudta. Azt csak ő érezte, azt a szívdobbanást, azt a keményet, éleket — mint mikor kést vágna az ember mellébe. Ezt érezte, valahányszor meghallotta a Gyurka nevét.

S hányszor hallotta! Mintha örökké csak ő róla beszélne. De miről is beszéljenek, mikor az ő falujának a fia, mindannyiuk ismerőse, rokona, cimborája s ott ül tényleg az eszkavátoron s úgy ássa egymaga a Szamos új medrét, mint a szegénylegény szolgálatába szegődött mesebeli óriás.

Erről beszélnek a faluban, meg arról, hogy nyolcvan ember egyebet se tesz, csak csillébe lapátolja és az új töltésre hordja a földet, amit ő ás ki, Boros Gyuri. Csoda ez, világ csodája és büszke reá az egész falu, nemcsak Márton bácsi, az öreg Boros, aki minden nap kiballag a vízszabályozáshoz Gyurit nézni.

Mama sem sír már, nem panaszkodik. Jól van így, ahogy van, megsegítette az isten, meghallgatta az imádságát.

Mert inkább ez az eszkavátor, mint Judit. Ez legalább dicsőséget hoz, meg pénzt is, de az az asszony... no, csak igazán van a mondanak, hogy a szépasszonyt a testnek paradicsom, az erszénynek purgatórium, a léleknek pokol.

Ilyeneket mondogat faluszerte mama és Judit meghallja ezt is. Mindent meghall, Elmondják neki, ha nem is akarja.

De vajjon tényleg nem akar hallani Boros Gyuriról?

Nem, nem akar. Olyan nagyon nem, hogy feléje se megy a nagy Szamos kanyarnak. Még azt gondolnák, hogy azért... Pedig van ott egy kis káposztaföldje és már nagyon kellene plántálni.

Egy reggel, — látszik, hogy nem aludt az éjszaka — mégis csak rászánja magát. Kosárba rakja a palántát, betakarja nedves ruhával, kiskapát a vállára, s indul.

Nincs az a Boros Gyuri, akiért ő pusztán hagyná a drága, fekete földet.

Talán még sohasem volt olyan tiszta az ég, mint ezen a reggelen. Fecskék cikáztak a megfoghatatlan messzi kékségben a sebeségtől részegen. Judit vidáman, gyorsan dolgozott.

Csönd volt, csak a buja füvek alól hallatszott ciripelés, láthatatlan bogarak neszelték és a messzeségből duruzsolt idáig valami fojtott dübörgés-mormogás.

Az eszkavátor volt.

Ott dolgozik Boros Gyuri.

Judit olyan haragosan vágta bele kapáját a földbe, hogy megreccsent. Felvette, nézegette... Eltört? Nem, de azért mégis... mintha megrepedt volna... Új nyél kellene, vagy legalábbis valami erősítés.

Körülnézett, bár maga is tudta, nincs a közelben fa vagy bokor. Kést keresett elő a kosárból, felkapta a kapát és elindult a folyópart felé. Ott lesz, ott válogathat.

Susógó füzek szegélyezték a vízpartot, köztük néhány terebélyes mogyoróbokor. Halkan, csak egyet-egyet csobbanva surrant medrében a szőke víz.

De... azért itt sincs nyugalom.

Zúg, csattog annak a gépnek a mótora! A víz hozza el így a hangokat. Judit már-már visszafordul, inkább veszni hagyja a palántáit, az egész napot.

De nem. Azért sem!

Megy tovább, keresgél, bujkál a bokrok között. Az a megreccsent kapanyél, az nem hagyja nyugodni...

Váratlanul bukkan elő a parthajlat mögül az eszkavátor. Olyan hirtelen, hogy Judit visszahökken és mint baráti kézbe, kapaszkodik egy simakérgű fűzfaágba.

All moccanástalan. Különbenis, nem mehet tovább, pár lépés elég lenne ahhoz, hogy meglássák.

Öt, itt?

Hogy azt mondhassa valaki róla: leselkedett?

De vissza se fordul, áll megbűvölten. Előtte, alig kőhajításnyira, a félig elhordott magas partnál dolgozik Boros Gyuri.

Éppen most fordul a gépe, megvillan a legény dacos, fekete üstöke, feje fölött lendülve vágódik előre az ásógép két óriási vas állkapcsa. Előre vágódik, ezüstmél fényesebben csillog, nagyokat dobbanva alázuhan, mélyen belemar a föld fekete húsába... aztán csörög, megfeszül a lánc. — Megbírja? Elszakad? — dehogy! Egyetlen rándítással magasba szökken, máris fordul tovább. Judit innen is jól látja mint húz meg egy kart Gyuri és máris özönlik a sorjázó emberek, csillék elé a föld. De ekkorra a villogó fogsorú óriás máris visszalendült, újabb zuhanás, dobbanás, lánccsörömpölés. Olyan szép ez, olyan szokatlan, sose látott. Még el sem képzelhetett ilyet Judit.

Meddig nézi?

Addig, amíg megéri, amit meg kell értenie; amíg szíve megdobbantja, mit kell tennie; addig, amíg a szerelem elsodorja, és boldogságot váró ifjú testtel, tündöklő lélekkel elindul Boros Gyuri felé.

(Erdély)

Dér Zoltán

Szépségek vándora

*Mintha az ég olajat öntött volna a vízre.
Megyek a parton, hová a tó alig hogy elér.
Most egyedül, hogy a haragod messzire elvitt,
és hiányzol, mint éhezőnek a falat kenyér.*

*Botommal számolom, tapintom a léptem. Merre
vagy, kivel és morzsolod-e te is a napjaim?
Nézed az éjt? megnyugszik-e vágyad az öledben,
ahogy a szem e dombok lejtős, lompos halmain?*

*Annyian vagyunk, akik így várjuk, kergetjük az
estet. Pedig az est sose volt szép, nem lehet szép.
Tudom: csak éjjelenként emlékezik a test a
húsrá. Ó csak sohase, sohase emlékeznék!*

*Kimértük magunknak, mért fáj hát e táj szomorú
szépsége? Ott csillogó hó, itt mélytüzü fenyők.
Úgy ingok itt e keskeny, kivájt úton, mint csókba-
fulladt, levélen hempergő, parázna szeretők.*

*Először járok erre és mégis: hol a szem, mely
mindezt fölissza? Gazdag s mégis üres és halott.
Úgy érzem csak, ha sokszorozod bennem, ha minden
szónak, vonalnak és színnek értelmét te adod.*

*Most tudom csak, mit adtál magaddal. Mért nem óvtam,
mért engedtem, hogy széttépjék a vonatkerekek?
Úgy olvassz magadba, mint forma az ércet, folyót
a tenger. Oldozzál föl, mint bűnöst a szeretet.*

Kotlósokkal, kukacokkal kelek,
verebekkel lépek az utcán, ...
összebb hajolnak kétoldalt a fák is,
utat engednek bóbiskoló bokrok,
meleg szivüket, tenyerüket rakják elé a kövek,
elfekszenek a füvek kusza gondolataim süppedő avarán,
részeg dalokat fújnak a szelek.
S míg megyek így, lobogó hajjal, ingben, a város
lila álmokat csókol a számról,
riadt gerlice-hangon beüzennek értem a palicsi nyárfák,
bácskai akácok, bánáti füzesek,
elárasztja minden sejtemet a csönd, a magány,
kopognak bennem a hallgatás éhes, horpadt szavai,
s úgy hullok rájuk, simogatom, becézgetem őket,
mint dagadó mellű legény a lányra.
Hagyd, hogy nyugodtan hajtsam le a fejem,
megtettem ma is, ami erőmből tellett;
hagyd, homlokomra hogy kiüljön a fény
és tenyeremből csak napot osszak;
hagyd, hogy hitet adjon újra a tavasz
és jószóval szóljanak hozzám a tölgyfák,
akik ellöktek maguktól és lehurrogtak.

Idestova húsz éve lesz, hogy a HÍD-ban „Édes anyanyelvünk” címmel egy cikket sóhajtottam el a romlásra és feledésre ítélt magyar nyelvről, az írástudatlanok ezreiről, a légiókban szaporodó, nyelvüket elfelejtő, mert soha sem-író nem-olvasó félanalfabétákról. Cirill betűkkel magyarul író gyermekekről, tudatlanná némitott kis proletárokról, kanásznak züllesztett tanyasi gyermekekről — egyszóval a kisebbségi életnek a nyelv területén megnyilatkozó keserűségéről.

Ha most ezt felemlítem, nem azért teszem, mintha össze akar-nám hasonlítani a soha vissza nem térő multat az összehasonlíthatatlanul jobb jelennel, — akármilyen hálás összehasonlítás lenne is ez, — hanem mert szeretném végigböngészni mai nyelvi életünket s egy kicsit mérlegre tenni, vajjon mennyire használjuk fel azokat a lehetőségeket, amelyekért akkor sóhajtoztunk: a magyar nyelv mai jogi státusát, s ezenfelül a magyar nyelv tanításába, tankönyveibe és iskoláiba fektetett jugoszláv milliókat. Mennyire felelünk meg annak a nehéz milliókkal tetézett természetszerű feladatunknak és kötelességünknek, hogy tanuljuk, szeressük, ápoljuk és fejlesszük anyanyelvünket. Akkor, húsz évvel ezelőtt a magyar nyelv és a magyar kisebbség jog nélküli státusa, de ezenfelül is kijátszott törvények és elszabotált iskolai rendelkezések fojtogatták nyelvünket, ítélték a magyart suttozásra és dadogásra, terhelték meg duplán az életbe kívánczó ifjúságot. Arányban van-e vajjon a mai lehetőség, a mai szabadság, a már említett nehéz milliók, iskolák, tankönyvek, sajtó, rádió, színházak, arányban vannak-e a ma írott, beszélt, tanított magyar nyelvvel, azzal, hogy hogyan beszélünk, írunk, tanítunk magyarul?

A magyar nyelvnek nem jogi státusa érdekel, ez ma már senkinek sem probléma, hanem az anyanyelvünk iránti felelősség és lelkiismeret. Mert ha ez nem volna benne életadta útitársnyában, ha nem volna apánk-anyánktól ránkrótt s gyermekeinknek fizetendő adósságunk, akkor is felelősségünk lenne minden dinár miatt, amit milliós szám ad nekünk közösségünk erre a célra azért, hogy tisztán, szépen, világosan beszéljük, írjuk, daloljuk anyanyelvünkön a szo-

cialista mát és holnapot. Mert ha ma dadog az iskolás gyermek, a tanító, az újságíró, a speaker, a színész — akkor magunkra vessünk, a mi hibánk, méltán elítélendő és számonkérhető mulasztásunk. Húsz évvel ezelőtt csak apánk és gyermekünk iránti tartozásunk volt az anyanyelvünk ügye — ma a közösség, az alkotmány, a költségvetés iránti kötelességünk és felelőségünk.

Száz és száz elemi iskola, nyolcosztályos, gimnázium és ipariskola tanító- és tanárképző; napilap, hetilapok, folyóiratok; amatőr és hivatásos színházak, rádióadások tanítják, előadják, írják, beszélnek és dalolják nyelvünket. Felelőségünk, lelkiismeretünk úz bennünket, hogy egy kicsit számbavegyük anyanyelvünk mai státusát. Vegyük sorra a nyelv gócpontjait: iskolát, sajtót, rádiót, színházat, aztán a nyelvi felelőség leginkább megterhelt hordozóit, tanítókat-tanárokat, újságírókat-írókat, speakereket és színészeket. Vajjon érzi-e, mindegyik a maga posztján, ezt a felelőséget? Jól szerveztük-e meg a magyar nyelv művelését s ezzel együtt végeredményben magyar nyelven megszólaló szocialista szellemi életünket? Bírjuk-e annyira, kezeljük-e eléggé, hogy megfeleljen a mai száguldó élet követelményeinek, hogy kifejezze mindazt az újat, az új kifejezésre váró új fogalmat, amit garmadával hoz a szocialista társadalom és élet? Tudjuk-e tudatosítani gyermekeinkben anyanyelvet és a környező nyelvek jellegzetességeit, hogy otthonérezze magát a magáéban és kezelni tudja a szomszédét, anélkül, hogy egyiket a másikkal rontaná; s a magáét nem ismerő, másokét elsajátítani képtelen felemás ajkúvá és ami ezzel jár, felemás gondolkodásúvá váljék? Képesse tesszük-e arra, hogy nyelve gazdagságával kifejezze a szocialista élet gazdag változásait, hogy nyelve színeivel tegye szebbé, tarkabbá, élenkebbé a haladó élet új formáit? Tudunk-e olyan tankönyveket a kezébe adni, hogy pontosan, világosan, szabatosan érzékelje magába az ezeroldalú fejlődés minden mozzanatát? Aztán újságíróink nyelve vajjon hozzásimul-e a szocialista társadalom tengernyi változásaihoz, tudja-e nyelve bőségét és árnyalatait a napi szocialista történés hű tolmácsává tenni, az olvasó anyja nyelvén megszólaltatni előtte, és közelebb hozni hozzá az igazodó élet mai formáit, megszerettetni vele szavakban, képekben az új világot? A színész és a rádió-bemondó tudja-e a nyelv ezerregiszterű zengésével megejteni fülét, agyát szívét a hallgatónak előbbrehajtó gondolatra, feljebbemelő érzésre, új látásokra?

* * *

Van azonban ennek a kérdésnek egy másik aspektusa is. Egy kicsit úgy tűnik, mintha visszájára fordítanánk a kérdést: vajjon hogy állunk mi nem a magyar nyelvvel, hanem a szerb nyelvvel?

Első pillanatra talán fonákul hat ez a kérdés itt, hiszen mi köze a szerbnyelvtudásnak az anyanyelv kérdéséhez, mennyiben érinti egyik a másikat. Pedig sokkal inkább, mint gondolnánk.

A kisebbségi életben ez a probléma nem merülhetett fel, vagy nem mi tettük fel. Akkor a támadott, fojtogatott magyar nyelv bástya volt, védvára a támadott és fojtogatott magyarságnak. Akkor az egész államberendezkedés, a közélet, a közoktatás a szerb nyelvet az elnemzettelenítés fegyverévé fordította ellenünk. Akkor nyelvé-ről, népe kultúrájáról lemondva, azt megtagadva haladhatott csak előre a magyar, s akinek életérdeke megkívánta, szerb nyelven, szerb iskolában nevelte gyermekét, hogy előrejuthasson. Akkor, ha nem akarta megtagadni és sutbadobni, úgy húzódott vissza anyanyelvébe, a maga szűk világába, mint a pásztor vihar elől a subájába.

Ma? Sem visszahúzódni nem kell, sem sutbadobni. Se subába gubózni, sem idegen tengerbe vetnünk magunkat. Egyik éppen olyan szűkítése lenne magyar és jugoszláv, szocialista és emberi mivoltunknak, mint a másik. Ma az anyanyelv szeretete egyértelmű a hazaszeretettel, a jugoszláv és szocialista haza szeretetével és a szerb nyelv szeretetével. (Ma nem fegyver ellenünk a szerb nyelv, nem az elnemzettelenítésé fegyvere, hanem a szocialista nemzettéválás eszköze, amely viszi előre a magyart, nem mint annak idején megtagadta vele a magáét, hanem nyelvével, kultúrájával együtt a szocialista nemzet tagjaként. És ma a magyar nem állampolgári kötelességből — mert erre semilyen írott törvény nem kötelezi, sem rosszul értelmezett loyaltásból — mert ezt senkise kívánja, hanem egyszerűen hazája iránti szeretetből, a szocialista nemzettéválás eszközeként szereti és becsüli, magáénak tudja a szerb nyelvet is.

Semmi akadályja annak, hogy valaki csak magyar nyelvtudással boldoguljon e hazában. Átbukdácsolhatja a nyolcosztályost, átveszelheti a katonaságot is, anyakönyvvezetője is tud magyarul, a törvényszéken is tolmács ajnározza. De a subába bújni most, mikor nincs vihar, most visszagubózni szűk világunkba, amikor nyitva előttünk az egész látóhatár, nem önnönmagunk és közösségünk elleni véték lenne-e? A fejlődés elől, a közös előrehaladás elől zárkóz-nánk el, a szocializmusadta gazdag lehetőségekből tudnánk ki magunkat.

Éppen olyan gond tehát a szerb nyelv gondja, mint anyanyelvünké, el is választhatatlan tőle. És igen-igen indokolt, hogy fel-tettem a kérdést: mi a szerb nyelv státusa nálunk, magyar iskola-rendszerünkben, közéletünkben és gondolkozásunkban? Mert a ma-gyar iskolákban a szerb nyelv az idegen nyelvek státusába került, úgy kezelik és tanítják, mint idegen nyelvet. Azt pedig jól tudjuk, mit jelent az idegen nyelv az iskolában: semmire sem kötelező mel-

léktantárgy, ami vagy kell majd, vagy nem kell, tehát elhanyagolható. Ez azután elkerülhetetlenül hat a közéletre és közgondolkodásra, és tudásban is, felfogásban is megnyomorítja a magyart. A szerb nyelvet nekünk az iskolában, közéletben és közgondolkodásunkban anyanyelvi státusra kell emelnünk.

Ha életre akarjuk képesíteni a magyart, akkor arra kell megtanítanunk, hogy tökéletesen, alkotó biztonsággal kezelje anyanyelvét és szabadon, otthonosan a szerb nyelvet; hogy hátrány, lemaradás nélkül előrehaladhasson a szocialista tudomány, technika és művészet minden terén. Hogy tökéletesen kinyújtózhassék anyanyelve takarója alatt, és a kisebbség érzete nélkül versenyezhesen az élet minden területén a szocialista haza minden polgárával. Hogy magyarsága miatt, mert anyanyelve magyar, ne szoruljon ki a fejlődésből s ne váljék az alkotmány, a magyar nyelv jogi státusa és a jogegyenlőség ellenére az előrehaladásban, fejlődésben gyakorlatilag másodrendűvé.

Ákárhogy forgatjuk, akárhogy nézzük, ez a bilingvizmus problémája. Kétnyelvűek vagyunk, két anyanyelvünk van. Egy természetadta és egy történelemadta, ami voltaképpen egy és ugyanaz. Ezért fordítottam az első kérdést visszájára, s ezért teszem fel ezt a kérdést: Vajjon az iskola, sajtó, rádió, vajjon mi magunk megteszünk-e mindent azért, hogy otthonosan mozogjunk a szerb nyelvben? Felruházzuk-e, képessé tesszük-e gyermekeinket arra, hogy iskolája után, a felsőbb iskolákban, az élet, a szocializmus iskolájában megállja a helyét? Hogy senki le ne maradjon a szocializmus versenyében azért, mert nem volt lehetősége mindkét anyanyelvre elsajátítására?

A bilingvizmu elkerülhetetlen, életadta szükség nekünk, s a mi dolgunk az, hogy ezt magunk és közösségünk iránti teljes felelősséggel a legjobban megoldjuk. És ezért ma nem külön s egymással szemben, egymásnak szegezve, egymást kizárva, hanem együtt, szétszakíthatatlan összefüggésben mered elénk a szerb-magyar, magyar-szerb nyelvkérdés. A mindennapi érintkezés ezermillió szála, az egész társadalmi élet minden ága-boga erre utal. De pusztán a nyelv területén is, a két nyelv egymásrahatása és mindkettőre — utaltságunk is úz minket arra, hogy együtt foglalkozzunk velük.

A bilingvizmus pedig nem kis kérdéskomplexum. Gordiusi közepe végeredményben ez: ne felemás nyelvű, szerbnek magyar, magyarnak szerb, felemás gondolkodású és lelkű embereket neveljünk, hanem épkezláb, egészséges, mindkét lábán biztosan álló embereket. Ma nem az az első kérdés az igazi problémánk, amit cikkünk elején vetettünk fel, hanem ez: Vajjon tud-e a jugoszláviai magyar, a magyar tanuló, diák, tanár, a magyar újságíró, speaker és színész magyarul és szerbül, hogy egész ember legyen, hogy meg-

álljon a talpán? Hol és mit lehetne azon segíteni, hogy magunk és közösségünk, anyánk és hazánk iránti kettős nyelvi kötelezettségünknek eleget tegyünk? És mégegyszer: felhasználunk-e minden lehetőséget, az oktatásunkba, sajtónkba, egész közéletünkbe fektetett nehéz milliókat arra, hogy szeressük, ápoljuk, fejlesszük ezt a kettős nyelvünket?

* * *

Hogy ez a probléma tényleg így s csak így vetődik fel, azt tisztán anyanyelvi, magyar nyelvterületen is észlelhetjük. Mi a tankönyv, a sajtó, a rádió nyelvének, a nyelv e három fontos tényezőjének problémája ma? A tankönyv, a sajtó, a rádió nyelve: fordításnyelv. Ha kezünkbe vesszünk egy tankönyvet, ha beletekintünk az újságba, ha kinyitjuk a rádiót, nem tudjuk szerb vagy magyar fülünket hegyezzük-e. Az óvodás-versikéktől az irodalomig, a napi cikktől a filozófiai értekezésig, a tudományos terminusoktól a futballisták tolvajnyelvéig mindenütt ott érezzük a fordításnyelvet, a magyarnak szerb, szerbnek magyar nyelvyszerűsége. Nehézkeségét, kötöttségét, képzeletszegénységét és steril voltát. Ezernyi példáját, illusztrációját produkáljuk naponta az ósdi, de nagyon ráánkvgó mondásnak: traduire c'est trahir, aki fordít — csal. Pedig nem lehetünk el nélküle — s ha sok helyen és módon csökkenthetjük is és kell is csökkentenünk — ostoba és bűnös dolog, mert egész meddő: valami donkihottkodó szellemi önellátásra, önelégültségre gondolni, az élet elől subába gubózni. Nem az tehát a kérdés, hogy fordítsunk-e, hanem: hogyan fordítsunk úgy, hogyan ültessünk át egyik nyelvünkről a másikra úgy, hogy ne csaljunk, ne áruljuk el azt, akit tolmácsolunk, s ne áruljuk el az ügyet, amit képvisel. Mert a rossz fordítás ezt teszi: akár tankönyvben, akár újságcikkben, akár rádióhírben. Sem az írónak, sem az írásának nem teszünk jó szolgálatot, ha kötjük magunkat szavaihoz, képeihez, szólamaihoz, mondat-szerkezetéhez, amit ő is csak úgy szívott magába népe ajkáról, mint mi a mi szavainkat, szólamainkat, mondatunkat. A fordítás többnyire suta és erőtelen, kifejezéstelen és megtévesztő, szintelen és képzettelen. Pedig aki azt hiszi, hogy tartalmat adhat forma nélkül, az csal. Aki azt hiszi, szótárral tolmácsolhat gondolatot, az duplán csal: formában és tartalomban, nyelvben és gondolatban.

A homályos mondat-szerkezet, az alárendelt mondatok útvesztője, az állítmánytalan mondatok, a személytelen igék, a csak visszafelé olvasható, mert csak a végén kivilágító végeláthatatlan birtokosviszonyok, — újságjaink, tankönyveink, rádióhíreink ez elmaradhatatlan tartozékai, nem igen alkalmasak arra, hogy megérttéssék, megszerettéssék olvasóinkkal a nekik bizony sokszor értet-

len más. Sok esetben többet takar, mint felfed, elhomályosít inkább, mint megvilágít ez a nyelvtelen nyelv.

Nem lenne-e egyszerűbb, hasznosabb, célravezetőbb, ha azt, amit valamelyik sajtóiroda, vagy tankönyv elmond szerbül, az újságíró, a tankönyvfordító elolvasná, aztán félretenné és elmondaná magyarul? Ez igen természetesnek hangzik, mégis a legritkábban történik így. E helyett nekiveselkedik minden mondatnak, minden mellékmondatnak, kifejezésnek sőt szónak, nem le-, hanem kifordítja, s megpróbálja a lehetetlent: magyar szavakat gyömöszölni a szerb mondatszerkezetbe, magyarrá silányítva az ízes szerb kifejezést, az érthetelenség határáig magyarizálva a szerb képet. Azután csodálkozik — sajnos legtöbbször már nem is csodálkozik — hogy a vasvillával összehányt szavak rendeltetésük tökéletes megcsúfolásával rejtvénnyé, vagy a legjobb esetben valami homályos képletté búvárszkdették a mondanivalót. Mégpedig azt a mondanivalót, amit amúgysem ért meg könnyen az olvasó, hiszen új dolgokat, társadalmunk bonyolult szerkezetének új aspektusait akarjuk neki megmutatni. Mennyivel egyszerűbb és népszerűbb, olvashatóbb és nevelőbb is lenne sajtónk, hallgatottabb rádiónk, megtanulhatóbb a tankönyv, ha olvasója, hallgatója, tanulója nyelv-kategóriába öntené mondanivalóját.

A lélektelen fordításban satnyul a nyelv, s vele együtt persze a mondanivaló is csenevészeseedik, elveszti meggyőző erejét. Tankönyveink, cikkeink, rádióhíreink összesen 20—30 mindenre jó igével rugaszkodnak neki minden cselekménynek és történésnek, agyonfőnevesítve az igei magyar nyelvet, egy maroknyi kétes eredetű, idegenszerű szótartományt, visszakézzel csapja oda egy-egy semmire sem vonatkozó névmással a később eszébejutott és ezért alárendelt mondatot egy hozzánemtartozó főmondathoz. A fontosat a lényegtelennek alárendelve, okot és okozatot, következményt és előzményt össze-visszakeverve riasztja el különben érdemes mondanivalójától az olvasót. Beteg alárendelés, krónikus főnevesítés, univerzális többszámosság, a kifejezés erejét pótolni szándékozó legeslegfelsőfokozás, vonzatcserek és összeütközések szórend-szaltómortálék, ragozás helyett névutóztatás, gyanus személytelenítés és parazita tölteléksszavak — ezek a szervilis fordítás beteg következményei, amik azután a közvetlen írásban és beszédben, a közbeszédben is kísértenek.

A nyelvkorcsosulás ezernyi tünetével kóros nemcsak a napisajtó és ezzel együtt természetesen a rádió nyelve is, hanem folyóirataink, tankönyveink nyelve, köznyelvünk is. Nem magyarkodás, magyarizálás, népieskedés, sem nyelvi purizmus mondatja velem ezt, hanem az, hogy csak szabatos, világos kifejezés adhat szabatos, világos fogalmat az olvasónak, hallgatónak, tanulóknak. Ha a szó nem fedi a

fogalmat, akkor bizonytalanná válik a fogalom, az ismert, a műveltség is. Mert a nyelv végső fokon elválaszthatatlan a gondolkodás módjától is, a szavak nélküli gondolat tiszta fikció.

* * *

Talán túlságosan belemerültem a fordítás bogas kérdésébe, de jó lesz arra, amit fentebb mondtam s majd alant folytatok, hogy nekünk tisztán nyelvi síkon is elválaszthatatlan a magyar nyelv a szerb nyelvtől, s csak a két nyelv lelkiismeretes elsajátítása segíthet bennünket előre.

A kétnyelvűség problémája, amihez eljutottunk, konkrét formában mered elénk iskoláinkban. Maga a két nyelv tanítása egész külön kérdéstömkeleg, különösen így egymáshozkötöttségében. Mikor lehet és kell kezdeni a szerb nyelv tanítását, hogy ne zavarjuk meg vele a fogalmakat a szavaktól elválasztani még képtelen gyermekgondolkodást? Heti hány órán, milyen módszerrel, milyen takönyvből? Közvetlen módszerrel-e, grammatikailag-e? Magyar nyelvű legyen-e az oktatás, vagy tisztán szerbnyelvű? Egyéb tananyaghoz igazodjék-e az oktatás, vagy független legyen tőle? Nem túlkorai-e tanítása az elemi iskola harmadik osztályában? És vajjon a hatodikban nem kevés-e már a heti három óra?

Már fentebb említettem, hogy a szerb nyelv státusa az iskolában enyhénszólva rendezetlen. Nem kell korán kezdeni, igaz, mert a fogalmak születése idején a gyermekgondolkozás nem bír el két nyelvet. De az általános iskola ötödik osztályától kezdve heti három órán tanítani, a szerb nyelvet melléktantárgyként, idegenül kezelni, ezt iskolarendszerünk és tantervünk, sőt általában művelődésünk megbocsáthatatlan és sürgősen kijavítandó hibájának tartom.

Nincsenek nyelvkönyveink sem. Még magyar nyelvkönyveink sincsenek minden osztály számára — és a meglévők is speciális körülményeinkkel nem számoló, kétnyelvűségünket semmibevevő szabvány-grammatikák. Szerb nyelvkönyv pedig egyáltalán nincs, pedig kellene, mint a falat kenyér. Súlyosbítja a helyzetet, hogy magyarul tudó szerbnyelvszakos tanáraink alig vannak. Márpedig nyelvet tanítani a tanulók nyelvkategóriáinak, pszichológiájának ismerete nélkül, egészen sikertelen vállalkozás. Egyik legfontosabb tennivaló ezen a téren éppen a két nyelv összekapcsolása: magyar anyanyelvű szlavistákra bízni a szerb nyelv oktatását, legalább az első pár évben, a nyolcosztályosban. Nyelvkönyveinknek ezenfelül feltétlenül a kétnyelvűség státusából kiindulva, a nyelv jellegzetességeire rávezető, összehasonlító és méginkább megkülönböztető lingvisztikai módszerrel kellene megkönnyíteniök a nyelv elsajátítását, nehogy valami nyelvközötti, felemás, magyarnak szerb, szerbnek magyar

nyelvtelenségbe veszejtsék a tanulót. Ennek igen tipikus példáit lehet tanulmányozni, a kétnyelvűség torz-pszihozisát, például Elzászban, ami tökéletesen gúzsbaköti, haladásra képtelenné merevíti a tanulókat. Nagy körültekintéssel, de szigorú következetességgel és célszerűséggel kell nekünk a bilingvizmust a fejlődés, a biztos előrehaladás eszközévé finomítanunk.

A kétnyelvűség egy másik problémája a többi tantárgy anyagára is kiterjed. Oktatóink és tanáraink egy jó része nem ismeri szakja terminológiáját magyarul — s ennek visszajaként diákjaink nagy része úgy kerül felsőbb iskolába, egyetemre és az életbe, hogy nem ismeri a szerb terminológiát, ami aztán erősen visszatarthatja előmenetelét. Ennek sincs más orvossága, mint ismerni mindkét nyelvet, azaz: a szaktanár tegyen valamilyen, ha mást nem, hát szakjára korlátozott magyar nyelvvizsgát, — a diák pedig legalább elemiben, nagy vonalakban ismerje meg még a középiskolában a tantárgyak szerb terminológiáját is. Mert ehhez kevés a szerb társalgási nyelv és az irodalmi szemelvények a középiskolai szerb nyelvoktatásban. Mindenesetre az elemi iskola első osztályától kezdve az egyetemig céltudatosan a kétnyelvűség irányába és céljába kell fogni minden lehetőségét.

Ezek itt csak felvetett részletei az iskolai nyelvtanítás problémájának, ezt sokkal részletesebben, minden oldalról, szakszempontról, pedagógiailag, vitákban jó lenne kidolgozni. Azt hiszem a Népoktatás nagy szolgálatot tehetne, ha szlavisták és magyarszakosok véleményét kikérné.

A sajtónak mindenesetre elhatározó, döntő szerepe lehet a kétnyelvűség problematikájának megvilágításában. Mert ez nemcsak az iskola kérdése, hanem közéletünknek is egyik sarkalatos problémája. A problematikán kívül azonban konkrét segítséget, a populárizáción kívül tanító szerepet is vállalhatna. A Népoktatás és a HID rovatot nyithatna a bilingvizmus számtalan kérdésének, megfelelő elhatárolással e két folyóirat, de ezenfelül két ifjúsági lapunk és a „7 nap” is megtalálhatná ki lingvisztikai, ki köznyelvi, ki grammatikai, ki népnyelvi vagy bármilyen más módját két nyelvünk tanításának.

A közművelődési szervezetek is sokat tehetnének ezen a téren. Egy-egy nyelvi előadás, magyar és szerbszakos oktatók, tanárok egy kis nyelvmélkedés a népegyetemeken, de ezentúl is tanfolyamok, — tudom, hogy sok magyar helységben, még vegyes helységben is volna érdeklődés —, sokat lendíthetnének e feladatunkon. Nem elsőrangú feladat-e ez közművelődési egyesületeinknek: ápolni és fejleszteni a magyar-szerb érintkezés nyelvi feltételeit?

Azt hiszem egy populáris, olcsó, de jól szerkesztett köznyelvi szerb nyelvkönyv is igen elkelve általános használatra, természetesen a két nyelv jellegzetességeire rávezető, megkülönböztető mód-

szerű nyelvkönyv, ami elejét veszi mindkétrendbeli nyelvrontásnak. Iskoláskoron túl is sokaknak nagy könnyebbséget s előrehaladást jelentene. A Bratstvo-Jedinstvo egész bizonyosan megtalálná a módját, hogy célunkat is szolgálja, s rá ne fizessen.

Két anyanyelvünk nagy manifesztációja, egységünk-testvériségünk nyomós dokumentuma majd egy egészen nagy vállalkozás lesz, ha a vajdasági magyarság a szerb akadémia segítségével egy nagyszótárba tudja örökíteni két nyelvünket, egymásmellé állítani, egy kötésbe foglalni, szóról-szóra egymáshozfűzni a szerbet és a magyart.

És ami ebből a munkából semmiképpen ki nem maradhat, aminek a legtöbb jelentősége van arra, hogy szorgalmazza, s sürgesse, előbbrevigye a bilingvizmust, hogy művelje a szerb és a magyar nyelvet: ez a rádió. Azt hiszem leginkább a rádió tehetné meg, hogy egész közvetlen és kötetlen módon, könnyen és élvezhetően, de céltudatosan és eredményrevezetően tanítson. Hiszem, hogy meg lehetne találni a módját annak, hogy igen érdekes és mégis, vagy éppen azért, nagyon hasznos szerb-magyar magyar-szerb leckéket adjon. Nem grammatikára gondolok, nem Schidlof-Lingva-Berlitz-módszerekre, hanem mindennapi nyelvhasználatunk egy-egy aspektusának taglálására: terminusokra, átvételekre, fordítás-tehnikára, szólamokra, közmondásokra, a népnyelv, irodalmi nyelv és tájszólás egy-egy érdekességére rámutató, nyelveinket élesítő kis adásra. A modern világnak ez a legmozgékonyabb, legrugalmasabb, megejtő propaganda-eszköze eddigi testvériség-egység nevelő hivatását csak bővíthetné ezzel.

* * *

Van ám ennek a kétnyelvűségnek még sok mindennap felmerülő problémája.

Egyik bökkenő például politikai és társadalmi, gazdasági és tudományos és különösképpen technikai terminológiánk. A szocialista fejlődés száguldásában és változásaiban napról-napra új fogalmak, új összefüggések bukkannak elő s ezek szót, terminust keresnek. Többnyire hevenyészett, igen-igen fordításszagú, kifordított szavak születnek szerkesztőségekben és hivatalokban. Márpedig a szocialista társadalom terminológiáját igazán nem lehet egy Tanjug-jelentést fordító újságíró pillanatnyi diszponáltságától tenni függővé, hiszen évtizedekig használjuk majd.

Aztán nagy a zűrzavar a földrajzi és történelmi nevek, nemkülönben a mai helységnevek és személynevek formáiban is. Van, aki nemzeti kérdést szimatol abban is, hogy egy-egy helységnevet régi történelmi formában, vagy szerb formájában írjuk-e. Mondjunk le a közös történelmi múlt, egymásmellett, együttélésünk e beszédes nyelvi bizonyítékairól, hogy valami kevés nyelvi koncesszióval lo-

yalitást mutassunk, amit senki sem kíván tőlünk? Budimgrad, Galambóc, Visegrád, Pečuj, Szigetvár, Segedin, Lendva, Szabadka, Pétervárad mind egy közös történelmi műhely faragványai, kár lenne lemondani együkről is. Ez is kétnyelvűségünk egyik és nekem igen vonzó aspektusa, nem politikai, hanem csupáncsak történelmi-nyelvi kategória. De rendet kell ebbe is hozni, tagadhatatlanul.

Az idegen szavak és a szerb szavak átvételében is sok a bizonytalanság, tapogatózás. Magyar hasonításuk bizonyos szabályait mégis rögzítenünk kellene már. Nem akarok itt kitérni ortográfiai, helyesírási, fonetikai kérdésekre. Tudjuk mindnyájan, hogy e téren is sok a nehézség, következtelenség. Hogy egyebet ne mondjunk: a tankönyvekben tanított és a sajtóban, sőt magukban a tankönyvekben bizonytalanná teszi gyermekeink írástudását.

* * *

Lehet, hogy valaki a mai rohanó, naponta ezer feladatot görgető élet zsúfoltságában mindezt csipcsupdolognak tartja, én azonban azt hiszem, nem sietnénk el, ha valami kis, akármilyen néven nevezendő és formában szervezendő szerb-magyar nyelvforumot állítanánk fel, hogy egy kicsit belenézne nyelv-dzsungelünkbe: sztripekkel, futball- és más tolvajnyelvekkel, a nyelvrontás sokféle fajtájával silányítot szerb-magyar nyelvünkbe. Nincsenek talán Karadzicsaink, sem Arany Jánosaink, de vannak itt, akik eléggé szeretik mindkét nyelvünket, hogy egy kicsit vigyázzanak rá, fényesítsék, élésítsék a szocializmus nagy mondanivalóira. Nem is kell talán hozzá hivatalos helység, pecsét, titkár, cégtábla, semilyen hivatalos potentát, akadémia lesz az mégis a javából, ha segít a sajtónak, tankönyvnek, rádióknak, köznyelvünknek, ha nyesegeti az ovodától az egyetemig, cégtáblák feliratától a filozófiai értekezésig terjeszkedő szerb-magyar nyelv vadhajtásait. Ha egy kicsit felhívja a lapok figyelmét egy-egy sajtóbeli nyelvrontásra, kiadók gondját valami tankönyvbéli nyelvtorzításra, a rádió vigyázatát a zsargón-hangsúlyra. Hogy elültesse s ápolja bennünk nyelvünk szeretetét és tegye ajkunkon azzá, aminek rendeltetett: a szocialista valóság ezerregiszterű csodás hangszerévé.

Mert mindkét anyanyelvünk — a természetadta és a történelemadta, ami voltaképpen egy s ugyanaz — eszköze, fegyvere, hangszere a szocializmusnak.

HEGETLEN PIROS SEBEKKEL

A nappalok mind süketebbek
S óráik közt, mint idegen városban
Hontalan lebzselő kószálok.
Am éjjel eljönnek hozzám legjobbjaim,
Öreg fájdalmak, elvészett vágyak, cudarul csúfolt,
Meg sose holt holtak, [vert remények,
Már csak lassan, de még egyre sokasodó halk,
Kitudott, érdeemes társaság.
Csupa ismerős. Legtitkosabb gyökerük íze számban,
Hogy volna másképp! szívemből nőttek
S benne is temetődtek
S a sírban, csak a sírban nincs felejtés.
Kisértetnek mért mondják a halottat?
Kisért az élet s csak az élet kísért
Felejtéssel.
A láрма s bárgyú feledés vértelen árnya fölött
Nem feledő feledettek, sose holt holtjaim
Szép, hegetlen piros sebekkel örök virágzón
Ősi kert susogó cédrusai ők állnak.

JÓ SZOMORÚ ÓRÁK

*Ezek is szépek, a szomorú órák,
Lassan csobbanó fáradt folyókák
Verdesik a bágyadt szürkélő partot.*

*Ha most kést rántna valaki ránk
Hűvös mosollyal rebbennénk rá:
Furcsa egy földi! ez még tán hiszi,
Hogy meghalni fáj.*

*Szállt a szél, s mint madárnak
Kalitkája, szűk volt neki a tér,
Csapkodott s most elül beteg-unottan.*

*Jól van. Jók ezek a szomorú órák,
Felfájdul tőlük,
Kis alkúkon s járt utakon túlra nyílik
Szomjas szemünk,
S mint szüléje madárfiókát
Csodás csőrével etet-itat
Vágyódót vággyal a vágy.*

1935

HÓNAPOS SZOBÁK

Reménynek szárnyát lelkem elvesztette,
 De megtanult térdelni. Lelkem térdenáll
 E hóhérzajban, hogy megjött az este
 S a csend feltámad. Gyógyszer, hús ezüstkanál
 Lázás szájban neved magában már te szép,

Te, ó te! Négy fal, bent ágy, ócska asztal,
 Papír, papír, könyv. Fönt kis villanykörte ég.
 E hónapos szobánkba bús malasztal
 Húsz vándor év száz hónapos szobája lép
 S mindenben, hol mindütt! mint most, velem te jó,

Te, ó te! Sátoros vert élet holdja,
 Vallásom, vétkem, üdvöm! Bőség, életkút!
 Lehelleted száztorkú szomszám oltja
 S két kis melled két nászra hívó édes hug,
 Szűz fészkem, száz szerelmem, száz nő vagy te Egy,
 Te, ó te! Itt s húsz év óta mellettem.
 Hallod, csend van. Az én lelkem most megy, bolyong
 Őserdőmben, benned. S fejem kezédben.
 Életem csak véres csúfolt mihaszna rongy
 S imádom, mert tiéd s mert nincs másod, te dús.

Drvar, 1940

ÚJRA EGY NAPNYI ÉLET...

Újra egy napnyi élet útra kelt
Mögém múltott, omlott sötétbe
S mint friss halott körül a csend
Döbrentő fák közt óriást lépve
A kemény este szemembe vert
S elhült lelkem sírva kérdi;
Újra egy napnyi élet útra kelt?

Borzongok, bőröm a halált érzi.
Bennem a csüggedt élet hátra néz
S mit nem értett, most se érti.
Fák közt a csend már sűrű, mint a méz.
Fent fényét ős-csillag vérzi
S néma a vágy, nem moccan a zár.
Borzongok, bőröm a halált érzi
S mi valaha fájt, örökre fájt.

Zbjeg, 1944 április

TUDOD MILYEN...

Tudod milyen ha régi lelked fájt?
Fázol s kavargó őszi nyirkos ködben
Csikordul, hallod, messze öreg zár.
Számolod éveid, maholnap ötven.
Mint a vak, ki tétován botorkál
S nem lel utat — nincs út, mely te utad.
Ó végtelen, hol akár börtönben
A láb mozoghat s nem jut ki, tovább.
Az élet mind egy sóhaj el nem röpöppen,
De mint bilincs, egyre mélyebbre vág,
Húsba. S nem oltják szomjad száz kutak
S hasztalan, hogy vártál szép csodára:
Csak remények halnak, nem hal a vágy.
Halsz, temetsz egyre: ez élet ára
S nem tud meghalni halottad egy se:
Látogatja embert száz régi lelke.
Tudod milyen, ha régi lelked fájt?

Lestyé, 1944 december 19

BOLDOGSÁG SZENT JOGÁTÓL...

*Boldogság szent jogától senki el ne üthet,
Boldog, én is, majd leszek boldog én is, s miért ne lennék,
Mikor e dús földön halál is csak virulni tanít
S éltető nap, csillagok szép szeme beszélnek rá az élet:
Szívd be mélyen az örömitalú levegőt, áldj, építs, szeress.*

*Boldog én is, majd leszek én is boldog, s miért ne lennék?
Csak ép egy szál, semmi, csak egy szál angyalka
Kell, angyalok ama seregéből, mely még emlékszem, csak úgy
nyüzsgött*

*Ifjú útjaim mentén. Csak egy szál a seregből, egy szál,
Hogy elhessentse nevető szárnyal lehetetlen, elfajzott sötétem
Es mint záporban mosdott akácfa derül ősi zöldben,
Derülve lássam engem s hogy asztalomnál ülnek, de mind
Kiknek ott a helye: így két testvérem meg báránynka húgom,
Kikre ráfognak, hogy már nincsenek, mert holtak.
Lehetetlen, elfajzott sötétem oszolj! S im itt van apám is
Ki ha próbált szigorú lenni, egy szómra velem nevetett magán
Szelíden, s anyám heves, fekete szeme süt rám sűrű, ősz
Szemöldök, alól. Itt vannak ők, kiket mételyezett képzeletem
Örökké úgy lát: fegyveres, durva legények előttük
S ők a szelídek félájultan szorongva szennyes, csúfolt vagonban,
Fehér hajuknál fehérebb arccal, halálig értetlen riadtan —*

*Zápor im elmúlt, friss zöldben derül. biztat az élet!
Én, a mindig rendetlen, csak keveset, nem várok semmi többet,
Épp csak a rendet. Azt, mi ígértetett, úgy mint tanítottatt.
Boldogság szent jogától senki el nem üthet,
Boldog, én is, majd leszek én is boldog, s miért ne lennék?
Majd leszek én is, csak épp szép karéjban lássam is, fogjam, mi
bennem kerekül,*

*Kiknek szívemben mindigre terítve, helyük hiába ne várjon,
Legyen, ami van. Miért csak szívemben ülnek halottak, élők együtt?
Hol késtek elpártolt barátok? Helyetek hűn vár vissza
S ti mind, kiket szeretek, ha azt hitték, szűk nekik a hely együtt,
Most látjátok, tágas, nagy asztal, mindenki helye helyén
S feneketlen a hordó, akár a magas ég nevető kékje —
Szerény vagyok én, csak az kell, ami van, ami lehet.
Csak az kell, hogy tünj, vessz már káprázat, haragtajtékos lehetetlen.*

Utópikus regény

451 Fahrenheit = 232 Celsius, ez az a hőfok, amelyen a könyvek tüzet fognak és elégnak.

Öröm volt tüzet szítani. — Külön élvezet volt látni, hogyan pusztul el valami, milyen fekete lesz és mennyire más, mint ami volt. Kezében a sárga fecskendő, mely úgy köpi szájából a mérges kerozint a világba, mint valami rettenetes kígyó a maga pusztító nedveit, Montagk halántékában érezte lüktetni a vérét, s két keze olyan volt, mint valami csodálatos karmesteré, aki az égés és perzselés szimfóniáját vezényli, hogy megsemmisítse a kultúrtörténet szegényes maradványait. Fején a sisak és rajta a szám 451, tekintete lángoló visszfényében azzal, ami jönni fog, felkattintotta a tűzszerszámot, s abban a pillanatban az egész ház egyetlen hatalmas remegő lángoszlop lett, amely vörösen és sárgán és feketén ágaskodott az esti égbolt felé. Montagk úgy állt a lángok lobogásában, mintha millió szentjánosbogár röpködné körül. Egy régi vicc jutott eszébe, s legszívesebben nyársraszúrt kolbászt tartott volna a tűz fölé, miközben a könyvek fehér galambok szárnycsapásával haltak tűzhalált a ház előtt. S aztán jött egy fekete pernyével teli szél és szétfújta a hamvadó könyvlapok szikráit.

Montagk arca keserű mosolyba rándult, mint amikor az ember visszahőköl a magacsínálta tüztől.

Megtörtént, hogy Montagk jólvégzett munkája után kormos arccal odaállt a tükör elé és vidáman hunyorítva nézte meg magát. Még később is, miután már lefeküdt, éreznie kellett a sötétben ezt a görcsös mosolyt az arcán. Mert ez a mosoly sosem hagyta el, nem is emlékszik, hogy valaha elült volna az arcán.

Felakasztotta fekete sisakját, fényesre súrolta, felakasztotta tűzálló köpenyét ugyancsak tisztára mosva a fogastra, alaposan lezuhanyozta magát, s utána zsebredugott kézzel fütyörészve ment

végig a tűzország egyik felső emeletén s beugrott a csuzda nyílásába. Az utolsó pillanatban, amikor a baleset már elkerülhetetlennek tűnt, kihúzta kezét a zsebéből, s megmarkolva a fémrudat, lassított az esés erején. A betonpadlótól alig egy újjnyira állt meg.

Kilépett az épületből, és végigment az éjszakai utcán a földalatti felé, a léghajtásos vasut hangtalanul siklott az olajozott csőben a föld alatt, aztán meglegyintette meleg hullámával s átadta a külvároshoz vivő, sárga csempével kirakott mozgólépcsőnek.

Magában füttyörészve hagyta, hogy a mozgólépcső felvigye a csendes éjszakai levegőre, és könnyedén elindult az útkereszteződés felé. Mielőtt azonban odaért, meglassította lépteit, mintha hirtelen szél kerekedett volna, vagy mintha valaki a nevéen szólította volna.

Az utóbbi időben a mozgólépcsőről kilépve, mindjárt a sarok mögött egészen furcsa sejtelmek fogták el, mikor a csillagfényes éjszakában háza felé igyekezett. Az volt az érzése egy pillanatra, mielőtt a sarokhoz ért, mintha ott állt volna valaki. Valami egészen különös csend terült el az éjszakában, s mintha valaki nyugodtan várakozott volna, hogy aztán az utolsó pillanatban semmivé váljon, s hagyja őt elmenni. Talán csak a szimatával érzett meg valami gyenge illatot, talán a kezefején, talán az arcán érezte langyosabbnak a levegőt azon a helyen, ahol az imént valaki állt, s nyomában ott maradt a melege. De semmi megfogható nem maradt utána. Ha Montagk befordult a sarok mögé, mindig csak a néptelen úttestet látta maga előtt s csak egyszer tűnt el valami gyorsan a pázsiton át, mielőtt még szemével követhette vagy hangjával szólílhatta volna.

*

Ezen az éjszakán azonban megtorpant. Képzete lépteinél is gyorsan megkerülte a sarkot, s valamilyen egészen halk zörejt fogott fel. Lélegzés volt? Vagy csak egy kicsit sűrűbb levegő, mert valaki csendesen ott áll és várakozik?

Befordult a sarok mögé.

Az őszi szél olyasféléképpen hömpölygött az úttesten, mintha azt a leányt, aki ott ment nem messze tőle, a szél vitte volna és a futó falevelek. Lehajtotta fejét, s nézte, hogyan pörgeti cipője orra a leveleket. Montagk arca keskenyre nyúlt sápadt lett, s valami halk vágyakozás terült szét rajta, amely ott él lankadatlan kérdéseivel mindenkinek a szívében mintegy állandó csodálkozásaként; sötét tekintete úgy szegeződött bele az éjszakába, hogy a legkisebb mozdulat se kerülhette el a figyelmét. Suhogó fehér ruhában haladt a lány; s Montagknak úgy tűnt, hogy nemcsak karjainak mozgását hallja, hanem fejének végtelenül halk bólogatása meszt is, amint a leány észrevette, hogy a járdán egy ember áll, és nézi őt.

A fák lombjai között a száraz levelek esője zizzent. A leány egy pillanatra meglepetten nézett Montagkra, mintha vissza akart volna fordulni, de aztán csak állt tovább, s úgy tekintett rá, annyi barna bánatos fényvel a szemében, annyi lélettel, hogy úgy érezte, mintha valami csodálatosan szépet mondott volna neki. Pedig hát tudta, hogy csak egy „halló” hangzott el, s csak amikor a leány szinte igézetten a hajtókáján diszelgő szalamandrára s a zubbonyára tűzött Phönix-jelvényre nézett, kezdett el Montagk beszélni.

— Persze, hiszen te vagy, — szólalt meg, — az új szomszéd-leány!

— Maga meg — ezzel felemelte tekintetét Montagk foglalkozásának jelvényeiről — biztosan tűzör. — Hangja elszállt, elveszett.

— Milyen különösen mondod ezt.

— Ezt megmondhattam volna anélkül, hogy felnyitom a szememet, — felelte a leány kicsit elgondolkozva.

— Miért, talán mert elárul a kerozin szaga? A feleségem nem győz panaszkodni miatta, — mondta nevetve. — Nem tudunk megszabadulni a szagától.

— Nem, — mondta a leány halkán s egy kicsit irtózva.

Montagknak úgy tűnt, mintha a leány a lelkét is kifordította volna, pedig az el se mozdult a helyéről.

— Kerozin, — mondta végül, amikor a csend már tulságosan elnyúlt, — a kerozin nekem a legjobb illat.

— S ezt komolyan mondja?

— Komolyan. Miért ne lenne?

A leány egy kicsit megvárakoztatta a válasszal. — Tudom is én — aztán megfordult s elindult a házuk felé. — Szabad magával visszamennem? Engem Clarisse McClellan-nak hívnak.

— Clarisse? Guy Montagk. Csak gyere. De mért mászkálsz ilyen késő éjszaka az utcán? Tulajdonképpen hány éves vagy?

Egymás mellett mentek a hol langyosan, hol hűvösen hullámozó éjszakában az ezüstösen fehér úttesten, s Montagk körül a levegő egyszerre olyan lett, mintha barack és friss földieper finom illata úszott volna benne, úgy hogy még körül is nézett, és tüstént megállapította, milyen lehetetlen feltevés ez, hiszen már alaposan benne jártak az őszben.

Mindez a lány miatt volt, aki mellette ment, s akinek az arca úgy világitott, mint a hó a holdfényben, s Montagk megsejtette, hogy kérdését jól megforgatja fejében, mielőtt válaszolna.

— Nos, — mondta aztán a leány, — tizenhét éves vagyok és egy kicsit bolondos. Nagybácsim szerint ez a kettő mindig együtt jár. Ha a korod után érdeklődnek, szokott oktatni az öreg, csak mondd: tizenhét és egy kicsit bolond. Dehát nem nagyszerű éjszaka

sétálni, egy kicsit körülnézni és körülszaglászni a világban? Van úgy, hogy egész éjszaka járkálok, s megvárom, amíg felkel a nap.

Megint szünet következett s akkor a leány kicsit elgondolkozva így szólt: — Tudja, hogy én egyáltalán nem félek magától?

Montagk meglepődött: — Miért kellene félni tőlem?

— Sokan félnek. A tűzőröktől gondolom. De maga alapjában véve egészen emberségesnek tűnik...

Montagk megpillantotta magát a leány szemében, mint két világos vízcsepp tükrén, ő maga sötét volt és apró ebben a képben, de tisztán kirajzolódott arcának minden részlete, a ránc is a szája körül, ami oly jellegzetes volt rajta. Mintha a leány szeme két csodálatosan szép violaszín borostyánkő lenne, s most magába zárhatná és megörökíthetné az ő képét. Az arc, melyet Clarisse feléje fordított, valami szelíd, állhatatos fénnel ragyogott. Hiányzott róla a villanyfény görcsös merevsége, de micsoda fény volt ez? A gyertya szokatlanul kedves és gyengéden libegő fénye. Egyszer, mikor még gyermek volt, anyja egy rövidzárlat alkalmával, előkereste az utolsó gyertyát a házban, meggyújtotta s egy rövid órán át újra felfedezték, hogy a lakásnak ez a világítása milyen kedves fénybe vonja őket, s akkor ők ketten, anya és fia egészen elvarázsolva remélték, hogy az áram talán nem fog hamar visszatérni.

S akkor Clarisse McClellan megszólalt mellette:

— Szabad valamit kérdezni magától? Mióta van a tűzőrségen?

— Húszéves korom óta, tíz éve már.

— S legalább olykor elolvassa azokat a könyveket, amelyeket elégetnek?

Montagk elnevette magát. — Hiszen az tilos!

— Persze, igaz.

— Szép hivatás a miénk. Hétfőn Millay-t égetjük el, szerdán Melville-t, pénteken Faulkner-t hamvasztjuk porrá, aztán még a hamut is elégetjük. Ez a mi jelszavunk.

S amíg tovább mentek a leány megkérdezte: — Igaz, hogy a tűzőrök valamikor oltották a tüzet és nem szították, mint most?

— Szó sincs róla. Nyugodj meg, a házak mindig tűzbiztosak voltak.

— Csodálatos. Elhitették velem, hogy régente olykor kigyuladtak a házak és tűzőröket kellett hívni, hogy eloltsák a tüzet.

Montagk nevetett.

Clarisse rávetette pillantását: — Miért nevet?

— Magam se tudom. — Legszívesebben ismét nevetett volna, de türtőztette magát. — Miért?

— Maga mindig olyankor nevet, amikor semmi tréfásat nem mondok és mindig rögtön válaszol. Sohasem gondolkozik azon, amit kérdezek.

Montagk megállt. — Csakugyan furcsa teremtés vagy, — jegyezte meg és végigmérte a leányt. — Hát igazán nincs semmi respektus benned?

— Nem úgy gondoltam. Csak megvan az a szerencsétlen szokásom, hogy mindig alaposan megnézem az embereket.

— Na, és ez itt nem jelent néked semmit? — A fekete zubbonya újjára varrt 451-es számra mutatott.

— Ugye, — mondta Clarisse halkán és meggyorsítva lépteit, — megfigyelte már, hogy száguldanak a léglökéses gépkocsik odaát az utakon?

— Szóval más témára térsz!

— Olykor azt hiszem az autósok egyáltalán nem tudják, mi az, hogy fű vagy virág, hiszen sohsem hajtanak lassan a parkok mellett. Ha az ember egy gépkocsi-vezetőnek valami elmosódott zöldet mutat, azt mondja: Ez bizonyosan fű. — Ha valami pirosan elmosódottat lát: Ez egy rózsaliget. — A ház nekik egy fehéren elmosódott színfolt, a tehén barnába játszó valami. Nagybácsi mindig lassan hajtott egy autóúton, óránként 60 kilométeres sebességgel, s ezért aztán két napra lecsukták. Hát nem nevetséges, s szomorú egyúttal?

— Sok gondot csinálsz mindenből magadnak, — jegyezte meg Montagk kicsit kényelmetlenül érezve magát.

— Tudja, én ritkán nézek a televíziós falakra, nem járok versenyekre, se szórakozó helyekre. Így aztán rengeteg időm marad különféle bolond gondolatokra. Magának nem tűntek még fel kinn a mezőn a hetven méter hosszú reklámtáblák? Tudja, hogy ezek a táblák régebben legfeljebb hét méter hosszúak voltak? Csakhogy a kocsik most oly gyorsan iramodnak el mellettük, hogy ezeket a táblákat hosszában el kellett nyújtani, különben senki se vette volna észre őket.

— Nem, ezt nem tudtam, — nevetett Montagk.

— Fogadjunk, tudok még valamit, amit maga nem tud. A fűvön korán reggel gyöngyharmat csillog.

Montagk hirtelenében nem is tudta, hallott-e már erről a csodáról vagy sem, csak egyszerre ingerült lett.

— És ha jól megnézi — emelte a lány fejét az ég felé — a hold udvarában egy ember ül.

Montagk már régen nem nézett a holdra.

Útjuk hátralevő részét szótlánul tették meg egymás mellett ballagva. Clarisse elgondolkozva hallgatott, ő meg nyomasztó hangulatában némult el, de közben minduntalan szemrehányó pillantást vetett a lányra. Mikor Clarissék háza elé értek, megpillantották az erősen kivilágított ablakokat.

— Tulajdonképpen mi van nálatok? — Montagk ritkán látott ilyen fényesen kivilágított házat.

— Ó, anyám, apám és nagybácsim szórakoznak egy kicsit. Ez is olyan, mint amikor az ember gyalog jár, csak még ritkább talán. Nagybácsimat aztán még egyszer letartóztatták, — meséltem ezt már magának? — gyalogjárás miatt. Ó, mi nagyon furcsa egy család vagyunk.

— De hát mivel szórakoztok?

A lány ezen csak nevetett. — Jóéjszakát. — Azzal már indult is, de mintha valami még eszébe jutott volna, visszajött, kíváncsi tekintetét Montagkra szegezte és megkérdezte tőle: — Mondja, boldog maga?

— Hogy mi vagyok-e? — kiáltott Montagk utána.

De Clarisse már elment, eltűnt a holdfényben. A kapu puhán becsukódott utána.

*

Boldogság! Micsoda gondolat!

Elment a kedve a nevetéstől.

Lakása ajtajánál bedugta kezét a kesztyűüregbe és egy kissé megnyomta. Az ajtó hangtalanul kinyílt előtte.

— Magától értetődik, hogy boldog vagyok. Tulajdonképpen mit gondol rólam ez a kölyök? Én ne volnék boldog? — kérdezte mintegy a ház sötétségétől. Megállt és felnézett a szellőztető fedélre s hirtelen eszébe jutott, hogy a csapóajtó mögött valami el van rejtve, és ez a valami most rámered. Gyorsan elkapta tekintetét.

— Micsoda furcsa találkozás az éjszakában. Még sohsem történt vele hasonló eset, kivéve tavaly, amikor egyik délután egy öregemberre akadt a parkban és elbeszélgetett vele.

Montagk a fejét csóválta. Habár egy üres fal előtt állt, megjelent előtte a leány arca az emlékezés tükrén élő szépségében, csodálatos szépségében. Egészen vékony arc volt ez, mint egy kicsi óra számlapja, amely éjszaka, sötét szobában, ha felébred az ember, és tudni szeretné hány óra van, egész halványan kirajzolódik; egy óra számlapja, amely az órákat, a perceket és a másodpercekét mutatja, a néma csendben ragyogva, teljes bizonyossággal hirdetve az időt az éjszakában, újabb sötétségek felé sietve, de új nappalok felé is.

— Hogyan? — kérdezte Montagk a másik énjét, azt a titokzatos gyermekfejet, amely sokszor akarata, szokása és tudatos felismerése ellenére sem tud lemondani a fecsegésről.

Tekintete ismét a falra siklott. A leány arca tükörhöz is hasonló volt. Hihetetlen, mert hiszen milyen kevés embert ismerünk, akinek arcáról saját lényünk fénye verődik vissza! Az ilyen emberék rendszerint, — megfelelő hasonlatot keresett és hivatásának szavai kö-

zött találta meg, — olyanok mint a fáklya, amely vidáman lobog, amíg csak el nem ég. Milyen ritkán veszik át más arcok a mi arcki-fejezésünket, és tükrözik vissza ránk a magunk legbensőbb gondolatát.

Hihetetlen, hogy ez a leány valakinek a tudatába így befészkelje magát!

Olyan volt, mint egy izgatott kislány a bábszínházban, aki minden zsinórrándulást, minden kézmozdulatot előresejt és lát még mielőtt megtörtént. Mennyi ideig mentek egymás mellett? Három percig? Öt percig? S most mégis milyen hosszúnak tűnik előtte az a kis idő. Micsoda életnagyaságon-túli alaknak tűnt fel képzelete színpadán ez a lány, micsoda árnyékot vetett vékony teste előtte a falra! Úgy érezte, hogyha valami a szemébe repülne, Clarisse hunyorítana tőle, s ha arcizma csak egy kicsit megrándulna, a lány jóval előbb ásítana, mint ő.

„Igen”, mondta magában, „ha jól meggondolom, valósággal úgy tűnik, hogy várt rám ott a sarkon, s ilyen késő éjszaka.”

*

Kinyitotta a hálószoza ajtaját.

Mintha hideg márványfalú sirboltba lépett volna miután a hold már elmerült az égen. Tökéletes sötétség fogadta, egyetlen fény-sugár se hatolt be az ezüstös külvilágból, az ablakok szorosan becsukva: egy kriptá, amelybe nem jut el a nagyváros zaja. Pedig a szoba nem volt üres.

Montagk hallgatódzott egy ideig.

Egy vékony és halk zümmögés rezgett a levegőben, mintha egy láthatatlan darázs duruzsolt volna valahol vöröses meleg fészékben. A zene elég hangos volt ahhoz, hogy Montagk a melódiát is kivegye belőle.

Érezte, hogyan tűnik el arcáról a mosoly, szája körül ráncokba futott a bőr, mint a viasz egy fantasztikus gyertyából, amely sokáig égett s most önmagába olvadva kialszik. Sötétség. Nem, nem volt boldog. Nem volt boldog. Miközben ezeket a szavakat ismételte, egyre határozottabban érezte, hogy így van, ezek a szavak fejezik ki leghivebben az ő állapotát. Úgy viselte a boldogságát mint egy álarcot, s akkor jött a lány és elszaladt vele, ő meg nem mehet el bekopogni hozzá, hogy visszakérje tőle.

Anélkül, hogy felkattintotta volna a villanyt, szétnézett a szobában. Felesége kinyúlva és kitakarva feküdt az ágyán olyan hidegen, mint egy szarkofág fedelének figurája, merev tekintete finom és láthatatlan huzalokon függött a szoba mennyezetén moz-

dulatlanul. Fülében a gyűszűnagyságú hallgatókagylók zúgatták a rádió hullámzó hangjait, zenét és beszédet, zenét és beszédet, hogy lassú álomba ringassák. Így hát a szoba tulajdonképpen mégis üres volt. Minden éjszaka így döngicsélt a hangoknak ez az áradata, örvényeiben megfürdette, magával ragadta az szszonyt s így nyitott szemmel vitte a reggel felé. Az utóbbi két évben egyszer sem fordult elő, hogy Mildred éjszaka ne vetette volna bele magát ebbe a tengerbe, hogy ne fulladt volna bele a hangok özönébe.

A szobában hideg volt, Montagk mégis alig bírt lélegzetet venni a fülledtségtől. Nem akarta félrehúzni a függönyöket, kinyitni az üvegajtót; nem akart holdfényt a szobában. A légszomj kínzó érzésével botorkált a maga különálló hideg ágához.

Egy pillanattal mielőtt belebotlott volna, megérezte, hogy valami a lába alá kerül a padlón. Ez az érzés hasonló volt ahhoz a másikhöz, amely akkor fogta el, amikor ott a saroknál befordult és megsejtette a leány jelenlétét még mielőtt az úton megpillanthatta volna. Mintha valami finom rezdülésen visszatartották volna lábát, pedig már fölemelte. Belerúgott, mire az a holmi tompa csengéssel elgurult a sötétben.

Montagk mereven megállt és belehallgatódzott az alaktalan éjszakába. Felesége lélegzetvétele az ágyban olyan gyenge volt, hogy az életnek már csak a szegélyét érintette, mint egyetlen levélkét, egy fekete pihét, egy hajszálat.

De Montagk még mindig nem kívánta a kinti világosságot. Előhúzta öngyújtóját, megérintette az ezüstlapba vésett szalamandrát, s lángot lobbantott.

Két kristálygolyót látott a kezében lángoló csöppnyi fénynél, két sápadt kristályszem a patak tiszta vizében elmerülve, melyek fölött úgy rohan el az evilági élet, hogy nem érinti őket.

— Mildred!

Az asszony arca olyan volt, mint egy behavazott sziget, amely meg sem érezte volna az esőt, ha egyáltalán esett volna s az átvonuló felhők is reávetették árnyékukat anélkül, hogy megérezte volna. Csak a fülébe dugott gyűszűnyi hallgatókagylók zümmögése volt jelen, üveges tekintete s halk lélegzetvétele, amelyről maga sem vett tudomást, hogy beszívja-e a levegőt vagy kileheli, gépiesen be és ki, be és ki.

Az az apró holmi, amit Montagk elrúgott, most már az ő ágya alatt csillogott. Egy üvegfiola, amelyben aznap még 30 altató pillula volt, s most dugó nélkül üresen feküdt az öngyújtó lángjának fényében.

S abban a pillanatban megzengett az ég a ház fölött. Süvítő hang hasított az éjszakába, mintha csak két óriás kéz egy tízezer

kilométer hosszú fekete vászoncsíkot szakított volna ketté. Montagk is úgy állt, mintha kettéhasították volna. A léglökéses bombázók, amelyek elszárguldottak fölötte s megint el, egy kettő, egy kettő, nyolc, kilenc, tizenkettő, még egy és még egy, — Montagk torkára forrasztották a kiáltását. Kinyitotta a száját, lenyelte a gépek sivító vonítását s aztán fogai között engedte ki újra a hangukat. A ház is beleremegett. Kezében kialudt a vékonyha láng. A kristályszemek fénye is kihúnyt. Montagk öntudatlanul nyúlt a telefon után.

A léglökéses gépek már messzeszálltak. Ajka mozgását érezte, s a kagyló membránja szavakat formált: — Kórház. Balesetosztály. — Egy rekedt suttogás.

Montagknak az volt az érzése, hogy a léglökéses fekete bombázók üvöltése megörölte a csillagokat, s lisztjűkkel reggelre, mint valami különös hóval beszórják majd az egész világot. Ez a balga gondolat motozott az agyában, amíg borzongva állt a sötétben s ajka beszédre, beszédre mozdult.

Itt voltak a készülékükkel. Tulajdonképpen két készülékük volt. Az egyik úgy kúszott le az ember gyomrába, mint valami fekete kígyó, amely egy kútakna csobbanó vizében az után kutat, amit ott a régi vizek s a régi idők leraktak. Nyelte, nyelte azt a zöld folyadékot, ami fölbuggyant. De vajon elnyeli-e a sötétséget, az évek hosszú során leüllepedett mérget is? Hangtalanul szívta magát tele a készülék, időközönként ide-oda tapogatva, kortyogva. Egy szem is volt rajta, ha a készülékes ember valami különleges sisakot tett a fejébe, beláthatott a lelkébe is. Vajon mit mond a szem? A készülékes ember nem szólt semmit, nem is nézte. Úgy csinálták a dolgukat, mint amikor az ember gödröt ás a kertben. Az asszony az ágyon csak annyi volt nekik, mint egy kőréteg, amibe beleakad az ásó. Sebaj, kotorjuk el gyorsan, aztán nyomjuk bele a csőkígyót, és pumpáljunk ki belőle mindent, amit lehet. A készülékes ember csak állt, szája sarkában cigaretta fityegett.

A másik készülék is működött már. Egy éppenolyan személytelen ember állt mellette, fertőtlenítővel impregnált rozsdabarna kezelábasban. Készüléke kipumpált a testből minden csepp vért, és friss vérrel és szérummal pótolta.

— Az ilyet duplán ki kell pucolni — mondta az ember az ágy nál. — Hiába mossák ki a gyomrot, ha a vért is nem tisztítják meg. Ha ott hagyjuk a vérben azt az anyagot, akkor úgy kalapál a vér az agyában, akár a pöröly, pank-pank, néhányezerszer, míg aztán az agy föl nem mondja a szolgálatot, mert nem bírja tovább.

— Hagyja már abba — kiáltotta Montagk.

— Hiszen csak úgy mondom — válaszolta a készülékes ember.

— Készen vannak végre? — kérdezte Montagk.

Azok megállították a készüléket. — Készen vagyunk. — Montag ingerültsége egyáltalában nem zavarta őket. A cigarettafüst ette az orrukat, szemüket, de egy vonásuk sem rándult. — Ötven dollár az egész.

— Előbb talán azt mondanák meg, hogy életben marad-e?

— Hát persze, hogy életben marad. Az az egész ronda anyag itt van már a kannában, nem árthat többé neki. Ahogy mondtam, kiszedünk belőle minden régit, újat rakunk bele, s minden rendben van.

— De hisz egyikük sem orvos. Miért nem küldtek a kórházból orvost?

— Ugyan már, — a cigaretta mozgott az ajkán, — egy éjszaka tíz ilyen esetünk van. Amikor ez a baj egy-két évvel ezelőtt elkezdődött, megszerkesztették ezt a készüléket. Az elektronszem persze új benne, de minden egyéb ócska. Nem kell ehhez orvos; két segéd elvégzi egy félóra alatt. Szóval — mondta menés közben — nekünk mennünk kell. Éppen most kaptunk újabb hívást a jó öreg fülhallgatón. Tíz házzal odébb. Megint valaki, aki túl sok pilulát talált nyelni. Csak hívjon fel, ha újra szüksége lesz ránk. Aztán gondoskodják csendről, adtunk neki egy kontraszedatívot. Ha fölébred, nagyon éhes lesz. Vizontlátásra.

Ezzel a két ember, bedagadt szemével, keskeny ajkán a cigarettával, fölpackolta a készüléket és a csövet, aztán a kannát a folyékony életunalommal, meg azzal a másik ismeretlen sötét oldattal, és kifordult az ajtón.

Montagk lerogyott egy székre, és nézte az asszonyt. A szeme csukva volt, és Montagk kinyújtotta kezét, hogy érezze lehetétének melegét a tenyerén.

— Mildred — mondta végül.

— Rengeteg ember van a világon, gondolta magában. Milliós szám vagyunk, túl sokan. Senki sem ismeri a másikat. Ismeretlenek jönnek, s erőszakoskodnak veled. Ismeretlenek jönnek, s kitépik a beledet. Ismeretlenek jönnek és kipumpálják a véredet. Csak az isten tudja, ki volt ez a kettő is. Még soha életemben nem láttam őket.

Egy félóra múlt el így.

Az asszony vérkeringése teljesen megújult, s egészen megváltozott tőle. Arcára pirt lopott, ajka is piros lett, puha, megbékélt, Valaki másnak a vére volt benne. De bárcsak valaki másnak a húsa, agya és emlékezete is volna benne. Bárcsak a kedélyét is meg lehetne így tisztítani, vegyileg, hogy holnapra tisztán, kifordított zsebekkel és kivasalva kapja vissza. Bárcsak a...

Fölkelt, félrehúzta a függönyt, szélesre tárta az ablakot, hogy beengedje az éjszakai levegőt. Hajnali két óra volt. Lehet-e, hogy

csak egy órával ezelőtt volt mindaz, Clarisse McClellan az utcán, a hazatérés a sötét szobába, az üvegfiola, amit félrerúgott? Csak egy órája. Az egész világ szétfolyt azóta és sivár, színtelen ruhába öltözött.

Nevetés csendült át a holdsütötte pázsit fölött abból a házból, ahol Clarisse lakik szüleivel és nagybátyjával, akinek olyan csendes, elgondolkozó nevetése van. Nem volt semmi görcsös, kényszeredett abban a nevetésben, ami most idehangzott abból a szokatlannul kivilágított házból. Körülötte minden más ház sötétbe burkolózott. Montagk hallgatta a hangokat, amelyek szólva és válaszolva szótték a beszélgetés fonalát.

Akaratlanul is kilépett az üvegajtón, s végigment a pázsiton, amíg csak oda nem ért a beszédes ház árnyékába. Az a gondolata támadt hirtelen, hogy bekopog, és halkán azt mondja. — Engedjete be. Csöndben maradok, csak hallani szeretnék benneteket. Miről társalogtok?

Ehelyett azonban csak állt és fázott, arcvonásai is akár egy jégmaszk, úgy hallgatta egy férfi hangját (a nagybácsiét vajon?), amely kedélyesen terjengett.

— Végtere is a villám-zsebkendők korszakában élünk. Töröld bele az orrod valakibe, aztán gyúrd össze és hajítsd el, keríts egy másikat, töröld bele, gyúrd össze, hajítsd el. Mindenki használja a másiknak a gúnyját. Hát hogy is izgulhatna valaki akár a saját helyi csapataért is, ha nincs program a kezében, és egynek se tudja a nevét? Hiszen azt se tudja, miféle trikót viselnek, amikor kifutnak a pályára.

Montagk visszatér a házba, de nyitva hagyta az ablakot. Megnézte Mildred-et, jól alájagyúrta a takarót, aztán maga is lefeküdt. A hold rávetődött arcsontjára és összeráncolt homlokára, s mindkét szeme bogarában a hold ezüstje táncolt.

Egy magányos esőcsepp: Clarisse. Aztán mégegy: Mildred. Egy harmadik: A nagybácsi. Egy negyedik: A mai tűzsugár. Egy, Clarisse. Kettő, Mildred. Három, a nagybácsi. Négy, a tűzsugár, altatótabletta, elhajítani való emberek, gúnyák, töröld bele, gyúrd össze, hajítsd el. Egy, kettő, három, egy, hettő, három. Eső. Vihar. Nevető nagybácsi. Hulló mennydörgés. Zuhanó világ. Tűzsugár egy vulkán torkából. Minden valami tomboló, görgő rohanásban árad a reggel felé.

— Semmit sem tudok már — mondta végül, miközben egy altatótablettát szétmorzsolta a szájában.

Reggel kilenckor Mildred ágya üres volt. Montagk elszorult szívvel kelt föl s a konyhaajtóhoz futott. Egy pirított karéj kenyér ugrott ki az ezüst kenyérpírtóból, egy pókhálószerű fémkéz elkapta, s olvasztott vajba áztatta.

Mildred figyelte, hogy tálalja a gép a piritóst a tányérjára. Fülében ott voltak az elektrónméhecskék, hogy elzúmmögjék az időt. Akkor hirtelen föltekintett, meglátta Montagk-ot. Bólintott.

— Nos, talpraálltál? — kérdezte Montagk.

Az asszony már hozzászókött, hogy ajkáról leolvassa amit mond, tíz év alatt megtanulhatta, hiszen a gyűszűnyi hallgatók örökké a fülében voltak. Odabólintott hát, aztán még egy karéj kenyeret tett az önműködő piritóba.

Montagk is leült.

— Nem értem, — mondta az asszony, — mitől vagyok ilyen szörnyen éhes.

— Te.

— Halálosan éhes vagyok.

— Az este — kezdte Montagk.

— Nem jól aludtam. Egész kábult vagyok — folytatta az asszony, — atyaisten, de éhes vagyok! Nem tudom megérteni.

— Az éjjel — kezdte Montagk újra.

— Az asszony rápillantott. — Mi volt az éjjel?

— Nem emlékszel már?

— Mi volt? Dorbézoltunk? vagy valami más volt? Csuda másnapos vagyok. Atyaisten, ez az éhség! Volt itt valaki?

— Voltak egy páran.

— Gondoltam. — Megevett egy darab piritóst. — Egy kis gyomorzavar, mindenesetre olyan éhes vagyok, akár egy cséplő-gépetető. Remélem tisztéségesen viselkedtem az este?

— Igen — mondta ő halkán.

A pókhálószerű fémkéz neki is odanyújtott egy vajas piritóst. Valóságos hálával vette a kezébe.

— Te se vagy ám nagyon virgonc — mondta az asszony.

Estefelé zuhogott az eső, csupa szürke volt a világ. Ott állt a küszöbön, s feltűzte aransárga szalamandra-jelvényét. Sokáig nézett fölfelé a szellőztető födéltre. Felesége a televíziós szobában egy pillanatra fölvetette tekintetét a kéziratból, amelybe belemerült. — No, nézd — kiáltott fel, — hiszen ez az ember gondolkozik!

— Igen — mondta ő. — beszélnem kell még veled. — Egy pillanatra megállt. — Tegnap este az egész fiola altatóit bevetted.

— Ilyet csak nem teszek — tiltakozott az asszony elámulva.

— Az üveg egészen üres volt.

— De ha mondom, hogy ilyesmit nem teszek. Minek csinálnék ilyesmit?

— Talán bevettél kettőt, aztán elfelejtetted és még kettőt, aztán már olyan kábult voltál, hogy sorba beszédteél harminc negyvenet.

— Ugyan, hogy tennék ilyen ostobaságot?

— Azt én sem tudom.

Látszott az asszonyon, hogy már szeretne szabadulni tőle. — Ezt nem tettem — mondta határozottan — nem és nem.

— Nos, ha úgy gondolod...

— Igenis úgy gondolom. — Azzal újra belemerült a kéziratba. Montagk odapillantott a küszöbről.

— Csoda muris — mondta az asszony.

— Miről szól a darab?

— Hiszen elmondtam. Három személy szerepel benne: Bob, Ruth és Helén.

— Úgy?

— Nagyon muris, hidd el, de még érdekesebb lesz, ha majd egyszer megengedhetjük magunknak, hogy a negyedik falat is beépíthessük. Mit gondolsz, meddig kell még spórolnunk, hogy a negyedik falat is kidobjuk és televíziós falat rakjunk a helyére? Hiszen csak kétezerbe kerül.

— Ez éppen egy harmadrésze egész évi fizetésemnek.

— Csak kétezer — ismételte az asszony. — Azt hiszem olykor rám is tekintettel lehetnél. Ha meglesz a negyedik fal, akkor végre olyan lesz a szoba, mintha nem is a miénk volna, nyitva lesz az egész világnak, minden külföldinek. Ezt igazán megspórolhatnánk más dolgokon.

— Már éppen eléggé gürcölünk azért is, hogy a harmadik falat kifizessük. Hiszen ha emlékezni akarsz, alig két hónapja építettük be.

— Valóban még csak két hónapja lenne? — Egy pillanatig ránézett. — Hát akkor viszontlátásra.

— Viszontlátásra — mondta ő is. Mégegyszer visszánézett. — És jól végződik?

— Még nem jutottam a végére.

Visszalépett hozzá, belenézett az utolsó oldalba, bólintott, visszahajította a kéziratot és odanyújtotta neki. Azután kiment az esőbe.

Az eső egy kicsit alábbhagyott, a lány meg ott ment az úttest közepén, hátravetett fejjel, s hagyta, hogy esőcseppek fürdessék az arcát. Amikor megpillantotta, elmosolyodott.

— Jónapot.

Ő is üdvözölte, aztán megkérdezte. — Mit találtál ki már megint?

— Még mindig bolondos vagyok. Az eső olyan jót tesz az embernek. Nagyon szeretek esőben sétálni.

— Én annál kevésbé.

— Csak azért, mert sohse próbálta.

— Lehet.

Clarisse megnyalta a szája szélét. — Még az íze is jó az esőnek.

— Tulajdonképpen mivel foglalkozol? Csak sétálsz a világban és mindent kiprobálsz egyszer.

— Van amit többször is — mondta a leány, miközben valamit nézegetett a kezében.

— Mi az a kezében?

— Ez valószínűleg az utolsó pitypang ebben az évben. Nem is gondoltam, hogy ilyen késő ősszel még ráakadok. Halotta valaha, hogy ezt az ember állá alá kell tartani? Nézze csak. — Clarisse megcirógatta állát a virággal.

— Hát ez mire jó?

— Ha otthagyja a színét, azt jelenti, hogy szerelmes vagyok. Ottmaradt a színe?

Alig tudott az állá alá nézni.

— Nos? — kérdezte a leány.

— Egész sárga az állad alja.

— Jó. Akkor magánál is megpróbáljuk.

— Nálam biztosan nem megy.

— Várjon csak! — Mielőtt kikerülhette volna, Clarisse az állá alá dugta a virágot. Visszarántotta fejét, s a leány elnevette magát. — Ugyan várjon hát!

Álla alá nézett, aztán összeráncolta a homlokát.

— Milyen kár — mondta. — Maga nem szerelmes senkibe.

— Pedig szerelmes vagyok.

— Nem látszik semmi.

— Sőt nagyon is szerelmes vagyok. Valami alkalmas arcki-fejezést keresett hozzá, de nem talált semilyet. — Igazán!

— Ugyan ne vágjon ilyen arcot.

— A pitypangod nem ér semmit, már használtad azért nem mutat rajtam semmit.

— Hát az meglehet, én meg most elrontottam a kedvét. Igazán sajnálom. — Clarisse gyengéden megérintette a könyökét.

— Nem, nem baj — bizonygatta ő.

— Mennem kell. Mondja gyorsan, hogy megboocsát. Nem szeretném, ha haragudnék.

— Nem haragszom. De azért kedvetlen vagyok.

— Most el kell mennem a pszichiáteremhez. Járnom kell hozzá, de előbb mindig kigondolom, hogy mi szépet meséljek néki. Hogy mit tart rólam? Azt mondja olyan vagyok, mint valami hagyma, annyi réteget kell rólam lehámoznia.

— Azt hiszem valóban szükséged van pszichiáterre.

— Csak nem gondolja komolyan?

Montagk mélyet lélegzett, kifújta a levegőt, s csak aztán mondta. — Nem, nem gondoltam komolyan.

— A pszichiáterem azt akarja tudni, miért csavargok az erdőben, minek nézem a madarakat és minek gyűjtök lepkéket. Egyszer megmutatom magának a lepke-gyűjteményemet.

— Jó.

— Ki akarják szedni belőlem, mivel töltöm az időmet. Én meg is mondom nekik, hogy néha csak úgy ülök és gondolkozom. De hogy miről, azt már nem mondom el, hadd kínlódjanak velem. Néha meg, mondom nekik, hátravetem a fejemet, így ni, és hagyom, hogy a szájamba essen az eső. Olyan az íze, mint a bornak. Próbálta már?

— Nem, én.

— Megbocsátott nekem, úgye?

— Meg, meg. — Egy kicsit elgondolkozott. — Megbocsátottam neked, habár az isten tudja, hogy miért. Furcsa teremtés vagy, hallod-e, különös, idegen, de könnyen meg lehet bocsátani neked. Azt mondtad tizenhétéves vagy?

— Igen, a jövő hónapban leszek tizenhét.

— Csodálatos. Érthetetlen. Az én feleségem harminc, s néha úgy tűnik nekem, hogy sokkal idősebb vagy nála. Nem tudok elmenni rajtad.

— Maga is furá alak, Montagk úr. Néha még azt is elfelejtem, hogy tűzör. Szabad még egy kicsit bosszantanom?

— Csak rajta.

— Mondja, hogy kezdődött? Hogy jutott egyáltalában erre a gondolatra? Úgy értem, ehhez a foglalkozáshoz. Maga nem olyan, mint a többi. Sokat ismerek, tudom mit mondok. Ha beszélek magához, rámnéz. Amikor azon az este a holdról beszéltem, fölnézett az égre. Ezt a többi sohase tenné. Rögtön faképnél hagynának. Vagy megfenyegetnének. Az embereknek nincs idejük egymás számára. Maga egyike azoknak a keveseknek, akik elszívelnek engem. Azért találok olyan furcsának, hogy a tűzörségnél van. Valahogy nem illik magához.

Úgy érezte, hogy két részre szakadt belül, hidegre és melegre, valami lágyra és keményre, remegőre és szilárdra, és a két rész csikorogva egymáshoz dörzsölődik.

— Most aztán szaladj a találgákdra — mondta neki végre.

Clarisse elfutott, otthagya az esőben. Ő még állt egy ideig, aztán lassan elindult.

És akkor menetközben, töprengve, hátra vetette fejét, az esőnek, csak egy pillanatra, és kitátotta a száját...

(Folytatása következik)

Gál László

Búcsú Szabadkától

Tíz éve költözöm az én falumból.
Az én falum: Szabadka.

Persze, szerettem. Ettem kenyeréből,
borából ittam.

Egyszer már elárult. Levette rólam
álomgúnyámat, álomcipőmet
és én meztelenül dideregtem,
amíg áltavaszt kurjongatott az én falum.
Részeg szegény, — suttogtam sírva —
ó, fájni fog feje, ha felébred...

Szerettem poros útjait és poros
embereit is szerettem.

A részeg asztalost is és az örültet,
aki fakarddal menetelt az utca
közepén.

(Magyar csendőrök lötték agyon,
mert nem szabad fakarddal gúnyolni
az igazit,
amit Hadur-úristen köszörült
Attilának.)

Szerettem Rézit, aki kétdináros
szerelmet árult csókéhes kamaszoknak
és gyónni járt és ájtatos blúzán
horpadt hasáig lógott a kereszt.

Szerettem Szabadkát. A három kávéházát,
 ezer kocsmáját, nagyságot urait is.
 És azt, hogy város akart lenni,
 hiszen én is messzire álmodoztam
 és nekem sem sikerült.

Tíz évig búcsúztam tőle,
 tíz évig sajtott bennem
 a kertváros, ahol szerettek és gyűlöltek,
 ahol gyűlöltem és szerettem.

Ott áll a patika előtt halott barátom,
 ingújjban.

— Nem érdemes! — hallom, azt mondja
 s riadtan kérdezem: — Miért?
 Legyint.

Színés virágok bólogatnak az asztalokon,
 a rádió muzsikál.

Ezer és ezer könyv beszélget itt velem;
 még csak négy óra, hajnali.
 Éppen most indul az első villamos.

És én búcsúzom Szabadkától.
 Tíz éve mindig búcsúzom.
 Most már nem megyek vissza soha, én falum.
 Csúnyaszép ifjúságom, álmaim,
 poros utcák, emlékek, hitek ...

Most már én soha vissza nem megyek,
 nem fáj, nem fáj, azért se fáj ...

Herceg János

Terus

Novela

Hiába volt háromszáz munkása a gyárnak, azok talán megsükétültek a gépek zakatolásában, délben és este siettek haza vagy mintha egyszerre nem értek volna rá körülnézni, figyelni egymást, így aztán legelőször mégis a házban szereztek tudomást róla, hogy Terusnak van valakije.

Pedig ott dolgozott mellette a másik gépen három éve már a fitosorrú, szőke Rózsi, aki mindenkiről mindent tudott, néha oda is ugrott hozzá s gyorsan a fülébe súgta, kiket látott kettesben az öltözőben vagy uzsonnaidőben egymásmellett ülni a kályha közelében, mert ő már olyan volt, hogy ha valamelyik legény odaállt egy lánnyal, hát mindjárt szerelmet szimatolt.

S elsőnek mégis Vavra úr látta meg Terust a mesterrel a kapuban ácsorogni. Féltizeneget volt, holdsütéses tavaszi este, mikor a vénülő könyvelők képzelete is szabadabban száll, s Vavra úr illetudó ember lévén, már két házzal odébb lábbujjhegyre emelkedett és úgy közeledett a kapu felé óvatosan és diszkrét csendben, mintha a szokatlan helyzetre akarna tekintettel lenni. Terus meg már nyújtotta is volna a kezét a mesternek, hogy elbúcsúzzék tőle s Vavra úrral együtt lépve a házba, végigmenjen a sötétben fekete leveleket hegyezgető öreg fenyők és a bukszusbokrok között a hosszú köves udvaron át a lakásáig, s ne mondhassa senki róla, hogy ott huza-kodik éjnek éjszakáján férfiemberrel a kapualjban.

De aztán csak köhintett egyet zavarában, amikor Vavra úr szokásától eltérően mélyen megemelte kalapját, miután előbb kicsit lehajolt és belenézett a mester arcába a pörge kalap karimája alatt, s kizárva az öreg ház kapuját, most már legényesen fütyürészgetve szaporázta lépteit, hogy mielőbb megvigye a hírt álmatlanságban szenvedő száraz feleségének, a hírt Terusról, akiről ezt igazán nem tétélezte volna fel.

Terus magányosan élt abban a kis szoba-konyhás lakásban az udvar végén, ahonnan valamikor hegyesbajszú házmester jött ki hajnalonként seprőkkel és lapátokkal tisztántartani a házat, s a hosszú járdát az utcán. Terus ugyan reggel félhatkor elment hazulról, délután kettőig dolgozott a gyárban, s minden második héten az esti váltással került haza, mégis ő helyettesítette ama pödrött-

bajszú házmestert, akit sem özvegy Karácsonyiné, a háziasszony, se Vavra úr nem szívelt, mert mint mondták, a háború után nagyon elszemtelenedett és már lóhátról beszélt az emberrel.

Ó, Terus maga volt a szelidség, a jóság, s ha a szorgalomnak kellett volna szobrot emelni valahol, hát Vavra úr azt is róla mintáztatta volna. Mert amint hazajött a gyárból, s megfőzte magának a kis ebédet, ami nála félóránál sosem vett több időt igénybe, máris ott volt az udvaron. Tavasszal a virágoskertben gyömlálgatott, télen a havat lapátolta piros kendővel a fején, magasszárú cipővel a lábán, hogy ki se látszott sokszor a hóból, csak a kendője villant minduntalan az üvegesen fehér téli világban s Vavra úr tekintetében, ahogyan a párás ablaküvegen át nézegette. S talán özvegy Karácsonyiné se hiába mondogatta néki:

— Maga csak iparkodjék, lelkem, hiszen amit szerez, magának szerzi. Se kutyája, se macskája, magának nem lesz nehéz összeszedni magát. Egy szegény lány ne nézzen a flancra. Inkább a stafiringját készítse elő.

Hát igaz, Terusnak csakugyan nem volt se kutyája, se macskája, nem is vették volna jónéven tőle, ha az ő cicája nyávogott volna a tetőn, az ő kutyája ugatta volna meg a házban jövő-menő embereket. De amiért igazán boldogtalannak érezte magát sokszor, családja se volt. Anyja már régen meghalt, apja bénán feküdt a verbászi szegényházban, csak Jani bátyja élt, itt volt tehenész egy közeli birtokon; az jött el hozzá kövér feleségével és négy gyerekével évente átlag kétszer, május elsején és Újévkor, ha a munkából szabadulhatott. A stafiringja is ott gyűlt lassacskán annak a nagy fehér szekrénynek a mélyén, melyet tavaly vett kézalatt egy jószívű nagyságától, aki félévi részletre adta oda néki az ócska bútor-darabot.

Jobb utódot hát el se lehetett volna képzelni az ágaskodó kis házmester helyett, aki végül már a cigarettát se vette ki szájából, ha az ember megszólította. S hogy Vavra úr lelki egyensúlya is meg-ingott olykor észrevétlenül, amikor azt a piros kendőt látta felbukanni a hóbuckák között, s nyáron a fák zöld lombjai alatt, vagy egy ügyetlen gyerekhang formált bánatos parasztnótát a kis lakás kitárt ablakszárnyain át, az mintha még csak növelte volna a házban Terus népszerűségét.

— Hová sietsz egyszerre? — szólt rá a mester a kapuban, miután Vavra úr már bement a házba. — Kicsoda ez? Lakó? Aztán mi közöd hozzá? Füttyülj a fejire, sohse törődj te vele!

Körülményes dolog lett volna részletesen elmesélni a mesternek helyzetét a házban, viszonyát a lakókhöz, özvegy Karácsonyinéhoz, s rátapintani a dolog lényegére, ami benne is csak homályos érzésként élt, hogy mennyire megváltozhat körülötte a légkör, ha

hírbehozzák. Az angyalokra sem az isten csatolja a szárnyakat, hanem a hiedelem, s a lelke mélyén Terusnak is éreznie kellett, hogy angyalnak tartják a házban.

— Ha nem lennél ilyen szégyenlős, mint valami kislány, akkor azt mondanám, — turbékolt a mester tovább a kalapja alól, — hogy bemennék hozzád egy kicsit, egy pár szóra...

— Nem, — felelte Terus alig hallhatóan s kicsit még el is húzódott az embertől, — késő van már.

— Késő? Sz alszol hónap eleget!

— Nem. Minek is gyűnne be...

— Minek? Ej de kíváncsi vagy? Hát csak elszínik még egy cigarettát meg beszélgetnénk, amíg igazán elálmosods.

— Nem, nem! Ráérünk holnap is, ha megint velem jön haza.

Azóta Terus sokszor megbánta, hogy ennyit is szólt a mesternek. Mert még azt gondolhatta, szívesen veszi, hogy munka után kísérfeti őt. Hát igaz, eleinte nem haragudott érte, még kicsit tetstett is neki, hogy ilyen jóba keveredett a mesterrel, aki most már mindig rendben tartotta az ő gépét, úgy forogtak és olyan bársonyosan kattogtak benne a kerekek, mintha vajban jártak volna miközbn sietve köpködték magukból azokat a gömbölyded fémlapocskákat, melyeket majd szép polituros szekrényekre ragasztanak fel valahol. Most már nem kellett néki félnie, hogy megint megáll majd rázkódva a stancnizó, míg körülötte zakatolnak a gépek, sírnak és trombitálnak, mint a rezesbanda odahaza a falujában a doktor úr születésnapja reggelén, mikor ő még kislány volt, csak az ő gépe áll elátkozva, gutaütötten s aztán rémülten nézheti, mikor jön valaki a szerelómesterek közül, hogy megcsinálja. Most már ott hajladozott ez mindég a gépe körül.

Csak akkor kezdett el röstelkedni megint, amikor özvegy Karácsonyiné a nyár végén behívta, hogy tegye rendbe a mosókonyhát, mert Rozinényi, a mosóné, másnapra ígérkezett, s amíg ő a lúgót síkálta és a teknő repedéseit dugdosta rongyokkal tele, így szólt hozzá:

— Hát mikor megyünk lakodalomba, Terus?

— Én nem tudom, — felelte majdnem haragosan és egész mélyen belehajolt a lúgzóba, barna hajának fürtjeivel símogatta a nedves dongát.

— Hát csak nem hagyja ítéletnapig idejárogatni azt az embert?

Terus legszívesebben kibújt volna a lúgzóból, csipőre tette volna a kezét, keményen belenézett volna özvegy Karácsonyiné szemébe s úgy felelte volna neki, hogy senkinek semmi köze, ki jár hozzá. Ehelyett azonban még nagyobb buzgalommal szöszmötélt annak a dézsának az alján, úgyhogy a háziasszony zavartalanul mondogathatta a magáét:

— Talán nem is járna rosszul vele... Mi fizetése lehet egy ilyen gyári mesternek? No ugye! — folytatta miután Terus a fogain át szűrve felelt vissza a mester keresetét illetőleg. — Ennekem feleannyi jövedelmem sincs, mint kettőjüknek lenne. Csak arra vigyázzon, gyerek ne legyen!

Ez az intelem egészen őszintén fakadt özvegy Karácsonyiné szivéből, hiszen a gyerekes házmestereket sehol se szeretik, s még az kéne, hogy ennek a csendes úriháznak a nyugalalmát gyereksírás verje fel.

— A nagyságos asszony is evvel áll elő? — bújt ki a lúgzó mélyéről Terus, s lángoló arccal nézett a háziasszonyra. — Azért mert nyomorék? Hát híjtam és ötöt? Micsinájjak, ha gyün utánam? De azért nem vagyok én olyan buta, amilyennek néznek, tudom én, hogy a gyerekei ennek se lesznek puposak. Ott az én körösztyanyám öccse lent Erdeviken. Az is púpos, de csak látná a nagyságos asszony, ha hazagyünnék búcsúba, milyenek a gyerekei. Mint a szálfá.

— Isten őrizz, hogy ilyesmire gondoljak, — vonult vissza aggodalmával a háziasszony. — De ha már gyerek van, akkor az asszony nem olyan szabad. Akkor már ott a nyüg a nyakán és szó se lehet róla, hogy a maga munkáján kívül még mást is végezhesse.

Ez az aggodalom is őszinte volt, persze, nem a gyár miatt, hanem azon oknál fogva, hogy akkor Terus bizonyára a házat is elhanyagolná. S talán éppen ezt érezte meg ő özvegy Karácsonyiné siránkozó hangján, ezért vágta oda a sárga síkálókefét és szaladt hátra a konyhájába kötényét a szeméhez emelve, hogy odabenn aztán ráboruljon az asztalra.

A mester meg változatlanul jött minden nap. Ha reggeli váltásban voltak, akkor délután kísérgette haza, ha meg este kerültek ki a gyárból, akkor a világító lámpák fénye nyújtotta meg zömök alakjának árnyékát Terus mellett. És Vavra úr már régen hiába jött lábujjhegyen az esti órákonyvelésből, nem találta már őket a kapumélyedésben. Mert ott üldögélt az már a tűzhely mellett, a sámlin esténként olykor éjfélig is és délután, mihelyt bekanalazta ebédjét a menzán.

Terus már mindent tudott róla, hogy a háború után abból a sváb faluból, ahol a szüleivel s rokonaival élt, őt is elvitték a szögesdrótok közé valami táborba; hogy fiatal legénykorában szégyelt lányok után járni, csak a kocsmá ablakán nézett a táncolókra, s most, hogy már legénynek se mondható, s így magára maradván, mivel anyja és testvérei kinn éltek Németországban, végre ő is szeretné valahol otthon érezni magát.

De nemcsak ezt tudta róla. Ennél is sokkal többet. És amíg kezdetben röstelkedett, hogy ez a nyomorék ember szereti őt, éppen ez, s néha utálkozva kapta el a kezét, ha hozzáért, lassan elnézőbb

lett iránta. Mert az úgy nézett rá, s úgy beszélt hozzá, hogy a tekintetéből, a szavaiból, a hangjából a sóhajaiból s gurgulázó nevetéséből szinte egy új ember állt Terus elé, akinek ehhez a púposhoz nem sok köze volt, aki csak Terus sejtelmeiben élt homályos érzésekből és hangulatokból összefonódva, de aki mégis eltűnt, amint a mester behúzta maga után az ajtót, mert hiszen ez a megfoghatatlan lény is az ő hangján beszélt, az ő szemével nézett s az ő mozdulataival ölelte körül a szájából felszálló füstfelhőket, s nyúlt olykor gyengéden Terus felé...

— Sz te is árva vagy, Terus, akárcsak én. Mikor egy lány már elmúlt harminc éves, akkor olyan árva lesz, akár a pendelyes gyerek, ha se apja, se anyja nincsen. És én tégedet úgy tudnák szeretni, mint senki más ezen a világon. Ne törődj te avval, hogy tizenöt évvel vagyok idősebb nálad. Erős vagyok én még azért, nincsen énnekem semmi bajom.

— Na jól van, — felelte ilyenkor Terus és kicsit előbbre húzta homlokán a kendő csücskét, — ezt már mondta. Ráérünk arról beszélni. Most csak üljön ide az asztalhoz, igyuk meg ezt a teát.

És aztán mikor egyedül maradt és megcsapkodta magán a kékcsíkos dunyhát, mielőtt elaludt volna és a szoba mennyezetét nézte a sötétben, akkor mindég olyan furcsa dolgok jutottak eszébe, amelyek talán ez az örökké füstölgő, sóvargó tekintetű emberke indított el benne, de úgy, hogy a saját alakja elmerült valahol. Eszébe jutott így egyszer, hogy már nagyocska lány volt, mikor édesanyja ágyinak esett, s amíg a patikában ácsorgott kezében a recepttel, a rózsásképzű, fehérköpenyes patikussegéd kijött az üveges polcok közül, szagos kezével lehúzta róla a kendőt és azt mondta: — Mutasd magad, hadd lám, szép vagy-e? — Imrere is sokszor gondolt, ott érezte maga mellett, fényes csillagját is tisztán látta a zubbonya gallérján, ahogy mentek a vásárban, megálltak a körhintánál, pedig ő már félni kezdett, hogy nem ér haza vacsoraidőre s a nagyságája megszidja majd. Aztán olykor a Balog Misa nagy szőke feje jelent meg előtte, amint a nagykocsmában kivillantja rá fehér fogát, belenevet az arcába s azt mondja röhögve: Csak eccer ereszd, hogy a subámba csavarjalak.

Szilveszter délutánján bejött négy gyerekével és Margit sógor-nőjével a bátyja, ott volt a félighízott koca is a kocsirács között s másnap már Franci, a mester is segített a böllérkedésnél, mintha csak a sajátjában lenne.

— Ne sajnáld bele a fokhagymát, sógor, akkor jó a kolbász, mikor erős. Igaz-e, Terus.

Vavra úr hálókabátban csoszogott végig az udvaron s egy pillanatra megállt, hogy a malac vékony szalonnáját dicsérje, pedig

legszívesebben a fejét csóválta volna, hogy ez a helyre kis Terus ilyen nyomorék emberrel akadt össze, pedig hát annyi férfi van a világon, ejhaj...

— Te hallod, — kezdett rá Margit is a dícséretre, — én nem is láttam volna, hogy ez a Franci pupos. De bizisten! Ha nem mondd, tán sohse tudtam volna. De hadd el, jobb is. A szép emberek után rüfkék kujtorognak, tudom magamrul. Ne is haragudjál Teruskám, hogy így beszélek sz neked a Jani mégis csak a bátyád. Ez meg olyan lehet, mint a falat kenyér. Boldog lesz, ha kicsit szebben ránézel. Ennél biztosan te leszel az úr a házban.. Ez örül majd, hogy megtűröd magad mellett. Nagy bolond vagy, ha ezt az alkalmat elszalasztod. Mire vársz?

— Mire vársz? Mire vársz? — Mindenki evvel a kérdéssel fejezte be rábeszélését. Még a szóke Rózsi is egyre azt hajtogatta, milyen nagy szerencse, hogy a mester feleségül akarja venni őt.

Hát így történt, hogy Terus egyszer már nem volt árva.

S össze sem esküdtek még, amikor ott állt már a szobában a tükkőfényes két szekrény az ágyakkal, a kerek kis asztalkával, melyhez négy piros párnás szék is járt és muzsikaszó is döngicsélt a délutáni félhomály csendjében messzi tájak hangjait hozva a kis szobába, leülhetett Terus a varrógép mellé is, mert az is volt már.

— Van énnekem még mindig a spórban, — hengegett Franci, hogy ő milyen egy rendes, takarékos ember, mintha egész életén át arra készülődött volna, hogy egyszer eljön és boldoggá teszi ezt a Terust.

— Majd tavaszra elmegyünk innen lakni, — legénykedett tovább, — nem hagyom, hogy másnak legyél a keze-lába. Inkább ülj ide mellém és énekelj nekem valamit.. Keresünk eleget...

Ó, Terus úgy gondol vissza ezekre a napokra, mint valami szép álmra, ha mindjárt annyi bűn és bánat tapad is hozzá. Talán csak azért szerette meg ezt a vénülő, nyomorék embert? Nem! Talán nem is szerette soha.

Mert mire újra kitavaszkodott, egyszerre beborult körülötte a világ. Előbb azonban pár napig csak valami furcsa változást vett észre az urán, csendes volt, rosszkedvű, legényes, dicsekvő hangulatát mintha elfújta volna az áprilisi szél. Ha szólt hozzá, dörmögve s kurtán válaszolt.

Aztán egyik reggel, mikor uzsonnaidőre ütötték meg a jelzőharangot s ő is odament a nagy kályhához, mintha még mindig tél lenne s melegedni kellene, letelepedett az asszonyok és lányok csicskergő körébe és arra várt, hogy az ura majd elhozza neki az öltözőből az uzsonnát, s csak nézett az elkomoruló arcokra, a hirtelen elhallgatott asszonyokra és lányokra, mindent megérezett, ami

most vele történik. Néhány pillanatig dermedten a helyén maradt, aztán felugrott, a gépterem közepére futott és eszelősen kiáltotta el magát:

— Ne bántsák az uramat! Ne bántsák, nem tehet róla!

Ma se képes megérteni, hogyan világosodott meg olyan hirtelen minden előtte? A leszegett fejek némasága, a rideg csend, amely úgy tört rá, amikor a kályha közelébe lépett, mint valami hirtelen támadt ítéletidő, nemcsak azt éreztette meg vele, hogy az ura miért maradt el azzal a piroskockás kendőbe kötött kis csomaggal, de pontosan tudta, mi történt, s azt is, hogy minden miatta volt. Rózi magához ölelte, símogatta, babusgatta, úgy beszélt hozzá, mint a beteg gyerekekhez szokás, de őt már nem téríthette magához senki és semmi. Csak egyre azt hajtogatta:

— Meghalni szeretnék! Meghalni, most mindjárt!

De meghalni nem könnyű. Össze kellett szednie magát, fel kellett vánszorognia az irodához s az ajtóhoz tapasztott fülével olyan éberen figyelni, mint a hiúz, hogy mi történik az urával, s abból megérteni fagyos szívvel és hideg öntudattal, hogy vele mi lesz. Hiába vigasztalta Rózi:

— Azt mondják, ő nem vitt el semmit a gyárból. Csak a kis Fekete meg a Szávicz lopkodták a rezet. Azt mondja a másik mester, nem lehet neki nagy baja, ha nem részesedett abból a pénzből. Azt meg én nem hiszem. Nem olyan ember a te urad. Nem volt a cinkosuk, csak szemet hunyt nekik.

S ha nem tudta volna, amit tudott, ha nem hallott volna az urától annyit arról a bizonyos megtakarított pénzről, s valami gyáva reménykedéssel mégis engedett volna Rózi könnyesen vigasztaló szavainak, akkor is hiábavaló lett volna minden, mert abban a pillanatban világosan hallatszott ki az ura kiáltó hangja:

— Ne pitliköljenek velem annyit, hanem zárjanak be és kész!

Arra már nem emlékezett Terus, hogyan került el onnan az irodaajtó elől, s hogyan jutott haza. Napokig üres volt minden körülötte, halálos csend vette körül, lehunyta hunyorgó szemét a rádió, nem kattogott keze alatt a varrógép, s Varva úr ismét lábujjhegyen settenkedett el az ablaka alatt. Csak özvegy Karácsonyiné hangja zengett a fülében, abból is csupán néhány szó: „Nincs az a kutya férfi, akiért bánkódni volna érdemes”. Ennyi és semmi több.

És most néki kell odaállni és védeni az urát a gyárban, a házbán, a Margit sógornője előtt, aki egészen váratlanul jelentette ki:

— Nekem még a szeme se tetszett.. Igaz, rábeszéltelek, de sajnáltalak, mert olyan árva voltál. Az én Janim, az sohse nyúlna a máséhoz. Olyan nincs. Az olyan bolondul becsületes, hogy inkább sajátmagát rövidítené meg. De nem baj, majd csak elmúlik ez az egy esztendő, hanem akkor ne engedd ám, hogy olyan nagyon szeressen. Mert most látom én, hogy az se jó, a fene egye meg.

Még örülni kellett, hogy őt megtúrték a gyárban, hogy úgy néztek rá, mint akinek igazán semmi köze ahhoz a boldogtalan nyomorék emberhez, tehát hiába múlik el egy újabb esztendő az életről, amíg hazajön az ura, most már nem ér semmit az ő élete.

Mikor megy végig hajnalban vagy délután a gyár udvarán s hallja zakatolni a gépeket, sírni és dalolni az acélba vágó vésőket és késeket, ugatni a gőzkalapácsot az izzó lemezeken, már nem jut többé eszébe az otthoni rezesbanda muzsikája, hanem amikor a fűrészgép vág bele a vaslemezekbe sírva és sikoltva, be kell fogni a fülét, mert úgy tűnik néki, mintha valami panaszos gyermeksírást hallana messziről, elrontott, árva élete mélyéből.

Laták István

Csak föl!

*Megállni — nem lehet,
Bár fölfelé egyre nehezebb.
Lemászni nem lehet,
Az út, az út
Csak fölfelé vezet!
Kérlelhetetlen
Sorsodat kérheted,
A köveket botoddal
Ütheted, verheted,
Leszállni nem lehet,
Szedg föl hát a fejed!
Fölfelé vivő utakba
Zárt a végzeted.
Járd meg most már —
A sziklás, acélos téreket,
Csak utad végeztével
Ér valamit életed.
Csak föl, csak föl, előre —
A lompos felhőkön túl
Mondj ezután éneket,
S ott a zengő csillagokat is
Majd elérheted ...*

Orosz Irén

A vagongyáriak

Két feleség

Még fiatal az ős. Aradon is csak éppen annyira csipősek a reggelek, hogy az asszonyok kendőt, kötött kabátot dobnak a hátukra. A lombos, alig sárguló fákra ferdén hulló napsugár majd csak pár óra múlva ad meleget. Dél tájt meg olyan heves lesz, mint forró nyárban. Pótolja, amit az idén mulasztott.

A Szabadság-téri végállomásról a gyárak felé induló villamosra szállók. A mögöttem felkapaszkodó korosabb nő borzongósan dörzsöli össze kezét. Még nem a hűvös levegőtől, hanem attól a két nehéz, nagy kondértól gémberedett meg, amit sikertelenül igyekszik a pad alá taszítani.

Gyorsan megtelik a kocsi. Még néhány futva érkező préselődik fel a kalauz már indit is.

Szüntelenül üti a csengőfejet a kocsivezető, hogy a piacra, munkába igyekvő, ellentétes irányba áramló gyalogosokat figyelmeztesse. A villamos úgy fut sínjein a sok ember között, mint leszegett-fejű, nyomokat kutató sárga kutya. Hirtelen megáll az evangélikus templom előtt. Régebben renoválhatták: az angol és német bombáknak már nyoma sem látszik rajta. Jó kozmetikus az idő, ha mindössze tizenegy éves is. Tovább lohol a villamos, majd egy vakantásnyit, figyelmeztetőt csönget: balra a gyújtóbombáktól felperzselt s azóta újjraépült volt Zwack likörgyár. Az utca két sarkán most emeletes házakat növelnek az állványokon dolgozó kőművesek. Jobbra, a földig égett Fekete bárány vendéglő és szálloda helyén még üres a telek. Le-fölszállnak az emberek s máris szinte teljes egészében újjáépült vasútállomás előtt torpan meg a kocsi. Lekaszálódznak a vonatra igyekvők, felszálló alig akad.

A kondéros asszony most fedezi föl a szomszédban lévő padon barátnőjét. Otthonosan egymás mellé telepszének, hangos szóra kapnak s mi valamennyien őket hallgatjuk.

A kantákban moslák vándorol a külvárosba, Gájba, a mamához, a két hízó számára. Kettőre van szükség, nagy a család: hat ember. A négy gyerek közül a legkisebb is felnőttszámba megy. A „Textil”-ben dolgozik. Segédmester, pedig még alig, hogy kikerült az iskolából... De ügyész szeretne lenni. Népügyész. Most beiratkozott a Bólyai-egyetemre „fere frekvenciával”.

A rosszul ejtett román szavakból még az idegen is arra következtet, hogy az egyetemmel csak most került kapcsolatba a család. A „mezeiző” kifejezést nem ismerik. Barátnője mégsem erre figyelt fel. A hízók foglalkoztatják. Lám, nekik nincs. A mamához kell mennie — mint most is — még egy kis zöldségért, még gyümölcsért is. Valami irigységfélével szúrja oda: — Hiába, nektek mindig jól mení.

Gyorsan jön a tiltakozás. — No, nem éppen mindig. Csak én tudom milyen nehezen neveltem fel a gyermekeket. Nem mondom, az utóbbi években... Igaz, meg is látszik az uram keznyoma a gyárban. Nincs olyan osztály, még műhely is alig, ahol neki újítása ne lenne... De azért — hagyd el, lelkem — baj is volt elég. Háborús sebesülése kiújult. Most már nem biceg. Féléve, hogy levágták a lábát. Térdből.

Csönd támad, mintha annak a régi bombának most hangzott volna el a robbanása, időbe telik, amíg a barátnő félénken megszólal: — Most már nem dolgozik a férjed a Dimitrovban?

Mereven bámulom az ablakot. Nem merek az asszonyra nézni, csak várható sirását fülelem. Változatlan hangon szólal meg: Miért sírna még a villamosban is. Az ura nem a becsületét, hanem a fél lábát vesztette el. Felépült. Az Asztrába ugyan nem vették vissza. Megtiltotta az orvos, hogy bizonytalan lépteivel a darúk alatt mászkáljon. Most a lakatgyárban dolgozik. Ülő, pepecs-munkát végez. De így is hazaviszi minden hónapban az ezer lejt. Külön ötszáz lejt nyugdíjat...

Jobban megnézem az asszonyokat. Csak most veszem észre milyen nagy köztük a különbség. Ezért hívja az életpárját az egyik uramnak, a másik férjemnek. Ezért nevezi az idősebb az aradi vagongyárat régi nevén Asztrának, a fiatalabb a mostani Dimitrovnak. Kétféle nyelven beszélnek ugyanazokról a dolgokról. Anyás külsejű az egyik, a másikon sok a cicoma. Nem is lehetnek barátnők, csak olyan egymástól elszakadt volt jószomszédok.

Mire észbekapok, a villamos már az új megállót is elhagyta és nézhetem a távolodó, egettámasztó kéményeket, a kitértárszárnyú vaskapú fölé hajló hatalmas ív betűit: GEORGIJ DIMITROV VAGONGYÁR. Itt akartam leszállni. Utóbb mégsem bánkódtam a fölösleges kutyagolás miatt.

A gyárban

Kilóméter-hosszú gyárfal. Előtte az út sóderes, hengerelt. A gyárfalat s az utat kísérő keskeny parkban nagylevelű, büszketarka egzotikus növények díszelnek. Az ágyások szélén szőnyegvirág virít. Valahol a közepetáján örökké-csobogó szélessugarú szökőkút. Fiatal fácskák szemérmes lombjai gyöngé árnyékot vetnek a napsütötte padokra. Most már így várja a dolgozót s így búcsúzik tőlük nap-nap után a vagongyár.

A főbejáraton belül, az udvaron Lenin életnagyságú bronzszobra. Ilyen lehetett, amikor a forradalom után a munkásokhoz beszélt, amikor kijelentette: A munka termelékenysége, ez, vég-eredményben, az új társadalmi rend győzelme szempontjából a legfontosabb, a legfőbb dolog.

Erről s az ehhez kapcsolódó kérdésekről beszélt valamivel később a gyár igazgatója, Patriciu Mihai elvtárs. Az elmúlt évről, amely számukra nagyon keserves volt.

— Jóval terven alul maradt a gyár. Csak kamatok fejében majdnem hatmillió lej kellett kifizetni. Most már talpraálltunk. Hadat üzentünk a lógósoknak. A munka termelékenysége ennek az évnek első felében a múlt évekhez viszonyítva huszonöt százalékkal nőtt. A munkások keresetének középarányosa az előirányozottal szemben 12,5 százalékkal emelkedett. Ennek az évnek csak az első hét hónapjában egymillió lej prémiumot kaptak a dolgozók...

Szigorú számokban beszél a közel egy éves küzdelemről.

A hosszú gyárfalon belül a szinte városnyi területen ezer új csoda fogad. Éppen tíz éve, hogy utoljára itt jártam. Akkor a vasraktár, szerszám-, festék-, csavar-, és szegecsraktárak, az asztalosműhely, kovácműhely, a rugógyár, öntőde, kazángyár mind, mind rom és hamú volt. A készletek kilencven százaléka tönkrement, ami megmaradt, azt is csak javítás után lehetett használni. Akkor négy hét alatt negyvenhétezer órát dolgoztak az összeverődött gyáriak, hogy utána, nyitott tetők alatt, valamiképpen termeléshez láthassanak. Azóta éjjel-nappal döng a „Samú”, az öreg, nagy gőzkalapács. Az új épületek egész sora nőtt ki a földből, már a tetőig zöld repkény futotta be őket.

A nagy szerelőcsarnok is új, Kelet-Európában a legnagyobb s a legkorszerűbb. Egyik végéről alig lehet a másik végére látni. Sínpárok futnak a magasban. Darúk közlekednek rajtuk párhuzamosan és szemben egymással. Hol egyiknek, hol másiknak szól a jelzőcsengője. Szegecslőgépek osztagai kattognak. Hegesztőpisztolyok rajai vetnek lobot, fémfűrészek dandárjai berregnek. Széltében-hosszában, magasságban, megszámlálhatatlanul sok készülő va-

gonjával, süketítő zajával, vakító fényeivel, dolgozó embereivel, feltűnően sok fiataljával együtt lenyűgöző, megkapó látvány a szerelőcsarnok még akkor is, ha az ember előzőleg már végigjárta az egész üzemet.

A türelmetlen ember

Egy morcos kisöreget veszek észre. Sapkáját tarkójára taszítja, fejét vakarja, mormog. A nagy zajban nem értem, de biztos valami cifrát mond. Hozzálépve bemutatkozom. Az ő nevét elnyeli a közeliünkben éppen kattogni kezdő szegecselő.

— Minek köszönhető a terv teljesítése? Túlteljesítése? — ismétli kérdésemet. — Nem minek, hanem kinek. Ismeri az igazgatót?

— Őt sokan ismerik. Régi munkásmozgalmi ember. A spanyol fronton is harcolt. Kommunista — s az előbb hallottakra gondolva hozzáteszem. — Úgy tudom, keménykezű ember.

— Na, hát neki köszönhető. Egyesek úgy mondják, egyedül neki! — ezt úgy ordítja mint aki a maga ki nem osztott dicső égrészét követeli. — Egy éve, hogy idejött és mindent a feje tetejére állított. Embereket váltott le, másokat magasabb posztra emelt... És az ifjúmunkásai... biggyeszi lekicsinylően a száját.

Félre von.

— Ide figyeljen. A munkához, a jó munkához, szakember kell. Jó szakember. Itt kezdődik minden — várja a véleményem és én rábólintok. — Na, most nézzon körül. Kiket lát? Egy csomó fiatal taknyost. Szakiskolááást! — nyújtja gúnyosan a szót. — Úgy mennek ezek a munkához, mint a tordai malac a vályúhoz. Bejönnek ide, nem tudnak semmit. Mi az, hogy nem tudnak. Megállnak. Reszketnek. Majdnem berezelnek. Nem mernek semmihez hozzányúlni. Falusiak.

Elnézem a buksifejű, tizenhét-tizennyolc éves fiúkat. Magam elé képzelem gyermekkori munkájukat, a libák pásztorlását, birkanyájak terelését, ügyeskedő segítségüket a szántás-vetésben, a hegyi vagy síksági falujuk csöndjét, ahol a legnagyobb zajt a traktor ütötte; aztán a falusi iskolát, vágyukat a város, a mesterség után, a nagy szenzációt, amit a szakiskola tanműhelye jelentett, ahol először melegedett a tenyerükhöz fúró, reszelő, villamosgép, esztergapad, satú. Teliszédtek magukat számokkal, technikai, politikai, gazdaságtani és más teljesen új fogalmakkal. Utána beállítottak ide. Kelet-Európa legnagyobb szerelőcsarnokába, ebbe a zúgó, villámló csodába, ahol egész vagonok látszólag vékony mágneses karokon, mint valami vándormadarak, lassú méltósággal húznak el a fejük

fölött. Persze, hogy hirtelenében kiröppen a fejükből, amit az iskolában beléjük gyúrtak. Nyilván semmihez sem mernek nyúlni. Helyükben ki nem volna így az első napokban, hetekben?

Ezt, ha kicsit mormogva, de ő is elismeri.

Hol is van hát a hiba? — „vallatom” az öreget. Válasz helyett felhorkan. Tőlünk távolabb az egyik ifjú „hanyag eleganciával” a földre dobta a hegesztőpisztolyt.

— Mintha a szívemre hullatná, úgy fáj. Hát így bánnak ezek a szerszámokkal, meg az anyagokkal. Lehet így önköltséget csökkenteni? — hirtelen karonragad — jöjjön, mutassak valamit.

Egy alvázhoz visz. Kész rajta a szegecselő munka.

— Kész? Nézze meg csak jól — s már mutatja is az üresen kerekedő szegecs-lyukakat, amelyeket fehér krétával húztak körül — ezen „ők” dolgoztak.

— És ez így megy ki?

— Í-i-j-így? — kiáltja megbotránkozva. — Innen rossz munka nem megy ki! Pótoljuk, kijavítjuk, ha kell, újracsináljuk. De mibe kerül ez?! Újból kézbevenni a munkát.

— Hát mért nem tanítja a fiúkat szakmára is, meg mőresre is? Utóvégre ők csak alapismereteket hoztak, a tudást, a gyakorlatot itt kell...

— Tanítom, elvtársnő. Dehát, az isten se egy nap alatt teremtette a világot. Tanítom. Tölcsérrel csurgatnám beléjük a tudást.

Elnevetem magam: amilyen haragos, legszívesebben léket is ütne a tölcsérhez.

— Tanulnak is, hiszen én tanítom őket. Dehát ők nem ismerik, nem is tanulják az egész szakmát, csak egy részét...

Végleg megnyíltak a zsilipjei: az anyagellátás akadozik, aztán nyúlhat az ember nyaka, amíg az elpotyázott időt bepótolja.

Körülöttünk már felfigyeltek a hosszás beszélgetésre. Mikor az öreg maga elé int egy ifjút, néhány öreg munkás is mellénk lép egy percre, negyezi a fülét.

— Mondd meg, fiam, az elvtársnőnek, milyen az anyagellátás.

A fiú mintha iskolában lenne, olyan készséggel és ugyanolyan hanghordozással kiáltja fülünkbe:

— Az anyagellátás jó. Nagyon jó. Néha állunk egy-két órát, de utána azonnal hozzák az anyagot.

Összedugott fejünket felemeljük, egymásra nézünk.

Úgy kesereg, mintha időlen idők óta semmi sem változott volna az üzemben, mintha csak öt zargatnák a gondok, amelyeket egyedül kellene megoldania. Mégis másokra neheztel: miért nem rendeztek már „mindent véglegesen”.

Hallgatunk. Így aztán jó barátságban búcsúznak.

A felnőttek felelőssége

Más két elvtárssal elegyedem szóba, akik már régebben és mosolyogva figyelik küszködésem. Az egyik Faur Zoltán, alacsonyabb barna férfi, a szerelőcsarnok mestere. Molnár Bálint magasabb, ő a csarnok műhelyvezetője. Majd annyi ideje dolgoznak a gyárban, mint az öreg Háromhónapos tapasztalatcserén együtt járták Magyarországnagy üzemeit. Egymás szájából szedegetik a szavakat, egymás gondolatait egészítik ki.

Megoldatlan dolgok vannak s ahogy látjuk, ki sem vesznek. Ha egyel végeztünk, jön helyette másik, ha nem kettő. Ahogy nő az üzem, a termelés, úgy szaporodnak a nevelni való ifjúnunkások. Gépekre is, magunkra is mindegyre nagyobb feladatokat rovnak.

— Igaz, amit az öreg az ifjakraól panaszolt?

— Igaznak igaz, de idővel múlik. Persze félév-egyév alatt nem lesznek még olyan munkások belőlük, mint amilyenek mi vagyunk, akik itt ettük meg a kenyerünk javát. S nemcsak ennyi az igazság. A tervet teljesítjük, túlteljesítjük, s ebben nekik is megvan a maguk része. Némelyiknek elég derekasan.

Most ők fognak karon. Lássak olyanokat is — több van belőlük — akiket nem csepülni, de dicsérni lehet. Földönheverő alkatrészek között, darúról csüngő alvázak alatt vezetnek. Visznek műhelyhosszant. Néha olyan zakatolásba érünk, hogy csak a mutogatás: értem.

Megállunk. Két fiatalember dolgozik előttünk elmerülten, biztos mozdulatokkal. Egy ideig nem zavarjuk őket buzgalmukban, amely olyan, hogy attól győztesen nézek vissza a műhely vége felé, ahol az öreg mormogót elrejtí a tekintet elől a sok készülő vagon. Aztán ismerkedésre kerül a sor.

— Dumitrica Radu, kiáltja az egyik fiatalember a fülembé, a másik meg Mihalache Dimitru. Ketten együtt sem számlálnak negyven évet. Tigru-Jiun végezték a szakiskolát.

Jó messze. S odavalók valahova a környékre? Rábólintanak. Még jóformán ki sem ejtettem a következő kérdést, máris felelnek:

— Fejenként 1.600 lejt ebben a hónapban.

Hát nem volt mindig ennyi?

— Nem — de ezt már a műhelyvezető, meg a mester magyarázza, hogy a fiatalok folytassák dolgukat. — Attól függ, milyen munkát kapnak. Olyat-e, amit már jó ismernek, vagy olyat, amit mégcsak kóstolgatnak.

Az ifjak tudják, hogy róluk van szó. Nagy igyekezetükben, ha lehetne, még hangosabban berregtetnék a szegecselőket.

Faur és Molnár elvtársak egymásra háritgatva a javát elmondják, hogy ez a két fiú is, mint a többi, hozzájuk fordult tanácsért,

mit kezdjenek a pénzükkel, ha nagyobb a kereset. Így lesz szép ruhájuk, jó fehérműjük, ügyes tartós cipőjük. A „régii Asztrásoktól” tanulgatják a szakma csínját-bínját, s azt is, hogy érdemes a munkát szeretni, mert az olyan, mint a jó anya: kedvre derít és táplál.

Ha a munka jó anya, akkor a régi Asztrások, — akár a műhelyvezető, mester, vagy munkás, még ha öreg morcos is, — jó apa, aki szigorú dorgálások, meg simogató szavak közepette nevel.

Nézem a régi Asztrásokat, meg az új Dimitrovistákat és arra gondolok, hogy huszonöt év múlva az ifjak az egyik műhelyvezető lesz, a másik meg mester, a harmadik morcos kisöreg, aki majd fájo szívvel fog zsörtölődni a „mai fiatalokra”, hogy már szegecse-lőt sem tudnak kézbevenni; egyebet se tanultak meg a szakmából, mint éppen az automata gépeket irányítani, sétálni közöttük.

Szeretnék akkor is riportot írni róluk. De talán nem is kell erre 25 évet várni, különösen akkor nem, ha mind több olyan IMSz-tag dolgozik majd, mint Mihaiies Jon a kovácsműhelyből, aki 110 százalékkal túlteljesítette a normáját, s mint Purice Gheorghe a vagonosztályról, aki 74 százalékkal haladta túl, meg olyan kommunisták, mint Kohányi György esztergályos, aki áprilistól már 1963-ra termel, és olyan élmunkások, mint Faragó József, Popa Traian, Mihaleczky Péter, Balta Györgye...

A felnőttek felelőssége és különösen a párttagoké újra szóba kerül. Hiszen ki kell, hogy tudójék, mi volt az oka a mult évi lemaradásnak, mi a magyarázata az ideii tervtúltejesítésnek, a munkatermelékenység növekedésének. A mester és a műhelyvezető egymásra néznek, s szinte egyszerre taszítják hátra sapkájukat.

A tavalyi esztendő? Ragadós a felelősség alól való kibúvás, a nemtörődömség. Tavaly az üzem igazgatósága, meg a pártbizottság is csak akkor „vett észre” egy-egy hibát, amikor az már nyilvánvaló volt. Mi is, csak a vállunkat vonogattuk. Ha más nem törődik vele, mért éppen mi törjük magunkat? Így történt, hogy annyi munkaórárt pazaroltunk el sétálgatással, amennyivel hosszú-hosszú vagon-sort lehetett volna gyártani.

Kényelmetlen téma ez. El is hallgatnak. Egyik is, másik is valamii munkának néz utána s mikor visszatérnek, inkább arról beszélnek, mi történt, mikor Patriciu elvtárs elfoglalta az igazgatói posztot, meg hogyan zajlott le az üzemi pártbizottság választása. Akkor kezdődött az izgalmas idő, amikor az igazgatóság az alkalmatlanokat lecserélte. Megkövetelte a pontos, selejtmentes munkát. Legjobban az öntőde munkásai prűszköltek. Holmi „diktatúrát” emlegettek még az egyes párttagok is.

Az igazgató elvtárs pedig nem tréfált. Kiadta a rendelkezést: munkaidő alatt a kapun csak az ő engedélyével lehet kimenni.

A fordulat

Döntő javulást — pártmunkában és termelésben egyaránt — pártbizottság-választó közgyűlés hozott. Erről már én is tudtam, Minzat Sava elvtársnak az üzem pártbizottsága jelenlegi titkárnak az egyik jelentéséből. Most Faur, meg Molnár elvtárssal, ahogy hárman a csarnok egyik „csendesebb” sarkában állunk, egymásnak emlegetjük a jelesebb eredményeket. Ők inkább a közgyűlés heves-ségét rajzolgatták, ahol a hibák okai kirobbantak, én meg, amit a hivatalos papírból megtudtam.

Kóválygásnak, álmatagságnak egyszerre vége szakadt a „nagy rázás” után. A párttagok visszakapták forradalmi lendületüket, mozgásba tudták hozni a szakszervezetet és az IMSz-et is. Megindult a javaslat-áradat: — Ne az első és második váltás idején szállítsák a féligkész vagonokat, hanem a harmadikban, hogy ne akadályozza a termelő munkát. Szereljenek fel öt új satút a vagonosztályon, hogy megszűnjék a mászkálás. Szovjet munkamódszereket kell általánosabban alkalmazni, a szakoktatásba, a szakmai továbbképzésbe minél több dolgozót bevonni...

Tíz, húsz, harminc, ötven, majd annál is több javaslat vált gyakorlattá.

— De azért ez nem is volt kicsi dolog — mondta mosolyogva Faur — amikor a régi hangoskodók felmentek a pártbizottsághoz. Zsebükben a boríték, benne majdnem duplányi fizetés, meg a prémium. Mind a kettő arról beszélt, hogy lehet többet is, meg selejtmentesen is dolgozni. Nem erővel, hanem ésszel. Csak annyit mondtak: igazuk volt az elvtársaknak. S nem ezt a pár szót szégyelték, hanem azokat, amiket régebben mondtak.

Közben előkerült kísérőm is, Luca Tiberiu elvtárs, elbúcsúztunk a szerelőcsarnokbeliektől.

Az éjszakai autózás is sokat segített — folytatta Luca elvtárs a beszélgetést ott, ahol épp az imént abbahagytuk. Már az udvaron, a majdnem kész vagonok közt járunk. Nézzük, hogyan szerelik fel az asztalokat, a hamutartókat, függönyöket. Az új kocsikat körülzümögí a munka mindenfelől áradó zaja. Ez Luca Tiberiu szavainak is kísérőzenéje.

Az úgy történt, hogy az igazgató elvtárs egész napi munkája után, este megegyeszer leellenőrzött mindent. Így vette észre az egyik éjszaka, hogy az igazgatóság egyes utasításait a technikai-adminisztratív felelősök nem hajtották végre. Nem volt még biztosítva a másnapi zavartalan anyagellátás, a megrendelések, a bank... mindenből maradt egy „kicsi” másnapra, csak annyi, hogy a „magja ki ne vesszen”. Ő nem fogta fel ilyen kedélyesen a dolgot. Azon melegiben autót küldött a különböző osztályok felelőseiért. Ki a me-

leg ágyból, be az üzembe. Együtt dolgoztak egész éjszaka, amíg a munkával el nem készültek... De ez még régen volt. Majd egy éve.

És azóta?

— Azóta? Ami csak az üzemen mulhat, mindent elvégzünk. Tervelmaradás? Ismeretlen fogalom már nálunk. Terven felül még számtalan személykocsit és nyolcvannyolcüléses új típusu személykocsit terveztünk...

Régi és új, meg újjáépített üzemekben és épületek között járunk. Műhelyekben, irodákban és az udvaron munkásokkal, tisztviselőkkel találkozunk. Mindenki siet. Sürgős a munka. A Georgij Dimitrov vagongyár dolgozói vállalták, hogy a Nagy Októberi Forradalom évfordulójára, és Pártunk II. Kongresszusának tiszteletére, november 7-re befejezik ezévi tervüket.

Munkavállalás — újabb küzdelem. Mióta a vagongyár megépült, mindig küzd és mindig a Párt vezetésével küzd a munkássága. Régen a darab kenyérért, a szabadságért. Felszabadulás előtt a fészketvert vasgárdisták ellen, augusztus 23-a óta az újjáépítésért s a munka termelékenységéért, a tervteljesítéséért. Minden harc más és más, csak egyben hasonlítanak: a Párt vezetésével mindig győzedelmes.

Ismét a zsúfolt pályaudvaron vagyok, útra készülök. Mennyien utaznak! Soha munkásember nem kélt útra a multban, hacsak nem állást keresett. Különbön egész életét szülővárosában, szülőfalujában élte le. Most dolgozók érkeznek nyári szabadságukról, mások évi pihenőjükre indulnak, rokonokat látogatnak, hivatalos küldetésben vannak, kongresszusra, konferenciára mennek.

És mennyi megrakott tehervagon közlekedik! Építkezési anyagokat, élelmiszert, ruházati cikkeket hoznak-visznek, egyre szaporodó üzeimeink, építő telepeink számára nyersanyagot szállítanak. Népes, forgalmas, izgalommal terhes az állomás. Békés háború idején élünk, amikor a munka termelékenységéért folyik a csata. A munka termelékenységéért, ami a mi új társadalmi rendünk szempontjából a legfontosabb, a legfőbb dolog.

A vagongyáriak ezért viaskodnak sé ezért diadalmaskodnak.

(Erdély)

A KELEBIAI ÚTON

Az ember a nyelvét majd ketté harapja, akkorát zöttyen a Jeep. Pedig alig húsz kilométeres sebességgel halad. Kegyetlen rossz az út; a parasztszerek mind föltörték a követ. Néhol három-négy suk-
kos is lehet a gödör, de most nem lehet látni a mélységét, mert elta-
karja a latyak. Amikor behuppanunk, kétoldalt messzire löttyen a
víz, azután, amikor elhaladtunk, lopakodva visszasonpolyog és to-
vább ássa a gödröt — és ki tudja milyen mélységeket ér el még, ha
az ember engedi.

Egy esztendővel ezelőtt még volt autóbusz-járat a város és a
tizenkét kilométerre levő határmenti tanyafalu között. De az idén
már nem adott autóbuszt a Dinamó közforgalmi vállalat, azt mondta:
nem fogja összetörni gépkocsijait ezen az istenverte gyatra úton.

Most a hetipiacra bezöttyögő parasztkocsikon, a traktorokon és
ezen az egy Jeepen kívül más jármű nincsen, ami ezt a tizenkét kilo-
métert megrövidítené. Hacsak a kerékpárt nem számítom annak,
mert vásár- és ünnepnapon este, amikor a sötétség már úgy rátele-
pedett erre az útra, akár a korom, nem egyszer láttam, zihálva hajt
a legény a városból hazafelé, és hátul mögötte, a kemény csomag-
tartón ül a lány. Színházban, vagy moziban voltak — s utána tizen-
két kilométeres sötét út.

A nagy zöttyögések között útközben arról beszélünk, hogy milyen
szívesen járna ez a nép a városba, ha valamire föl lehetne kapasz-
kodni.

— Meg hát, ha jobb lenne ez az út és járna hozzánk az autóbusz,
akkor maguk is sűrűbben járnának ki hozzánk? Ugye? ... Mert sok-
szor várjuk ám mink az előadókat ...

— Miért nem javítják meg maguk az utat?

A sofőr legyűnt.

— Miért? ... Több mint egy millióba kerül kilométere. Honnan
vegyünk most egyszere ennyi pénzt?

Ez bizony nagy gond.

— Már annyit törtük rajta a fejünket, hogy mit lehetne csinálni — enyhíti a sofőr a helyzetet — de, tudja vannak fontosabb dolgok is, nem éppen az a legelső, hogy kiflaszterozzuk a városba vezető utat... Azt mondta a Pájó, ha az idén nem, akkor gyüvőre... Addig meg hát ugráljuk az árkokat, mint ezt is itt, e...

De nem sokáig kellett már így tekeregnünk, kerülgetve a gödröket, mert megérkeztük Kelebia alá s itt már homokos és száraz az út. Rá is kapcsolt ez a tetőtől talpig olajtól maszatos legény és a sebesség emelkedésével párhuzamosan derült mosolyra az arca.

Még világos délután volt, amikor megérkeztünk Kelebiára. Vékony felhőfátyol mögött a látóhatár szélén ücsörgött a nap, a barázdák között vagy nyolcvanan iparkodtak a szövetkezetiek, hogy a sötétség beállta előtt „kihajtsák a sort”.

Éppen szünet volt és a rámpás édeskés illata terjengett a pincék körül

NEVE: „ÚJJÁSZÜLETÉS”

Így hívják a kelebiai szövetkezetet.

— Valaki azt mondta az emberek közül, hogy a tanyafalu lelke. Nem kereste rá a szót, csak úgy kibuggyant belőle, mint amikor az embernek hirtelenében őszinte szó jön a nyelvére.

Pár esztendővel ezelőtt nagyobb volt, aztán — hogy jött a törvény — akik akartak kimentek belőle, hogy csak úgy mint régen, a maguk gazdái legyenek. Jó gazdák, rendben tartják a földet, a homokot s néha arra néznek a szövetkezet felé:

„No most mire viszi nélkülünk.”

Mert egynéhány igazán jó dolgos kéz távozott.

Hát azért az „Újjászületésiek”, ha most kevesebben is vannak, kitétek magukért. Ezt csak akkor láttam, amikor szétnéztem a portájukon.

Ma s z á z h ú s z család teszi ezt a szövetkezetet; százhusz erős, kemény homoki család — mert a homoki emberek nagyon szívós és jó munkabíró emberek. Bizony a homok, ez a pergő sárga talaj úgy fogva tartja az embert, hogy mozogni nem tud tőle, mert ha nem vigyáz, elillan, vagy „előnt” mindent, akár a folyó vagy a tenger.

— Ha ennyi az ember, mennyi a homok és a föld? — kérdem.

— 1300 hold szántó és 140 hold van szőlő alatt.

— És erre csak százhusz család?

— Több. Mert az idén 320 munkaszerződést kötöttünk. Privátok is dolgoztak nálunk... Minden esztendőben többen jönnek.

Megint a földre terelődik a szó. Szántó és a szőlő. Ismerve a futóhomokot, most az a kérdés, mennyi lehet ebből parlagon.

— Semmi, egy talpalatnyi se — mondja L. K. igazgató — ha csak a ligetet, meg a mesterséges tavat nem számítjuk annak. A többi már mind termővé szelídült. Még az a 30 hold futóhomok is a határzónában; teleraktuk gyökeres vesszővel. Két év múlva az is terem s akkor bizony kevés lesz már a 40 vagonos pince. Azt is köll újat építeni.

Ilyenek hallatára az ember igyekszik elismerő szavakat keresni, motyogok is valamit, de szeretnék a dolgok mélyére pillantani. Mondjuk azt meglelni, hogy mi ebben a szövetkezetben az „újjászületés”. Híre már rég túljutott Szabadka határán, pedig itt nem is történtek csodák, csak egyszerűen az a helyzet, hogy az embereknek kezükre áll a munka és nem hagyják meg a parajt se kihasználatlanul.

Azt hiszed, hogy ez a maroknyi közösség csak bor- és magtermeléssel foglalkozik és örül, vagy megelékszik azzal, hogy ezt is kiadja ez a komisz homok.

— Nem komisz a homok. Tud olyan jó is lenni, mint az az áldott fekete anyaföld. De még mennyire, hogy tud.

Itt van. Mi nőtt ki ebből a homokból.

Van állattenyészetünk: 130 darab szarvasmarha, 260 birka és 1000 fajsértés. Tejtermékkel dominálnak a szabadkai piacon.

És tovább...

Konyhakertészetünk 16 hektáron terem, és dúsán terem a homokon, mert mesterséges esővel szórják be a termőfelületet. Hosszú csövezetekkel három hidrálás dolgozik és egy 24 óra alatt 25 milliméteres csapadékot ad a 16 hektárnak.

— Csak ilyen mesterséges esővel tudtuk elérni a homokon, hogy az idén (1955-ről beszélünk) 10 vagon paprikát, 6 vagon paradicsomot exportált a szövetkezetünk.

Az öreg tehenész is közbeszól, hogy kiegészítse az igazgató szavát:

— Meg egy vagon sajtot is kiszállítottunk. De olyan sajtot, hogy megnyalta utána az ujját az, aki abbul evett...

U. J. barátom, a költő már vagy tíz év óta ismeri ezt a szövetkezetet. Terepmunkában Kelebia is az ő körzetébe tartozik. Nemcsak az emberek, de a gyerekek is megismerik már, ha erre jár. Azt mondja:

— Azt kérdezd meg L. K. elvtárstól, mi a titka annak, hogy mindig a legjobb árakat érik el a piacokon.

Jót nevetnek erre mind a szövetkezetiek.

— Mi a titka? — veszi át a föladott szót L. K. elvtárs — hát mi lenne más, mint a portéka. Ha jó a sajt és tiszta a tej, (nem szedik le róla a tejszínt, mert van szívük jót adni az embereknek) akkor megadják érte a legjobb árat is. És ez köll a munkásembernek, hogy megadják, ami a munkájáért jár...

A piac az nagy dolog. A munka kézzelfogható eredménye ott mutatkozik meg igazán.

— Külön adottság kell ahhoz, hogy valaki kiismerje a piac természetét. Ezek olyan emberek — mondja U. J. — hogy a piac lélegzetét is ismerik...

MEGINT AZ ŰT

— Hogy tudják a piacot megközelíteni ilyen gyatra úton?

— Hát rosznak rossz, de azért még mindig lehet rajta hajtani.

— A tejfölből vaj lesz, mire beérkeznek.

— No, no! Vigyázunk mi arra.

— Nem tudom, hogy lehet-e.

A pince előtt, ahol beszélgettünk, az emberek összenéztek. Egy borostáskepű öreg bácsi nem állhatta szó nélkül.

— (Mink nem parasztszekéren visszük a portékát, hanem traktor-pótkocsin meg kamionon. Ne feledje ám azt se, hogy ez a legjobban gépesített szövetkezet a járásban, oszt a gumikerekek csak könnyebben átlélik az árkot. Nem igaz, Pájó? ...

Mind egyszerre helyeselte az öreg szavát.

Ez tetszett is az öregnek, mert utána egyhajtásnyire leszalajtott vagy félliter rámpást a mellettünk álló vödörből.

Ha már a gépesítésnél tartunk, megjegyzem: nem a legjobb, hogy a tanyafalutól, a szövetkezeti majortól hat kilométerre van a gépállomás.

— Ez má' igaz! — szolt megint az öreg. — Ide nem tehattük a szabad ég alá. Meg aztán kukoricaszárbul mégse szoktak gépházat építeni. Nem igaz, Pájó.

Látom én, hogy egyhúron pendülnek ezek a szövetkezetiek, de a szó életigenlő értelmében pendülnek és most már azt szeretném tudni, mennyi a gép.

— Van négy traktorunk, eke hozzá, pótkocsik, egyszóval ami köll.

— Ez még nem minden — mondom, — mert a szmederevői szövetkezetben, ahogy a tőkéről leszedik a szőlőt (mert csak az megy kézzel, hogy leszedik) attól kezdve, szóval a mázsálástól kezdve minden villanyra megy, egészen a földalatti üveghordóig. Nem tekerik

ők se a darálót, se a prést, villany hajtja nekik a mustot le a pincébe, s amikor bor lesz belőle, oda áll a szövetkezeti pince elé a vonat, és villannyal töltik meg a ciszternakocsikat is... Az gépesítés!...

Az öreg megcsóválta a fejét.

— Nem mondom... Maga látta?

— Igen. Ott aztán nem folyik el egy csöpp bor se.

Erre megszólalt L. K. elvtárs.

— Igen, de az ötvenesztendős szövetkezet, mink meg alig munktunk öt esztendősek. Az idő mégis csak idő.

— Igen ám — mondom — de a szmederevói gépek legnagyobb része 54-es modell. Most vették, nem ötven esztendővel ezelőtt.

— No, abba nálunk se lesz hiba — tromfolt rá az öreg — mert gyüvőre mink is veszünk. Nem igaz, Pájó!

Igy ugrasztotta ki a beszélgetés a jövő évi tervet a bokorból. Ez a kemény munka valamennyi pénzt mégis csak összehozott. Még a szűkölködés is segített, (mert a saját szájuktól vonták meg ezt a falatot) hogy most már meg is rajzoltathatták az új gépműhely tervrajzát (az irodában már meg is láthatja az ember, ha akarja); sokáig vártak rája, de most megveszik a kombájnt a traktor-vetőgépet, ebből, kettőt vesznek, azután ugyancsak ötvenhatban egy agregát-kukorica-vetőgépet — és

— ... egy autóbust is veszünk, hogy legyen mivel bejárni a városba.

— Autóbust?

— Igen.

— És ha tönkreteszi ez az út?

— Egy darabig még kerülgetjük a gödröket, mint az okos ló, aztán mink egy kicsit, a város egy kicsit, oszt olyan út lesz itt a jegenyesorok között, hogy belát rajta egészen a városig...

RÁDIÓHANG A SZŐLŐBEN

A szüretelők éppen a munka befejezéséhez közeledtek, amikor kiértünk a szőlőbe. Az őszi időkben ki így, ki úgy volt öltözve, ez a csoport úgy mutatott, mint ezek a hervadásnak indult szőlőlevelek. Egynéhány lányon férfinadrág feszült

— Ennyi fiatal egy rakáson, szüret is van, szép aranyos színekben vibráló alkonyat, és senki sem dalol. Ilyenkor Szerbiában vagy Boszniában betölti a hegyeket is. Itt semmi...

— Ezek nem olyan dalosak — mondja L. K. elvtárs — akkor dalolnak, ha mulatságra mennek. Pedig a gyerekek tanulják a dalt az iskolában.

(Ha valaki ennek kikutatná a nyitját, és fölvágná ezeknek az ifjú sziveknek a „nyelvét”, hogy utat nyisson a melódiáknak, nagy szolgálatot tenne vele. Mert nagy szolgálat az, ha valaki életörömmel ajándékozza meg az embert!)

Majd elámultam, amikor megálltam egy-egy tőke mellett. Hát legalább egy kosárra való szőlőtől roskadoznak a venyigék.

— Ez aztán igen. Biztosan locsoltak vagy tízszer is, hogy ilyen szépen megmaradt.

— Tízszer?! Ugyan. Az kész pazarlás. Az öreg budárok rögeszméje az a sokszori locsolás. Egy istennek nem engednének belőle, csak pazarolják a kékkövet, drága kékkövet. Mi mindössze négyszer locsoltunk.

— Négyszer?

— Igen. Állandóan figyeltük a szőlészeti és gyümölcsészeti intézet jelentéseit, s amikor a noviszádi rádió bemondta: adj neki. Locsolás. Négyszer mondta be — és itt van a szőlő...

Ha most én hirtelenében ceruza, papír és logarléc nélkül számolni tudnék, ki tudja mekkora lenne az a szám, amely kimutatná, csak itt, a mi szőlőtermő vidékünkön, hogy mennyi kékkő és mennyi drága munkaerő, munkanap ment veszendőbe, csak azért, mert hát az „öregek így tanították”?!...

A MAJORBAN

Nem volt elég szék, így hát az íróasztalra ültünk — a majorsági irodában — hogy pislogó körte fényében beszélgessünk egy kicsit Kelebia dolgairól.. A szövetkezeten belüli és a szövetkezeten kívüli dolgairól.

Túrót ettünk és bort ittunk rá. Kétéves kelebiai rizlinget.

Egyszerre kigyulladt az arcunk.

A kelebiaiak mosolyogtak.

— Ebben több a vaj, mint a túró. Maguk ilyen pazarló emberek?

Az élcre találó volt a válasz.

— Ezért van nekünk jóhírünk a piacon. A vevő jót akar, s ha jót kap, azt megfizeti.

Jót neveltünk. Majszoltuk a puha, vajjas túró, ki szerbül, ki magyarul mondogatta sorra a véleményét.

Szerbek és magyarok élnek ebben a tanyafaluban. Kétnyelvvel élnek, mindegyik beszéli a másik nyelvét. Egyik percben magyarul beszélünk, a másikban szerbül.

Megjegyzí mellettem valaki:

— Még a nyelvek lelke is közel férközött egymáshoz ...

„TANITÓNÓ”

A szövetkezeti otthonban már több a fény. Ügylátszik a szabadkai villanytelep megszánta a tanyavilágot s nem akarja, hogy megvakuljon a pislácsszerűen égő körték mellett. (A csúcsban, amikor a nagy üzemek faló gépei mellett a város testén is kigyúlnak a fények, mindenkinek kevesebb jut a fényből és ha ezt meg is értjük, mégis közös erővel szidjuk a villanytelepet.)

— Több fény kellene a tanyafaluba!

B. Z. tanítónő szép barna szemeivel igent int.

— És több könyv. Több betű.

Jó lenne, ha valamit tennénk, hogy a szellemnek is szélesebb legyen az útja. Valahogy úgy zötyög erre a szellem is, s el-elszakadozík, mint a mi Jeepünk azon a gidres-gödrös úton.

— Az ember sokszor olyan szépeket kigondol —

Igy a válasz:

— És nem tudja megvalósítani.

Csak úgy részletben, darabokban, mert mindig első a kenyér s csak azután jön a szellemi táplálék. A betű, a könyv, a művészi játék, a dal ...

— Mondja — faggatom a tanítónőt — járnak a gyerekek iskolába. Mert itt a tanyavilágban hajlamosak az emberek arra, hogyha a gyerek már használni tudja a végtagjait, munkába állítja. És hogy a fejében mi marad vagy mit gyújt magának, az másodrendű kérdés. Itt nagyon sok gyereknek nincs gyermekora. Hamar munkába fogják, koravén lesz ...

A tanítónő hallgat. Mint aki találva érzi magát. Egy kicsit ő is ludas benne (gondolom, de ezt nem mondtam ki), hiszen rábízták.

Ó! Mit jelent e szó?! ... Egy egész nemzedéket.

Rábízták, hogy ne locsolja kilencszer-tízszer a szőlőt, amikor négyszer is elég; rábízták, hogy a gépet többre becsülje, minthogy látástól vakulásig görnyedjen és agyondolgozza, vagy elkótyavetyélje magát; rábízták, hogy tudatosítsa bennünk, nemcsak testileg, hanem szellemileg is fejlett embert és anyát kér a holnap...

A tanítónő erre azt mondta:

— Sorra jártuk a szülőket, és magyaráztuk nekik, mit jelent az iskola. Ne vegye ki a gyereket az iskolából, mert nemcsak hogy megbüntetik, hanem a saját gyerekének, akit annyira szeret, pótolhatatlan károkat okoz... Nem mondom, voltak, akik meghallgattak. Az idén már kevesebb gyerek maradt otthon kanásznak. **K e v e s e b b.**

Nézem a tanítónőt. Fialat. Fialat élet. Itt él a tanyavilágban és — nem ömlik belőle a panasz. Pedig idelátszanak a városi fények az ég alján.

Őszintén szól most, mert megtaláltuk a legőszintébb hangot.

— Tudja, én nemcsak tanítónő vagyok, hanem olykor orvos is. Ha van valami baj, hozzám jönnek az anyák. Kössem be a gyerek sebét. Adjak valamit, mert láza van, félrebeszél. Gyöngyözik a homloka. Viszem a lázmérőt, meg táskámban az orvosságot a tanyára.

Amikor kiérek hozzájuk, megnyugodnak... Másnap, harmadnap meggyógyul a gyerek... Sokat tanultam itt... A könnyebb betegségeket magam is tudom gyógyítani...

Lám, ezért kevesebb az iskolából kimaradó gyermekek száma.

— És a könyvek? Az egyesületi könyvtár?...

— Majd egy éve, hogy nem vettünk könyvet. De most van pénzünk. Harmincezer dinárt kapunk a szövetkezettől. Persze az a kérdés, hogy ebből mennyit emészt fel a kultúregyesület egyéb anyagi gondja...

De nemcsak a könyv, az olvasó is gondot jelent. Az olvasó...

A tanítónő mosolyog.

— Az én diákjaim jó szervezők. Ők viszik a könyvet a szülőkhöz s közönyösen olvassák, ilyenkor, télvíz idején...

A diákok. Ezek a tanyai elemisták a könyv szolgálatában?

— Igen. Ők a kezdeményezők. Azután már a szülők is küldik őket.

— — — — —

Ha az ember arra gondol, hogy könyvkiadóvállalataink raktáraiban milliós értékekben áll a könyv és itt meg kevés, akkor...

... A tanítónő gyerekeket gyógyít és könyveket küld a tanyákra.

Ma... Holnap...

És holnapután...?

PERGŐ HOMOK

Az ember a nyelvét majd ketté harapja, ha erre a Jeepre ül...

Mi ez az út ehhez a homoki élethez képest?...

Irodalmi estét tartottunk a szövetségi otthonban. Szerb és magyar nyelven fölváltva olvastunk föl kétnyelvű közönségnek.

A magyarnyelvű fölolvasás után egy szerb elvtárs odalépett az előadóhoz:

— Bogami, ono, što ste čitali — to je istina.

Aztán hozzáfűzte:

— Znate, sve sam razumeo.

— Valamennyi folyóiratot, amit a hónapunk alatt magunkkal vittünk, mind megvették. Asszonyok, lányok, legények, parasztok, budárok...

Kemény, kidolgozott kezek vették át a hófehér papírra nyomott folyóiratot.

Amikor búcsúztunk, akkor láttam, hogy a jelenlévők soraiban ott ült az olajtól tetőtől talpig maszatos sofőr is.

— — — — —

Ezek az emberek jól megkötötték a pergő homokot.

Most már terem...

Kelebia, 1955 őszutóján

Szirmai Károly

A nagy káder írója

A szabadkai gimnáziumba járt Kosztolányi Dezsővel és Csáth Gézával, első írói próbálkozásai az ő indulásuk idejére esnek.

Bizonyára ösztönszerűleg hathatott rá példájuk és sikerük, de a megnyilatkozás, a rögzítés és közlés vágya — az érvényesülés — amúgyis kezébe adta volna a tollat. Ezt igazolja írásfejezeteinek novellisztikus fölépítése és a városi ember nyelvéhez közelálló stílusának gördülékenysége.

Ennek ellenére, többnyire egyszinten mozgó és belső fejlődést nemigen mutató írásai arról árulkodnak, hogy az írás nem volt neki életszükséglet, nem úgy, mint a szintén orvosíró Szenteleky Kornélnak, inkább kedvtelés, kellemes időtöltés, szórakozás, melyhez napi profán elfoglaltsága után menekült, mint mások régi szeretőjükhöz — tokbazárt gondonkájukhoz vagy hegedűjükhöz, hogy megszólaltassák rajta árva lelkük hangjait.

Korábbi műhelytartalékjaiból élt, azokat újabb szerzéssel nemigen gazdagította — orvosi elfoglaltságánál fogva nem is nagyon volt rá ideje — többnyire biztos, betanult mesterfogásait alkalmazta, vajudás, keresgélés, tétovázás alig érzik írásain, csak a többetkarás hagyott itt-ott verejtéknymot. (Mint pl. a gazdag alak-sorozatú és sikerült figurális megjelenítésű „Érettségi találkozó”-ban).

Noha írói indulása arra az időre esik, mikor a Nyugatosok forradalmi gárdája, diadalmasan előretörve, bevette az egyhelyben-topogó öregek szívósan tartott állásait, és nemcsak új hangot és tárgykört vitt a magyar irodalomba, hanem elfordulva a túlnyomóan szórakoztató irányzattól, súlyosabb, mélyebb rétegekből szaggatott problémák után nyúlt. Munk Artur, hajlamait követve, kitarzott a nagyközönséget kiszolgálóbb s az akkori magyar újság-irodalomra oly jellemző könnyed és könnyű fajsúlyú írásoknál, me-

lyeknek nyoma későbbi művein is meglátszik, s melyek nem egy biztatóan induló írói pályafutást törtek derékba.

Mig Kosztolányi Dezső és Csáth Géza már indulások elején új, egyéni veretű hanggal jelentkezett, bonyolult és neuraszténiás művészetében pedig egy Nyugattal is rokonságot tartó sokszólamú európaisággal, Munk Artur lelkialkatánál — egészséges életszemléleténél és életátérzésénél fogva — kitaposottabb, a mindennapi életben járhatóbb utat választotta, a vele vagy körötte történő eseményeket nem összetettségükben, elemzőn szemlélve, hanem ahogy az adott pillanatban látta, megragadta, s az emlékezet fényképezőgépét — ezt a szeszélyes masinát — elkattintva, lerögzítette. Hogy az előhívott kép aztán mégsem felelt meg az eredetinek, azon nincs mit csodálkozni, mert az emlékezet is szeret retusálni, és torzítani, meg az író is, Munk különösen hajlamos arra, hogy alakjait, nem mindig írásainak előnyére, görbe tükörbe mutassa be, hibáikat, jellemkinövéseiket, nevetségességig fölnagyítva, gúnnyal is aláhúzva, de a maró vitriólos megbélyegzést izléssel, mértéktartással elkerülve. Írói egyéniségének e jellemző vonása társadalombíráló beállítottságának folyamánya.

Noha alakjai ábrázolásánál bőven él sajátos fanyarkás humorrával, s szereplőit nem egyszer táncoltatja a nevetségesség ríktő jelmezében, hahotára nem fakaszt, csupán megvetést, méltatlankodást, fölháborodást vált ki, anélkül, hogy érdeklődésünket csökkentené.

Módszere, hogy nem szeretett sokáig időzni egy helyben, nemcsak szórakoztató szándékából eredt, hanem nagy orvosi elfoglaltságából is, mely megkövetelte, hogy az egymást sűrűn váltogató betegek vizsgálata során, szinte kapásból vágja ki a kórmeállapítást. Az orvosi gyakorlat annyira beleette magát, hogy írásban is rövidsége szoktatta.

Az egymásbaszótt vagy kapcsolat nélkül egymásrakövetkező történeteknek jly siettetett előadása szükségszerűen magával vonta a beleélés és elmélyedés elhanyagolását, s az író figyelmét a gyorsabban megragadható, könnyebben rögzíthető külsőségekre fordította. Ennek következménye, hogy írásaiban többnyire csak az események felszínhullámzásáról kapunk képet. Könyveit ezért mindenki élvezettel olvashatja.

Szintje általános emberi, gyéren szórt gondolatai nem elgondolkoztatóak, társadalombírálata azonos lehetne bármely igazságtalanságon fölháborító, becsületes, értelmes emberével.

Tárgykezelése több helyen — csökkent igénnyel — inkább a memoár- és újságíróval tart rokonságot, mint az íróval. Benne is megvan, ami az újságíróban: friss, gyors, érdekes, magávalsodró —

történetei még ma is őriznek valamit akkori időszerűségükből. Újra előveheted, újra elolvashatod őket, nem fogod unni, mert hagytak benned mélyebb nyomot — elfelejtetted — csak zavaros emlékfelhő kóvályog agyadban a könyvről, kivéve néhány maradandóbb részletet. Pedig azt mondják, a jól, művészileg megírt könyvet nem lehet elfelejteni, még részleteiben is kísért, visszajár.

Munk műveinek másik sajátossága, hogy bár sok bennük a tragédia, néhány átérzettebb rész kivételével, (mint pl. Virágné értesülése fia elestéről), emberek, családok, tömegek sorsai nem tudnak bennünket megindítani, még kevésbé megrázní. Az író sorai eszünkhöz szólnak, s nem szívünkhöz. Nem érezzük, hogy a sorsok fölött tragédia lebeg, sűrűn, nyomasztóan, mint egy nehéz, fekete gyászfelhő. Közismert, hogy Flaubert, Maupassant látszólag a legnagyobb érzéketlenséggel és tárgyilagossággal ábrázolták alakjaikat, s mégis éreztetni tudták a földresújtó végzetet, a tragédia levegőjét.

Munk nem tudta a tragédiát hangulatilag elmélyíteni. A tehnikát is elhanyagolva, majdnem úgy ír róluk, mint egy gyakorlottabb újságíró valamely eseményről, hozzáfűzve állásfoglalását, társadalmi igazságtalanság kiváltotta méltatlankodását, felhördülését, felháborodását. A műértőbb olvasó ilyenre csak eszével reagálhat, — azonos véleményt alkotva és tudomásulvéve egyesek vagy családokat ért tragédiákat.

Munk, aki a „Hinterland”-ban, legjobban felépített, legegységesebb és legirodalmibb művében, takarékosan adagolt, rövid és pontos becsapódástú mondataiban oly biztoskezü realitással tudta alakjait ábrázolni, s aki oly találó szavakkal tapintott rá szereplőinek fonáságaira, jellembeli elferdüléseire, elvesztette érzékeltető képességét, ha tragédia megírása került tollára. Bármennyire is sajnálnivaló pl. a tizenkétgyermekes Bakainé a „Hinterland”-ban, az „Égi kitüntetés” c. fejezetben, nem tud bennünket megkönnyeztetni. Csak egy jó és okos ember józan, csöppet szomorkás, rezignált szavait érzem benne, mintha elsatnyult volna az író emberi fájdalom iránti érzéke.

Aki öreg orvosokat hallott halálról, részvétről, sajnálatról beszélni, ezen nem csodálkozik. Mert szerintük az ember — még a kedvesebb is — a meghalás pillanatában már csak hulla, részvétre, sajnálatra már száradt a szív. az emberiséget csak a tiszta lánggal világító értelem lámpása őrzi és táplálja.

Így kell Munkot is tekintenünk, az esetekkel szembekerülő orvost, a megfigyelőt, a megfigyelt jelenségekből következtető gondolkodót látva benne, s ugyanígy ítélve meg benne az író is, intuíció helyett, az érzékelhető valóság-kínálta anyagból igyekszik a gondolkodás műhelyében kiépíteni megformálni alakjainak jellemét.

Bármít is írt „Köszönöm addig is” c. visszaemlékezéseiben a beteg orvosról, ha nem annyira egészséges életérzésű, ha benne is lett volna több-kevesebb neuraszténia, ha nem satnyul el az emberi fájdalom iránti érzéke, s ha nem csupán értelmére, okosságára támaszkodik, hanem élni tud alkotás közben intuícióval is, kétségtelesen időtállóbb művek őrzik emlékét, olyanok, mint pl. a beteg Kosztolányiról szóló, erős mértékkel tartott, magasszínvonalú írása, a „Hinterland”-nak néhány hibátlan valóságérzéssel fölépített fejezete.

Mig Munk a megfigyelés szilárd talaján áll, mig tapasztalat a segítőtársa, mig példák után igazodhatik, s a maga lelkéből is adhat, pótolhat, kölcsönözhet, addig nincs baj, de ha a fejlesztés írói munkája kerül eléje, ha az alkotás messzibb, nehezebb területére ér, biztossága meginog, ábrázolása hitelességében gyöngül, sőt teljesen elvész.

Az intuíció és beleélés hiányát sínyli a „Hinterland” néhány hibás jellemfejlesztése, különösen a hadigazdaggá lett Kávé Mátyásé és feleségéé, valamint Berkó Etáé, a gépirónőé és Cserreghy banktitkáré.

A többször bukott és újra talpraállt Kávé Mátyás pl. már indulása elején gyanús. Még inkább azzá válik tollasodása, fölfelé kapaszkodása idején. Régi gettómaradványokból, szűk, tüdőszorító, egészségtelen városi utcákból láttunk az első világháború idején elősettenkedni a gyámoltalanság, ügyefogyottság félenken tapogatózó jellemében ily eszes, ravasz, agyafurt, mindenhová utat-találó, dugott pénzzel mindenütt ajtót-nyitó, páratlan üzleti érzékkel megáldott alakokat, akiket — meggazdagodásuk csúcspontján — méltóan egészített ki arvenűségben még rajtuk is túltevő hájas, terebélyes feleségük, élénken emlékeztetve a későbbi Kávé Mátyásnéra, (csak szeretőtartásban nem.) Ott tévedett azonban legnagyobbat az író, mikor a két embert, gazdagságukkal valósággal berugatva, alapjellemtől teljesen elütő, lehetetlen tettekbe ragadtatta, mintha ezúttal sem tudott volna ellenállni túlzásra, mesterséges felfokozásra való hajlamai kísértésének.

Ugyaníly elemzésnek vethetném alá Berkó Etát, Áldori vezérigazgatót és Cserreghy titkárt is, aki affektált mozdulataival inkább egy szépenfésült parkett-táncost juttat eszembe, mint egy banktisztviselőt. Áldoriról és Berkó Etáról csak annyit, hogy szerelmükben, jobban mondva szekszuális kapcsolatukban, van valami másoltság, párbeszédekben pedig szájbaadottság, ami máshol is érezhető.

Legerősebben ülnek helyükön a hinterlandtisztiek, akik közül különösen az aranyérrel operált Falta kapitányt, a szigorúan vorschiftostruntz alezredest s a zsidó apját szégyenlő Bichler ezredorvost pompásan ábrázolja. Hiteles a többszörösen kitüntetett s jellemével is kiemelkedő Nagy István portréja, valamint a főhőse,

Stein Leóé, aki a véletlen közrejátszásával a hinterland biztos fedezékeiben húzta meg magát majdnem a háború végéig, s akinek viszsztatérő lelkiismeretfurdalásaiban mintha az író vádoló szavait és ítéletét hallanók.

A hinterlandéletről, panamáiról, országhelyzetről, frontállásról, üzérkedésről, a dekkolás és öncsonkítás különféle furfangjairól Munk bőven tájékoztat, éppúgy mint a „Köszönöm addig is” c. művében fölhasznált „Nagy káder” c. visszaemlékezéseiben a forradalmi Oroszországban tapasztalt élményeiről.

Legutolsó könyve, mely éppannyira nem regény, mint a részben alapjául szolgáló „Nagy káder” sem, valójában nagyon lazán összefogott, s bele nem tartozó elbeszélő részletekkel földuzzasztott önéletrajz, mely bár végesvégig leköti érdeklődésünket, (s nem egész valószínűen bekapcsolódik több emlékezetes eseménybe, mint pl. a Titanic elsüllyedésébe, vagy a cári család kivégzésébe), csupán néhány részletében irodalom, egészben azonban könnyű, szórakoztató olvasmány, s noha Munkot csábíthatta megírására Axel Munthe és Cronin példája és sikere, könyve meg se közelíti pl. Muntthe orvosilag tágabb látóhatárú, költői lírával érezett és festői tájképekben is gazdag visszaemlékezéseit.

A háborús emlékirodalom jelentősebb műveitől is elválasztja elnagyoltsága, adatainak fentartással vett hitelessége, de különösen a mélyen beleélő, művészi megírásának hiánya. (Mennyire más, pl. Kuncz Aladár feledhetetlen „Fekete kolostor”-ának megrázó emberi ábrázolása!)

Nagyon érdekesek a könyv rövid, csattanóval záruló, anekdótászerű orvosi esetei.

Kétségtelen, hogy a nagy népszerűségű „Köszönöm addig is”, mint szórakoztató olvasmány, mindig számottarthat a közönség érdeklődésére, még ha művészi színvonalon meg sem közelíti másik népszerű írónk, Majtényi Mihály nem kevésbé szórakoztató „Garabonciás”-át és „Bige Jóska házasságá”-t.

Munk világító emberségét és nevét néhány keményen vésett írása, s „Hinterland” c. regénye maradandóan őrzi.

MAJTÉNYI MIHÁLY:

BIGE JÓSKA HAZASSÁGA

Majtényi Mihály szinte szemünk látára s az utolsó öt év alatt nőtt azzá, aki ma: a Vajdaság legnagyobb és legízesebb mesemondója. Különösen utolsó regényeiben, ezek közt is „Bige Jóska házassága”-ban, noha már az „Élő Víz”-ben is többször ízelítőt kapunk kialakulóban lévő elbeszélő egyéniségéről s hozzáilleszkedő sajátos stílusáról. (Csak a klímprozó kántor ábrázolására kell gondolnunk).

A multnak ez a megszépítő vándora, régi vajdasági tájainkon való barangolásaiban, emlékei és élményei közt tallózva, páratlan mestere annak, hogy kell eltüntetni a történettől elválasztó több évtizedes távolságot, s alakjait annyira közelünkbe hozni, hogy ne érezzük elmultságukat, s fejezetről-fejezetre, fokozódó érdeklődéssel várjuk a velük történő újabb eseményeket és viszontagságokat.

Ezt a meghitt, szinte otthonos közvetlenséget nemcsak azzal teremti meg, hogy kedvénk telepedve, mint valami csendes pipázgatás közben derűsen emlékező öreg mesemondó, első személyben meséli ez a felidézett történeteket, hanem ahogy látja, szemléli a dolgokat és embereket, s ahogy írói kifejezőmódjával ezt a sajátos látást ránk szuggeralja.

Elhangzott már oly bírálói megállapítás, mely Majtényit a mikszáthi hagyományok vajdasági folytatójának tekintti, s benne, vele rokon anekdotázó elbeszélőt lát, aki azonban összehasonlítható érzékkel tud olvasni, mennyire másnak látja elbeszélő művészetét, mennyire egyéninek, különállónak.

Anyaga megmunkálásában főleg ab-

ban különbözik, hogy mélyebben merül a részletek kidolgozásába, és nyelvi képzelete gazdag kombinációival, mit sajátos humorral ízesít, a legapróbb semmiségeknek is érdekességet — jelentőséget — tud adni. A kisemberek életének legparányibb részleteit oly figyelmetlenül tudja szemléltetni, mint egy mikroszkópot kezelő laboratóriumi kutató egy-egy vírus-telep csodálatos vegetációját. Ez írásművészetének egyik jelentősége.

Majtényit nem lehet unni. Aki egyszer belekezdett „Bige Jóska” történetének olvasásába, nem szívesen hagyja abba a lazán összeöltött, de egészben mégis egy keretbe fogott fejezetek olvasását.

Írói kedélye, könyve lapjain, meleg derűvel terül szét. Egészséges derűlátása még sanyarú helyzetben is úgy látatja a dolgokat, hogy olvasás közben mosolyt csal arcunkra. Pl. mikor tömlőcbeli élményeit meséli el, vagy azt, hogy rohan a többi fináncsal együtt szellős fehér alsóban a hűvös novemberi éjszakában. — Sajátos érzéke van ahhoz, hogy minden helyzetnek megtalálja a komikumát, s azt anélkül, hogy torzítaná, kifejezőmódot érzékeltesse. Érdemes volna a mulatságosabb fejezetek elemzésével kimutatni, hogy milyen írói eszközökkel fejleszti a kínálkozó komikumot, s mint nő az a helyzetben túl, kisebb-nagyobb tanulságokkal gazdagítva az élményeiről mesélőt. Mint pl. mikor Bige Jóska a szakácskönyvből felolvasott részekkel szórakoztatja sajátos humorával cellatársát, vagy a „Csutkásszék a bankót”, „A rókusai csata” és a „Korhadt fejfájás melegszünk” c. fejezetekben.

A regény a két világháború közti időszakot öleli fel. Miként a „Garabonciás”-ban, Bige Jóska, ez az üres kézzel eleresztett kisember, itt is megpróbálkozik mindenféle foglalkozással — tűzkőcsempésztől papírügynökig, — nem vetve meg a meg-nem-engedetett sem, hogy fenntartsa magát, bő alkalmat szolgáltatva az írónak, hogy őt, változatos pályafutása során végigkísérve, tettetett gyámoltalansággal leplezett élniakarása, leleményessége, furfangossága történeteivel szórakoztassa az olvasót. Mintha a tétlenségre ítélt garabonciás lelket ily kalandos kiruccanásokkal akarta volna kárpótolni. Mert Bige Jóska közben megnősült, külsőleg alkalmazkodott a többi, házasság jármába fogott kisember életmódjához, a nomád kujtorgás helyett megtelepett, köznapi kifejezéssel: polgár lett belőle, s mint akit az élet több ször megpofozott, megcsendesedett, ügynöki pályafutása során tovább gyűjtögetve az élet megszívlelendő bölcs tanulságait.

Elhangzott oly kijelentés, hogy az író „Bige Jóska házasságá”-ban elárulta a garabonciáslelket és kispolgári regényt írt, holott a könyv egyik tanulsága éppen az, mind fárad el sok „szegénység sorsát nyögő” kisember lázadó garabonciáslelke a megélhetésért folytatott szakadatlan küzdelemben. De idézem az író fiával kapcsolatban mondott melabús szavait:

„Vagy Bige éppen, aki tiszta szívvel halad, felháborodik és keresi az igazságot örökké... s vénségére, hogy úgyseem lesz belőle semmi, hiába kereste.”

Kellett, hogy Majtényi a regényt első személyben írja, mert elsikkadt volna az a sok izes humorú önvallo-más az a melegség és közvetlenség, mely végigkíséri a regényt befejezéséig.

Majtényi megértéssel és évődő szeretettel ír alakjairól. Ez hozza őket annyira emberközelségbe. Minthogy Bige Jóska történetét elmondja, az elemzést, jólétesültsége közbeiktatott megjegyzéseivel pótolja. Érzelmifelfogatlansága teszi, hogy alakjait nem látjuk sem rosszaknak, sem jóknak, csak embereknek.

Bige Jóska meghalt, életét kioltotta egy katonai fegyvergolyó — a vak-sors, mely nem nézi, kit talál, nem olyat-e, aki legkevésbé szolgált rá. Az öreg mesemondónak nincs mit tovább mesélnie. Azzal sem vigasztal bennünket, hogy „garabonciás itt maradt, itt járt mindig a nehéz években, hogy sugdosva, elviselhetővé tegye számunkra az elviselhetetlent”.

Vége a mesének, a pipa kialudt, az öreg mesemondó belefáradt.

Az idő is késő, a kályha kihült, mint kihült a szív, melyből elfolyt a vér, mikor a katona ráfogta a puskát Bigére és elsütötte.

HERCEG JÁNOS:

ANNA BÚCSÚJA

„Anna búcsuja” szerkesztésében arányos, biztos vonalvezetésű, élvezetes folyamatossággal megírt lélekelemző regény, melyben helyenként hangot kapnak a tudat alól fölbukkanó ösztönök, vágyak, érzések és emlékképek foszlányai is.

Ha a központi alakot vesszük, jellegzetesen nő regénye, egy nem mindennapi, de nem is rendkívüli, művészi hajlamú nőé, aki hangulatai szárnyán szélsőségesen sodródik, hogy az élet örömein és vigalmain végülis lap-pangó borulátása kerekedjék felül.

A regényben szereplő mellékalakok, bár látszólag az otthon, az iskola, a falú, a parlagias értelmiség környezet-rajzát szolgálják, érzelmi szálakon a regényhősnőhöz kapcsolódnak, s szintén hozzájárulnak sorsa beteljesedésének előkészítéséhez, mikor rátudatosítják, hogy a falú nem neki való, a multból ittmaradt emberi figurák doh-szagúak s a kialakulóban lévő új értelmiség, akkori összetételében, sívá-ran vidékiek.

Herceg a mellékalakok közt megelevenítően ábrázolja kicsinyes emberi gyarlóságaikban a régi világ képviselőit, mint pl. a doktort, a plébánost, a falusi előkelőséget játszó „főlvágó”

asztalosnét. De alak-sorozatából nem hiányoznak azok sem, akik méltatlan képviselői az új világnak.

Németh Péter, Anna gyermekkori játszópajtása, a regény másik központi alakja. Ő indítja el tulajdonképpen a regény eseményeit, s az ő merev magatartása is fejezi be. Ő az, aki Annában, a salzburgi táborban, fölkelti a honvágyat, mikor azt írja hogy odahaza (Jugoszláviában) nagy történelmi és emberi események vannak megvalósulóban, s ha igaz ember és művész, akkor otthon is megtalálja önmagát és érvényesülését. Anna az ő szép, új világot megcsillogtató szavaira nagyja el a tábort, mely — átmenetileg — annyi mindenféle nemzet honfoglaló s különböző világnézeti fiának adott menedéket. A légertől való búcsúzás Herceg maradvány és lírai aláfestésű részletekkel örökíti meg.

Németh Péter jellegzetes képviselője az 1948-as harcok társadalomátalakulás ideológiájába zárkózott falusi vezetőegyenységnek. Herceg érdekesen ábrázolja, hogy eszmévilági elszegődöttsége mint bontakozik ki egyre jobban a regény lapjain, s mint módosítja azt a benyomást, melyet a könyv elején kaptunk személyéről. Mert míg kezdetben, bizonyára Annán keresztül is, egy lelkesedéssel, tettvágygal teli, puritánerkölcsű fiatalembert látunk benne, aki ritka szabad idejében tud kedves, mókára hajlamos, nagygyermek és jópajtás is lenni, beljebb, a regény erdejében, már keményebb arcú, kő, kinek Annához intézett szavai megközelítik helyenként a rosszalást, az elégedetlenséget, a bírálatot is. Csak arra a rövid időre feledkezik meg magáról, mikor Annát megkívánja, s magáéva teszi, de nem sokkal utána ismét visszatér ideológiai elszegődöttségéhez, mely elítél mindent, aki attól való elhajlást jelenthet. Amikor Anna az utolsó jelenetben úgyszólván nyílt színvallásra szorítja, éppen ezért, a védekezést eldobva, vádlóként lép föl, s a viszontszerelemért könyörgő Anna sorsát ezzel végleg megpecsételi. Az ideológiai hűség, az elvekhez való merev ragaszkodás így válik egy tragédia előidézőjévé.

A regényben két világfelfogás ütközik össze: a régié és az újé. Annáé, kit szerelmében csak Péter érdekel, s Péteré, aki azt vallja, hogy az új világban senki se lehet csak magáé, csak szerelméé.

A két világfelfogás más vonatkozásban is kifejezésre jut. Anna, aki azt vallja, hogy a művész más, mint a többi ember, meg akarja őrizni művészi önállóságát, függetlenségét, Péter szerint viszont az alkotó ember magára marad, ha nem alkalmazkodik ahhoz, amit tőle a közönség vár.

Herceg, hangulatos akkordütéssel vezeti be Anna sorsának alakulását a táborban töltött utolsó napjaitól addig a pillanatig, mikor nem találva helyét az új idők arculatához formálódó falú csendescsobogású világában, visszavágyódik az elhagyott életbe, ahol bizszelettel néztek rá, ahol senki sem kérte tőle számon az alkotás őszinteségét és eredetiségét, ahol végül lehetett volna valaki, míg odahaza, csatlódva Péterben, környezetében és seholsem lelve helyét, végül öngyilkosságba menekül és fenékgig őríti a feloldott lumináltablettákkal teli poharat, hogy belesemmisüljön az örökalkóvok öntudatlanságába.

Herceg a bensejében öröm és szomorúság, bizakodás és csüggedés, harag és megbocsátás, gyűlölet és szeretet közt hányadós leány lelke szövevényeibe mély beleéléssel világít be, föltárva azokat a jellembeli és külső összetevőket, melyek sorsát oly végtelenen határozzák meg, s előkészítve a végkifejlesztést, hitelessé teszik.

Mindezt egy leegyszerűsített, köznap nyelvhez közelebbálló, de a szavak súlyát, jelentőségét jobban kihasználó stílussal éri el, melyből azonban régi írói varázsszökevei, mint a színes, néha robusztus nyelv, a meglevenítő képek, hasonlatok sem hiányoznak, mint ahogy megtaláljuk több helyen — a hangulatfestésen kívül — azt a sajátos hercegi lírát is, mely korábbi elbeszéléseit annyira szívráncba lopta.

A tájunkba illesztett, problematikus regényt, melyben végesvégig művészi tárgyilagosság és mértéktartás érvényesül, több regényt fejlesztő jelenet,

érzelmi vagy drámai rész gazdagítja. Ezek közül emberábrázolásánál fogva legemlékezetesebb: Anna búcsúja a tábornótól, Salzburgtól, tüdőbajos barátnőjétől, apjával való beszélgetése, az öreg nyugdíjazott rajztanárral történt óravégi megindító találkozása, vacsorája az újgazdag asztaloséknál, Róza vallomása és utolsó jelenete Péterrel, mely sorsára is döntő befolyással lesz.

A Vajdaság életéből vett és társadalmi átalakulásunk kezdetére eső regény első hosszabblevegzetű írása Herczegnek, s magasszínvonalú művészetével komoly értéke irodalmunknak. Méltoan sorakozik szépirodalmi, társadalomrajzoló és kritikai művei mellé.

ALBERT THIBAUDET:

GONDOLATOK A REGÉNYRŐL
Prosveta kiadás, Belgrád, 1955

Ebben a könyvecskében Thibaudet hét esszéjét kaptuk a regényről. Jókora jöttek ezek az írások, mert a regény fejlődése szükségessé tette, hogy néhány kérdést tisztázzunk, a modern regény művészi problémáiról pedig nem beszélhetünk anélkül, hogy tekintetbe ne vegyük a nagy francia író és kritikus véleményét. Igaz, hogy Thibaudet írásai a XIX. század és XX. század első három évtizedének regényeivel foglalkoznak, a mai regény azonban kétségtelenül abban az időben gyökerezik, művészi koncepciójának ősei Flaubert-től és George Eliottól Proustig és Gide-ig, épp azok a regényírók, akikről Thibaudet ír.

Thibaudet minden egyes írása szenvedélyes, de mérték tartó ember műve. Önmagával és másokkal vitatkozva, Thibaudet nem épít fel rendszert, hanem adott alkalommal mondja el véleményét a regényről. Szellemes esszéiben rengeteg irodalmi adatot, utalást, jellemzést halmoz fel, s ennek alapján szintetizál. Nincs szükségünk arra, hogy akármelyik nézetét elfogadjuk, de legtöbb megállapítása vonatkozik a regény

mai fejlődésére is, s hogy megismerjük véleményét, íme mit mond, például a regényírás alapvető feladatairól: „A zseniális regényíró azt eleveníti fel, ami lehetséges, s nem azt, ami való.” Ez minden modern regény legfontosabb elve. A regénynek szerkezetéről ezt írja: „A regény sajátos esztétikája... a laza szerkezet, idő és tér esztétikája.” Itt találjuk korunk regényének magvát.

Nemcsak a regénnyel, a regény problémáival foglalkozik Thibaudet, hanem az olvasóval is, avval, hogyan fogadják az olvasók a regényeket. Egy egész esszé szentel a szenvedélyes regényolvasónak. Ebben találjuk a következő, lényeges megállapítását: „Regényt olvasni... annyit jelent, mint eljutni a megismeréshez és ítélethez önmagunkról.” A klasszikus és a modern regény is, külön-külön utakon csakis ezt a célt szolgálhatja. Az olvasók ilyenkor „...a társadalmi fejlődés lényegébe hatolnak, testüket és vérüket adják azoknak az elképzelt személynékeknek, amelyeket a regényíró teremtet...”

Iven általánosérvényű, mélyen esztétikai megállapításaival járult hozzá Thibaudet a modern regény elméletének kialakulásához. Ezért fontos a mi számunkra is válogatott esszéinek belgrádi kiadása abban az időben, amikor az új jugoszláv regényirodalom, gazdag európai hagyományokra támaszkodva, új eszközöket keres napjaink, életünk igazságának kifejezéséhez.

TOMÁN László

Amulett — Primitív népek költészet. Válogatták és fordították: Zvonimir Golob, Irena Vrkljan és Zvonimir Bajszićs. NOLIT-kiadás, Belgrád.

Primitív népek! A mi „művelt”, „civilizált” szellemünk még nem talált megfelelő kifejezést azoknak a népeknek megjelölésére, amelvek leginkább a „művelt” és „civilizált” népek gyarmatosító törekvései miatt maradtak

egy ősi, szűz állapotban; az idő azonban magával hozza a fogalmak tisztázását, s mi beláthatjuk, hogy ezek a „primitív” népek, ha anyagiakban nem is, de szellemükben milyen magas fokon állnak, hova jutottak a maguk zárkózottságában, elmaradottságában, mennyire emberek, mennyire — költők!

A keletafrikai Tonga Rongától, a nyugatamerikai Teván, szibériai eszkimókon át Polinéziáig és Szumatráig él egy költészet, amely számunkra lehet titokzatos, exotikus, de nem lehet távoli és érthetetlen. Olyan közel áll hozzánk emberségében és művészetében, hogy egészen a mienk is, mienk, gyarmatosítóké és felszabadítóké. Ez a költészet konzerválta azt, amit mi a civilizáció fejlődésének szédült ütemében elvesztettünk sok ezer évvel ezelőtt, de benne él az „elfelejtett kontinensek” mai valósága is.

Csodák, varázslatok, imák képviselik itt a multat, és átszövik a jelent is; minden egy létfeltétlen látszó remegésben van, félelem és öröm, bátorság és könnyek között. Az őszinteséget hozza magával ez az ősi költészet szadzadunk képmutatásába, egy egészséges emberi állásfoglalást a betegség és szkepszis idejébe.

Minden egyes verset érdemes volna végiglemezni, hogy meglássuk: itt érvényesül teljes egészében a szó költői értéke jelentésében és muzsikájában. Úgy látszik a primitív népek költészetének nem volt romantikus korszaka: ősi, mitológikus elemek egyesülnek a modern költői kifejezés eszközeivel; ez az, amit a mi korszerű európai művészi szemléletünk legjobban értékel mai, európai, modern költészetünkben, — s akkor jönnek ezek a középpausztráliai és hottentotta és kameruni költők egy olyan költészettel, amely évezredek tiszta érzését és szavát őrzi, jönnek a szudániak, kannibálok, tévák, mikronéziaiak és ki tudja kik, honnan, de megszégyenítenek bennünket, európai, modern, művelt moderneket. Vagy ebben a találkozásban válik igazsággá, ölt testet az általános emberi, belőlünk és belőlünk?

Szeretném elmondani az egyszerűség dicséretét, helyette egy keletafrikai versből idézek:

„Ami sír — az a szív,
a könnyek csak árnyék.”

Szeretném elmondani az erő dicséretét, de csak egy ngere-kannibál dalt írok ide:

„Őneki 39 asszonya van,
nyakuk olyan, mint a zsiráfé,
mellük tele van tejjel.
Ő a legnagyobb bivaly a dzsungelben,
ő az elefántok rettegése,
ő asszonyainak a boldogsága,
mert az ő szava a legerősebb.”

Ha a gyűlöletről beszélnék, egy baronga dalt kellene elmondanom:

„A kukorica, melyet esztek, ember-
szemek.
Kupáitok — valakinek a koponyája!
A manioka gyökerei, igen, azok
embercsontok!
Burgonyátok — ember ujjai!”

Írónia? A szibériai teleuták így énekelnek:

„Én, én nyulacska vagyok!
Mije van a bolondos embernek?
Értelme, amely nyugtalanítja!”

Varázslatokat mormolnék, mondanék, mondanám magamban azokat a távoli, furcsa, gyönyörű, muzsikáló szavakat: Aisatu, Nkdu, Kvajvaja, Kaiuku, Tangiteruru, Vhareporutu, Vavaruszu, Koukon és mennyit még? Ezer és ezer kilométer messzeségből hangzanak felénk, s mégis oly közeliek, mint a mi teljesületlen vágyaink és eltemetett szavaink.

Tomán László

Oto Bihalji-Merin: Savremena namacka umetnost, NOLIT kiadás, 1955.

A modern francia festészet nagy nevei, Picasso, Matisse, Braque, Dufy, Chagall mellett sokszor hajlandók vagyunk elfelejteni egy Oscar Kokoschka, Karl Hartung, Paul Klee vagy Georg Gross nevét és értékét. Jól mondta egyszer, a nehéz években, Max Sauerland, a német művészet-történész: „A képeket le lehet akasztani a szegekről, de amíg ezekre a szabad szegekre nem akasztják fel magukat a művészeket, akik a képeket festették, hatásuk nem szűnik meg. De még akkor sem szűnne meg...”

Elmúlt a fasizmus korszaka, amikor elátkozták, kicsúfolták, pusztították ezt a művészetet, amikor üldözték az alkotókat; közülük sokan nem élnek ma már, de műveik megmaradtak, s azok igazolják Sauerland véleményét. A művészetet, ha igazán művészet, meg lehet átkozni, könyveket, képeket lehet égetni, szobrokat rombolni, de a szellem, a szabadság, amely alkotta őket, értékében és hatásában él tovább.

Erről a művészetéről írt 1938-ban nagyon érdekes tanulmányt Oto Bihalji-Merin, az ismert jugoszláv író. A londoni Pinguin kiadásában jelent meg könyve, s egyrészt kiállást jelentett az „átkozott” művészet mellett, az álomra hajlamos szellemek ébresztését, de értékelést is. Most, a belgrádi NOLIT szerbiül adta ki a könyvet, változatlan szöveggel, csupán a háború utáni német művészetéről írt új fejezetet a szerző.

Bihalji a német impresszionizmus-sal kezdi könyvét, s a „Hidak”, „Kék lovas” csoportján, az absztrakt, expresszionista, valóságon felüli festők, grafikusok és szobrászok művein át jut el a mai német képzőművészetig, amely

mint minden nagy művészet, az új kifejezések, egyéni megoldások keresésének jegyében él és alkot. A könyv szövegrészében Bihalji essay-szerűen foglalkozik tárgyával, sokoldalúan, élénken, érdekesen. Nemcsak a modern német művészet irányainak és megvalósításainak társadalmi okait keresi (habár a két háború közötti Németország szemelláthatóan döntő tényező volt egy ilyen művészet kialakulásában — ezt Bihalji meg is állapítja), hanem ennek a művészetnek nagy ismerőjeként a sajátos képzőművészeti kifejezést elemzi. Ott Mülller, Emil Nolde, Max Beckmann, Franz Mark, Willi Baumeister, Vasilij Kandinsky és a többiek művészetét nem lehet egy szociológizáló, felületes módszerrel magyarázni és megérteni. Az ő alkotásaik, éppen azért, mert művészetet jelentenek, egy magasabb rétegre tartoznak, ahová mindent meglátó szemmel, aktív képzelettel, beleérzéssel tudunk csak eljutni. Itt a formák és a színek játéka, viszonyulása, a rejtett kifejezések, a teljesen kötetlen (és mégis kötött) alkotás uralkodik. Mintha állandóan Paul Klee varázsos vízalatti kertjében volnánk, ahol a földi mértékek elvesztik valóságukat, s a fantázia mértéktelenségének szigorú, de szabad mércéi lépnek életbe. A hitlerizmus barbár, sötét korának termékei ezek a művek, amikor a képek és szobrok egyaránt voltak halk tiltakozás és üvöltés, menekülés, szabadulás, halál. A háború utáni német művészet kétségtelenül az elmúlt korszakból indul ki, problémái többnyire művészi problémák, az egyéni elgondolások és törekvések megvalósulását képezik.

Több mint száz sikerült műmelléklet teszi teljessé Oto Bihalji-Merinnek ezt az értékes könyvét.

Tomán László

G. Czimmer Anna

A Luminát lapozgatva...

Négy mértéktartóan kiszabott, művészi en egyszerű füzet — mintegy 300 oldal — ennyi a Lumina 1955. évi IX. évfolyamának külsősége. Lumina annyit mint Világosság. Természetesen, átvitt értelemben, a kultúra és a szellem világosságára érti ezt az ember. A bánáti románok Luminájára azonban fizikai értelemben is találó ez a cím, mivel relative igen nagy a terjedési sebessége. Ez volt az első megállapításom róla. Ugyanegy napon fizettem elő két folyóiratra. A Lumina négy nap múlva az asztalomon volt. Hidunk két és fél hónap múlva ért el hozzám. E relativitás — mivel tény — szorosán hozzátartozik valóságunk felméréséhez. Csak ezért említem meg.

A Lumina számait lapozgatva, kellemesen lep meg a szerkesztői gondosság. Nem lehet könnyű dolog, ilyen szűk lapterjedelemben megoldani a feladatot: megválasztani, hogy mit nyújtson olvasóinak. Nem is lehet ezt maradéktalanul megoldani. De minden felül, a Lumina minden számából kisugárzik az, hogy elsősorban olvasói kedvéért írják. Szerkesztői munkaközössége kilép abból a bizonyos zártaságból, amely egynémelyik irodalmi-kulturális folyóiratra olyan jellemző, hogy az olvasó úgy érzi mintha a munkatársak egymásnak írnának és mindenki tudja a másiktól, hogy kicsoda. A Lumina nem tartozik az ilyen típusú folyóiratok közé.

A Lumina mindig kedves figyelemmel fordul az olvasó felé. Hol egy-egy munkatársát mutatja be; hol egy-egy csokor örökszép verssorról emlékezteti a klasszikus román költészet anyai emléire és idéz fel az idők távlatában megszépült diákkori reminiscenciákat még abban is, aki nem tagja e nyelv-közösségnek. Mások szemelvényeket közöl a beküldött versekből, melyek egészükben nem közölhetők ugyan, de a Lumina e próbálkozások íróival mégis mint munkatársaival beszélget, bírál, biztat és tanácsot ad papirkosáragú szerkesztői üzenetek helyett. Az olvasóval való törődés jele az is, hogy

a sajtóhibákat és tévedéseket utólagosan helyesbíti.

Különleges melegség árad ebből a Luminából. Ez a Világosság nem a nagyváros hideg magasságaiból metszőkéken sugárzó neonfény, hanem inkább olyan, mint a bölcsőhelyünk fölött virrasztó lámpás meghitten körülölelő fénye. Világosságot vet házuk tájára, előrefelé vezető utunkra s időnként visszafelé is a már megtett útra. Nem árt néha hátranézni, nem felejtettünk-e ott valamit?

Ebből a Világosságból kisugárzik a Jugoszlávia népeivel való közös sorsérzés és együttérzés éppúgy, mint a nagy román (nem nagyromán) nyelv-közösséghez és kultúrához való tartozás. Mindkettő mint természetes életérzés nyilvánul meg irodalmi dokumentálásban, mindenféle -izmus, törleszkedés avagy viszolygás nélkül. A Lumina nem légyökerekkel táplálkozik a Ma atmoszférájából, hanem azokra a gyökerekre támaszkodik, amelyeknek hajtása.

Miről van szó a Lumina egy évfolyamában? Ha felsorolnám, hogy hány eredeti novella, vers, műfordítás, kongresszusi beszámoló, nekrológ és műkritika van benne, lehet hogy pontos statisztikus lennék. De most nem akarok beszélő számokkal előhozakodni, hanem éppen azzal amiről számokkal nem lehet beszélni. Arról akarok írni, amiről csakis a Luminában olvashattam, másutt nem.

A Lumina az idén tizedik évfolyamába lép. Már régen túljutott a magvetés stádiumán. Már elérkezett odáig, hogy kévébe kösse és lemérje eddigi munkájának termését. Lelkiismeretes és részletes kritikával ad számot a klasszikus román irodalom jugoszláviai kiadványairól. Kicsit irigylem a román diákokat, akiknek nem csupán egyik vagy másik író egyik vagy másik művét nvomiák a kezébe azzal, hogy „nemes, itt az egyetlen román irodalom”, hanem akik ezenkívül kezükbe vehetik azt a három vaskos antológiát is, melyekből valóban áttekintést nyerhet-

nek arról, amit századokon át a klasszikus román próza, a lírai költészet és a népköltészet szellemi örökségül hagyott rájuk.

Es irigylem egy kicsit a román kultúrmunkásokat is nemcsak azért a három szép antológiáért, hanem főképpen azért a bibliográfiáért, amelyet a Lumina lapjain nyújt nekik Radu Flora. Ez a bibliográfia felsorolja mindazokat a román irodalmi vonatkozású cikkeket, amelyek a jugoszláv sajtóban 1945 óta megjelentek. A hozzá csatolt betűrendes névmutató segítségével pillanatok alatt megtalálhatja az irigyelt román kultúrmunkás, hogy ki, mikor és hol írt valakiről. Elgondolom, micsoda céltudatos előrelátás adta az iniciatívát és micsoda éber figyelem kellett e munkához! Mert nem kampányunkka, hanem egy évtizeden keresztül való szellemi ügyeletesség kellett hozzá.

Ez a bibliográfia egyszersmind tükrö a jugoszláviai román kisebbség kultúrális helyzete felmérésének is. Feljegyzem, hogy a 177 bibliográfiai adat között hat magyar nyelvű található. Nem több és nem kevesebb. Ez az adat talán kapóra jön egyszer valakinek, aki a magunk dolgaival vet majd számot.

A Lumina ismételten közöl régi iskolatörténeti adatokat levéltári kutatások alapján. A mai román tanítónak retro perspektívát nyújt százévelőtti kollégáinak alárendelt társadalmi helyzetéről, javadalmaszásáról, az iskolák siralmas állapotáról és pedagógiai szempontjairól, amely adatok hozzásegítenek a jelen helyes kiértékeléséhez. És a multbatekintés után a Lumina előre veti fénysugarát a kúszföbön álló iskolareform előkészületeire. Foglalkozik a könyvtárak szerepével is.

A Lumina állandóan felszínen tart nyelvészeti kérdéseket is. Közli a sláv-román nyelvészeti kutatások új eredményeit, a kölcsönhatások és a bánáti román tájnyelv kérdéseit. Ezek mellett figyelemmel kíséri és referálja a Jugoszláv Enciklopédia kiadását, a Román

Népköztársaság Tudományos Akadémiájának nyelvészeti kiadványait, így pl. az új irodalmi nyelvészotárt és az új helyesírási határozatokat. Ez az éber reagálás nemcsak szóbeli kommentárrokban, hanem tettekben is megnyilvánul. A Lumina egyik számában ismerteti az új román helyesírást; a rákövetkező számát már aszerint szedi.

Lapozgatás közben feltűnik bizonyos negatívum is, bár nem merném állítani hogy ez hiányossága is egyúttal. A Lumina nem rögzít le a lapjain irodalmi elméleti eszmefuttatásokat és vitákat. Nem vet fel olyan kérdéseket, hogy van-e jugoszláviai román irodalom, avagy nincs? Lehet-e korszerű mondanivalót ócska szavakkal elmondani vagy szükségképpen új kifejezőmódot követel? Úgy látszik hogy az ilyesféle kérdéseket előszóval beszéli meg a szerkesztői munkaközösség. Nyújtja azt, amit nyújtani tud és az ítélehozás verdiktjét a jövő nemzedék esküdtszékére bizza.

Önkritikájuk meggyőző arról, hogy tudják önmagukról feladataik megoldatlan szektorait is. Valószínűleg jobban is tudják az olvasónál. Az olvasó mindig szubjektív, de ezt a jogát nem vitathatja el tőle senki. Ezért említem meg azt, ami nekem hiányzott a Lumina lapozgatása közben. A néprajzi-folklór tárgyú közlemények. Hogy ez szerkesztői intenció, papirgazdálkodás, vagy az ilyen irányú kutatómunka hiányának a következménye-e, nem tudhatni. (Hetilapjuk a Libertatea közöl itt-ott eredeti gyűjtésű bánáti népdalokat.) S még valamit nem találtam keresve sem a Lumina lapozgatása közben: magyar vonatkozású cikket avagy magyar irodalmi fordítást. Amikor ezt felpanaszolom, egyszersmind azt is megkérdem halkan: Hát mi vajjon felköszöntöttük-e a tízéves Libertateát? Stefán Flórika szerbül írt verseit olvastuk ugyan magyar fordításban, de mit hozhatunk fel még?

Ebben a számunkban két Romániai magyar író-t mutatunk be: Méhes Györgyöt és Orosz Irént. Ez a két név bizonyára nem utal a mai erdélyi irodalom legmagasabb pontjára, de érzékelteti az eszmei és formai változást, melyhez az erdélyi irodalom tíz évvel a második világháború után eljutott.

A Jugoszláv Írók Szövetsége nemrég felvette tagjai sorába Ács Károlyt és Fehér Ferencet. Remélhetőleg hamarosan sor kerül még néhány olyan vajdasági író felvételére, akinek már régen ott lenne a helye a Szövetségben.

A Híd Tanácsa ez év január kilencedikén ülést tartott s megvitatta folyóiratunk helyzetét, szerkesztőbizottságot választott s Herceg János felelős szerkesztőn kívül még a következőket terjesztette fel jóváhagyásra a tartományi Szocialista Szövetséghez: Ács József, Bori Imre, Farkas Nándor, Fehér Ferenc, B. Szabó György.

